

ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ

Έρευνα - συγγραφή:

Γιώργος Ψαρουδάκης, Καθηγητής,

Νίκος Γ. Παναγιωτάκης, Αρχαιολόγος

μικροί και μεγάλοι, μαθητές και ειδικοί

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το περιεχόμενο αυτού του βιβλίου είναι προϊόν μακρόχρονης έρευνας, (επιτόπιας και πηγές) που ξεκίνησε το 1993 και διαρκεί μέχρι σήμερα.

Το ερέθισμα μας έδωσαν τα εκατοντάδες, διάσπαρτα σ' ολόκληρη την περιοχή μας, γραφικά ρημοκλήσια και παλιά λησμονημένα μοναστήρια που ξεπροβάλλουν, σαν λευκές πινελιές, ανάμεσα σε βουνά και λαγκάδια και διηγούνται τη δόξα του Θεού, την πίστη των προγόνων μας και την πολυτάραχη ιστορία του τόπου μας.

Τόποι αγιάσματος, έλαμψαν επί αιώνες *"ως αστέρες πολύφωτοι τον νοητού στερεώματος"* φωταγωγώντας τους πιστούς και *"ως ακαθαίρετοι πύργοι"* επέζησαν από την καταστροφική μανία των κατακτητών και του χρόνου, μεταφέροντας μέχρι τις μέρες μας την ευωδία και τη χάρη των αγίων και μαρτύρων της Ορθόδοξης πίστης μας μαζί με την εντυπωσιακή τέχνη των μεγάλων μαστόρων της αρχιτεκτονικής και αγιογραφίας.

Με οδηγό την πίστη στα ιερά και τα όσια των προγόνων μας, καθώς και τη λαχτάρα να γνωρίσουμε και να γνωρίσουμε και στους άλλους τον άγνωστο αυτό στους περισσότερους σήμερα, θησαυρό, καθώς διαπιστώσαμε την παντελή έλλειψη παρόμοιου πονήματος για την περιοχή μας, οδοιπορήσαμε πολλές φορές, σε μέρη πανέμορφα αλλά και δύσβατα ή άγνωστα και *"ως η έλαφος επιποθεί επί των πηγών"* τρυγήσαμε όσα μπορούσαμε περισσότερα, από το ταμείο της ορθόδοξης πίστης του λαού μας.

Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω είναι το βιβλίο αυτό που έχετε στα χέρια σας που σήμερα αξιωνόμαστε της 3^{ης} συμπληρωμένης έκδοσής του από το Δήμο Ιεράπετρας.

Η πρώτη έκδοση του βιβλίου έγινε τον Ιούνιο του 1994 και ήταν αφιερωμένη στη μνήμη τον μακαριστού Μητροπολίτη Φιλόθεου Βουζουνεράκη ο οποίος μας είχε ενθαρρύνει πάρα πολύ βοηθώντας την έρευνά μας, έγινε με την αμέριστη συμπαράσταση τον Γυμνασιάρχη του Σχολείου κ. Γ. Απιδιανάκη και του Συλλόγου των καθηγητών και βρήκε τη θερμή ανταπόκριση της τοπικής μας Εκκλησίας και κοινωνίας, πράγμα που μας έκανε να συνεχίσουμε εντονότερη την προσπάθεια μας.

Το γεγονός αυτό μαζί με τη θερμή συμπαράσταση στις προσπάθειες μας του νέου μητροπολίτη μας κ.κ. Ευγενίου, στον οποίο αφιερώνεται η έκδοση αυτή του Συμβουλίου Περιφέρειας Ιεράπετρας και τον Δ/ντή του 3^{ου} Γυμνασίου Ιεράπετρας κ. Μιχ. Κατσαράκη, έγινε δυνατή η δεύτερη ανανεωμένη έκδοση του βιβλίου. στα πλαίσια της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης του 3^{ου} Γυμνασίου Ιεράπετρας

Ιεράπετρα 1999 Γιώργος Ψαρουδάκης

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ

ΠΡΩΤΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Πρώτος ιεράρχης, ο οποίος ίδρυσε Επισκοπή στην Κρήτη, ήταν ο Απόστολος Τίτος, μαθητής του Απόστολου Παύλου, με έδρα τη Γόρτυνα, πρώτη και μέγιστη πόλη της Κρήτης επί Ρωμαίων και Βυζαντινών.

Ο Απόστολος Τίτος, αφού έλαβε την εντολή από τον Απόστολο Παύλο «*Τούτου χάριν κατέλιπόν σε εν Κρήτη, ίνα τα λείποντα επιδιόρθωσης και καταστήσης κατά πόλεις Πρεσβυτέρους ως εγώ σοι διαταξάμην*» (Τιτ.α' 5), εγκατέστησε σε όλες τις πόλεις της Κρήτης Επισκόπους.

Τέτοιες πόλεις σωζόμενες μέχρι τον 6^ο μ.Χ. αιώνα αναφέρονται οι εξής 22: *Γόρτυνα ως πρωτεύουσα, Ίνατος, Βίεννα, Ιεράπυτνα, Καμάρα, Αλυγος, Χερσόνησος, Λύκτος, Αρκαδία, Κνωσός, Σούρβιτος, Οάξιος, Ελεύθερνα, Λάμπων, Αππερα, Κυδωνέα, Κίσαμος, Καντανία, Έλυρος, Λίσσος, Φινίκη ή Αραδένα και νήσος Κλαύδος.*

Σ' όλες αυτές τις πόλεις αναφέρονται εγκατεστημένοι Επίσκοποι.

Μία πληροφορία του Άγγλου περιηγητή *Randolph* στα 1687 αναφέρει: «Ανατολικά της Ιεράπετρας περίπου 10 μίλια επισκέφτηκα ένα μοναστήρι μέσα σε μία σπηλιά δίπλα σ' ένα βουνό που το λένε Ηρώ, εκεί όπου λέγεται ότι ο Απόστολος Παύλος κήρυξε.. Σ' αυτή τη σπηλιά είναι μια Εκκλησία με 12 κολόνες κομμένες από το βράχο και είναι γεγονός ότι οι Χριστιανοί την έχτισαν νύχτα και σε διάστημα μηνός».

Η μαρτυρία αυτή φανερώνει μια παλιά παράδοση που διατηρήθηκε για πολλούς αιώνες και κατά την οποία ο Απόστολος Παύλος αποβιβάστηκε στην περιοχή Φέρμων.

Πληροφορίες για τον πρώτο Επίσκοπο Ιεράπετρας δεν έχουν βρεθεί. Πάντως η εγκατάσταση του από τον Απόστολο Τίτο πρέπει να έγινε γύρω στο 68 μ.Χ.

Σε παλαιούς κώδικες του Βατικανού αναφέρεται ως επίσκοπος Ιεραπύτνης το 80-90 μ.Χ. ο εξ Αγίου Παύλου Κάρολος. Μετά την εποχή των Αποστόλων και κατά την περίοδο των διωγμών των Χριστιανών υπάρχουν ελάχιστες πληροφορίες για τους Επισκόπους της Κρήτης.

Είναι όμως πολύ πιθανόν η έδρα της Επισκοπής Ιεράπυτνας λόγω των διωγμών να είχε μεταφερθεί στο Χωριό Μάλες.

Λέγεται ότι εκεί που σήμερα βρίσκεται η Εκκλησία της Γέννησης της Θεοτόκου, ήταν η παλιά Επισκοπή Αρμού, στην οποία χρημάτισαν και ετάφησαν επτά Επίσκοποι κατά το 2^ο μ.Χ. αιώνα.

Το 343 μ.Χ. ως Επίσκοπος Ιεράπετρας αναφέρεται ο *Σύμφωρος*, ο οποίος έλαβε μέρος στη Σύνοδο της *Σαρδικής* (σημερινή Σόφια).

A' Βυζαντινή περίοδος (395-824)

Κατά το τέλος του 4ου αιώνα το ανατολικό Ιλλυρικό, στο οποίο υπάγονταν και η Κρήτη, προσαρτήθηκε διοικητικά στην Κωνσταντινούπολη και Εκκλησιαστικά στη δικαιοδοσία του Πάπα της Ρώμης.

Το καθεστώς αυτό παρέμεινε μέχρι το 732 μ.Χ. έτος κατά το οποίο και οι Εκκλησίες του *Ιλλυρικού* προσαρτήθηκαν οριστικά στην Κωνσταντινούπολη.

Στα 457 μ.Χ. Επίσκοπος Ιεράπυτνας αναφέρεται ο *Ευφρόνιος*, ο οποίος υπογράφει μαζί με άλλους έξι Επισκόπους και τον Αρχιεπίσκοπο Γορτύνης την γνωστή επιστολή - ομολογία-ορθόδοξης πίστης προς τον Αυτοκράτορα Λέοντα Α'.

Πάντως η Εκκλησία της Ιεράπυτνας, όπως και οι υπόλοιπες Επισκοπικές Εκκλησίες της Κρήτης, συμμετείχαν ενεργά σε όλα τα μεγάλα θεολογικά προβλήματα της Εκκλησίας, όπως φαίνεται από την εκπροσώπηση της Εκκλησίας της Κρήτης στην Γ', Δ', Ε', ΣΤ' και Ζ' Οικουμενική Σύνοδο.

Τέλος, την περίοδο αυτή, θα οικοδομηθούν πολλοί Ναοί, λείψανα των οποίων σώζονται και σήμερα στα Χωριά Μοναστηράκι (Άγιος Κων/νος) και στο χωριό Βασιλική στη θέση Βενετσιάνος.

Αραβοκρατία (824 - 961) και Β' Βυζαντινή περίοδος (961 -1204)

Κατά την περίοδο της Αραβοκρατίας αποδιοργανώθηκαν όλες οι Εκκλησιαστικές περιφέρειες του νησιού και δοκιμάστηκε το Χριστιανικό φρόνημα του λαού από βίαιους εξισλαμισμούς.

Η ανάκτηση της Κρήτης από το **Νικηφόρο Φωκά** και η εξόντωση των Αράβων κατακτητών απέδειξε την άθλια κοινωνική, πνευματική και Εκκλησιαστική κατάσταση του κρητικού λαού, γι' αυτό και αναλήφθηκε συστηματική προσπάθεια για εποικισμό του νησιού με χριστιανικό στοιχείο και επανευαγγελισμό του λαού.

Η Α' και Β' Βυζαντινή περίοδος στην Ιεράπετρας

Την περίοδο της Αραβοκρατίας η Επισκοπή Ιεράπετρας μεταφέρεται, σύμφωνα με την τοπική παράδοση, στο βουνό που βρίσκεται Δυτικά από το Χωριό Καπίστρι (Σταυρός) στην περιοχή της Παναγίας στο Γουρνί και Παναγίας Βριωμένης.

Μετά την απελευθέρωση του νησιού ο Νικηφόρος Φωκάς θα προσκαλέσει κληρικούς και λόγιους από διάφορα μοναστικά κέντρα του Βυζαντίου για να

διδάξουν την ορθή πίστη. Μεταξύ αυτών ήταν και ο **Όσιος Νίκων ο Μετανοείτε**, ο οποίος δίδαξε στην Ανατολική Κρήτη για επτά χρόνια.

Την περίοδο αυτή θα χτιστούν πολλές εκκλησίες και μοναστήρια, θα εδραιωθεί ξανά ο Χριστιανισμός και ο μοναχισμός και θα επανιδρυθούν όλες οι Επισκοπές, ενώ παράλληλα θα μεταφερθεί η έδρα της Επισκοπής Ιεράπετρας στο Χωριό Επισκοπή και της Αρχιεπισκοπής Κρήτης από τη Γόρτυνα στο Ηράκλειο.

Λέγεται ότι επί Νικηφόρου Φωκά χτίστηκαν πάνω από χίλιες Εκκλησίες σ' ολόκληρη την Κρήτη. Μεταξύ αυτών θεωρούνται η Παναγία η Κεραγραμμένη στο Καπίστρι, ο Ναός του Αγίου Γεωργίου στην Επισκοπή και στο Καβούσι ο Άγιος Κων/νος στη θέση Ξεράμπελα. κ.ά.

Περίοδος Βενετοκρατίας (1204 -1669)

Κατά την περίοδο της βενετοκρατίας η Εκκλησία της Κρήτης αποδιοργανώθηκε από την Εκκλησιαστική πολιτική των κατακτητών, οι οποίοι έδιωξαν τους Ορθόδοξους Επισκόπους και στη θέση τους τοποθέτησαν Λατίνους, ενώ καταπίεζαν όλο τον Ορθόδοξο κλήρο και λαό με σκοπό να τους υποτάξουν στον Πάπα.

Οι Κρήτες ιερωμένοι για να χειροτονηθούν, έπρεπε να πηγαίνουν στις άλλες βενετοκρατούμενες και αργότερα τουρκοκρατούμενες Ελληνικές περιοχές, όπως στη Μεθώνη, Κορώνη. Μονεμβασία, στα Επτάνησα και όπου αλλού υπήρχε Ορθόδοξος Επίσκοπος.

Έτσι ακέφαλη η Εκκλησία της Κρήτης θα παραμείνει σε όλη τη μακραίωνη διάρκεια της βενετοκρατίας.

Διαφορετική εμφανίζεται η συμπεριφορά των κατακτητών στον κατώτερο κλήρο ενοριακό και μοναστικό.

Ουσιαστικά αφήνεται ανενόχλητος, όπως και η περιουσία των ενοριών και μοναστηριών, όμως οι πρωτοπαπάδες που διορίζονται από τους κατακτητές ως προϊστάμενοι του Ορθόδοξου κλήρου, θα δημιουργήσουν πολλά προβλήματα με την επαμφοτερίζουσα δράση τους.

Από τη μια είχαν χειροτονηθεί από γνήσιους Ορθοδόξους Επισκόπους και από την άλλη υμνούσαν τον Πάπα.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα και παρά τις 27 επαναστάσεις των Κρητών εναντίον των Βενετών, το Ορθόδοξο ήθος θα γνωρίσει πολλές δοκιμασίες και διακυμάνσεις.

Παρόλα αυτά σε καμιά εποχή δεν θα λείψουν οι μεγάλες καθοδηγητικές ορθόδοξες μορφές σταλμένες από το Οικουμενικό Πατριαρχείο για να ενισχύσουν το ορθόδοξο φρόνημα του λαού.

Ο **Ιωσήφ Βρυέννιος** θα έλθει στη Κρήτη ως Πατριαρχικός Έξαρχος για είκοσι χρόνια (1381-1401) και μαζί με τους ντόπιους Θεολόγους της εποχής του, τον **Ιωσήφ Φιλάγρη** και το **Νείλο Δαμιλά** από την Ιεράπετρα, θα γίνουν οι κυριότεροι εκφραστές της Ορθοδοξίας έχοντας για αντιπάλους τους λατινόφιλους και φιλενωτικούς Μάξιμο Χρυσοβέργη, Δημήτριο Κυδώνη κ.α.

Ειδικότερα ο Ιερομόναχος **Νείλος Δαμιλάς** (1345-1420) ο οποίος έδρασε στις Μονές που βρίσκονται στα Καρκάσια (νοτιοδυτικά του χωριού Ανατολή), εμφανίζεται ως σημαντικός αντιρρητικός θεολόγος που πολεμά στο δογματικό πεδίο τους φιλοδυτικούς θεολόγους της εποχής, αλλά και ως σπουδαίος Ελληνομαθής λόγιος με αξιόλογες συγγραφές προς τον Μάξιμο Χρυσοβέργη (κείμενο αντιρρητικό) και προς τους Ιερείς της Ιεράπετρας.

Ένας άλλος σπουδαίος επίσης Ιεραπετρίτης Ιερομόναχος ο **Ναθαναήλ Μπέρτος** που έζησε τον 15ο αιώνα, την περίοδο της άλωσης της Βασιλεύουσας από τους Τούρκους, αποτύπωσε στο έργο του όλη την κοινωνική και ηθική κατάπτωση στην οποία είχε περιέλθει η κοινωνία της εποχής, εξαιτίας της μακράς και αισχρής δουλείας των Ενετών.

Χαρακτηριστικά σε μία του ομιλία αναφέρει ο Μπέρτος:

«Πού ην οι καιροί και οι χρόνοι οι ευλογημένοι ους είδον εγώ ο ταπεινός, οι ευθυμίας πεπληρωμένοι και χαράς και αγαλλιάσεως. Και γαρ τότε η Ιεράπετρα ορφανοτρόφος εκαλείτο και ελέγετο».

Και αλλού με νοσταλγία θυμάται τους μεγάλους στυλοβάτες της Ορθοδοξίας. Γράφει:

«Οίμοι και πού οι πρώτοι εκείνοι πατέρες και μοναχοί, πού ο φωστήρ εκείνος και μέγας διδάσκαλος και πνευματικός πατήρ, ο κύρις Νείλος Νταμιλάς, πού ο μετ' εκείνου κύρις Φιλόθεος, ο εμός διδάσκαλος, πού ο κύρις Γρηγόρης, πού ο μακαρίτης εκείνος Στέφανος ο Πηλός».

Και αλλού στο έργο του «περί μοναχών και χηρεμένων» σημειώνει σε δεκαπεντασύλλαβο στίχο:

*Ημείς όσοι αφήκαμεν κόσμω και τοις εν κόσμω,
Κι εκάμαμεν την συνταγή και τους μεγάλους όρκους,
βλέπετε, τι ετάξατε Θεώ και τοις αγγέλοις
δεύτερον γαρ ελάβαμεν βάπτισμα, ω! Πατέρες
οράτε, μη το χάσωμεν επάνω εις την ώραν*

*και επειδή εφθάσαμεν ετούτον τον αιώνα,
χρεία είναι να φεύγομεν κατά το δυνατόν μας,*

*πολλά ολίγοι εσώθησαν καλόγεροι στον κόσμο,
αλλ' όλοι εις την έρημον εύρον την σωτηρίαν,
κι εμείς στον κόσμο θέλομεν, πατέρες, να σωθούμεν.*

Και άλλου:

*Όστις εκείνος, ιερεύς ή λαϊκός άρει τι εκ του ναού και πωλήσει και αναλώσει
προς χρείαν τινά σωματικήν του οίκου αυτού ή των παιδιών, οπότε χρυσίον
και αργύριον άτινα φέρουσι πολλοί εις τάξιμον...εκείνος ιερόσυλος εστι...*

Ασφαλώς η ίδια ηθική κατάπτωση συνεχίστηκε και τον 16ο αιώνα σε σημείο που και ο ίδιος ο Λατίνος Επίσκοπος Ιεράπετρας και Σητείας **Gaspere Viviani** να φτάσει να απευθύνει κατηχητική διδασκαλία προς τον Ορθόδοξο κλήρο της Κρήτης το έτος 1566.

Όμως η κατάσταση και στους χώρους λατρείας δεν είναι καλύτερη.

Οι Λατίνοι σε όσες περιπτώσεις δεν υφαρπάζουν τους Ορθόδοξους Ναούς προσθέτουν ακριβώς δίπλα σ' αυτούς άλλο ένα κλίτος πραγματοποιώντας την άλωση εκ των έσω με αποτέλεσμα να δημιουργούνται πολλά προβλήματα με τους Ορθοδόξους κατά την εκτέλεση των ιερών ακολουθιών.

Μία τέτοια περίπτωση αποτελεί και ο Ναός του Σωτήρος Χριστού (Αφέντης Χριστός) Ιεράπετρας, όπου και σημειώθηκαν πολλά επεισόδια με το ανακάτωμα των δογμάτων το 1627.

Προς το τέλος της ενετικής περιόδου ο τουρκικός κίνδυνος που γινόταν ολοένα πιο απειλητικός, θα αναγκάσει τη Βενετία να υιοθετήσει ηπιότερη πολιτική στην Κρήτη και θα επιδιώξει την προσέγγιση του Ορθόδοξου πληθυσμού, που αποτελούσε πάντοτε τη συντριπτική πλειοψηφία, το 97% περίπου του συνόλου.

Χαρακτηριστικά είναι όσα μαρτυρεί έκθεση του Γενικού Προνοητή *Benneto Moro* το 1602. Γράφει: «Έλληνες και άλλοι από το ίδιο δόγμα πολλές φορές πηγαίνουν στις λατινικές Εκκλησίες να ακούσουν τη λειτουργία και οι Λατίνοι συχνάζουν στις Εκκλησίες των Ορθοδόξων».

Σε άλλη έκθεση του 16ου αιώνα ο γενικός προνοητής Ιάκωβος Goscarini γράφει: «...πολλοί Λατίνοι δεν διατηρούν άλλο από το επίθετο και τα λίγα φέουδα που τους έμειναν... Έχουν ξεχάσει εντελώς την Ιταλική γλώσσα και επειδή δεν υπάρχει σε κανένα χωριό του νησιού η δυνατότητα να λειτουργηθούν σύμφωνα με το λατινικό δόγμα, είναι αναγκασμένοι μένοντας στο χωριό ... να βαφτίζουν τα παιδιά τους, να παντρεύονται και να θάβουν τους νεκρούς τους, σύμφωνα με το Ορθόδοξο δόγμα και τα Ελληνικά έθιμα».

Σύμφωνα τέλος με έκθεση του νούντσιου του Πάπα, Alberto Bolognesi (1578 - 1581), από τους 200.000 Κρητικούς μόνο οι 2.000 ακολουθούσαν το δόγμα της

καθολικής Εκκλησίας.

Οι Ενετοί, παρότι ήλθαν στη Κρήτη ως κατακτητές, δέχθηκαν με την πάροδο του χρόνου την επίδραση του φυσικού κι ανθρώπινου περιβάλλοντος του νησιού. Γρήγορα κατάλαβαν ότι οι διώξεις και απαγορεύσεις δεν ήταν αρκετές για να κάμψουν το Ορθόδοξο φρόνημα των Κρητών.

Ιδιαίτερα δε από τα μέσα του 16ου αιώνα, η άμβλυνση των θρησκευτικών διαφορών και η οικονομική ανάπτυξη και εξίσωση των Κρητών με τους Βενετούς, οδήγησαν στη σύσφιξη των σχέσεων ανάμεσα στα δύο μέρη. Αποτέλεσμα αυτής της στάσης των Ενετών ήταν και η δημιουργία μιας πλούσιας παράδοσης στους τομείς των γραμμάτων και των τεχνών.

Συμπερασματικά: Κατά την περίοδο της βενετοκρατίας, παρά το γεγονός ότι οι Λατίνοι επέβαλλαν ταπεινωτικές συνθήκες στον ορθόδοξο κλήρο και το λαό του νησιού, εν τούτοις δεν κατάφεραν να κάμψουν το ορθόδοξο φρόνημα των Κρητών.

Τα μοναστήρια και ο μοναχισμός με προεξέχοντες φλογερούς κήρυκες, όπως ο Βρυέννιος, ο Φιλάγρης, ο Δαμιλάς, ο Λάνδος κ.α. θα γνωρίσουν μεγάλη ακμή και θα δράσουν σαν κέντρα πνευματικής και καλλιτεχνικής αναζήτησης και έκφρασης. Αυτό μαρτυρούν οι περίφημες τοιχογραφίες και εικόνες στα τέμπλα των εκκλησιών που ακόμη και σήμερα, όπου σώζονται, εντυπωσιάζουν τον προσκυνητή. Αλλά και τα δωρητήρια και τα αφιερωτήρια έγγραφα μοναχών και πιστών χριστιανών της εποχής εκείνης, φανερώνουν την βαθιά πίστη και προσήλωση τους στα ορθόδοξα ιδεώδη.

(κείμενο -δωρητήριο- από Ιωάννη Ολόκαλο).

ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΓΙΑ ΙΔΡΥΣΗ ΚΟΙΝΟΒΙΑΚΗΣ ΜΟΝΗΣ

1528, 18 'Ιουλίου

14^τ(ιγ^τ) † *Εν όνοματι του αιονίου Θεού ήμων. Ἐτή ἀπό τις ενσάρκου οἰκονομίας του Κυρίου ημών Ιησοῦ Χριστοῦ, αφκή, ἰοδλίω ιη'.¹ Ἰμῖς, ὁ πατέρας ὁ Ἀνθιμος καὶ ἡ ἐπίληπι καλόγερο, Παῖσιος ὁ Τρηβηζίας καὶ ὁ Βησάρηος ὁ Μανρό² ματις καὶ ὁ Νήμφος ὁ Πεδιότις καὶ Φηλόθεος ὁ Νταβράδος καὶ Φηλοθεος ὁ Τρηβηζίας, Ἀρσένιος⁴ ὁ Μαγαρηκός καὶ ὁ Μακάριος ὁ Σαρακινόπουλος, ἤλθομεν ἡ σινηβασην, κατεικούμενοι ἐν τι μονη τῶν⁵ Ἁγίων Ἀποστόλων στα Κάτο Καρκάσια, ὅπως ποιῆσομεν σίξενξην κατὰ το ρητὸν του αγίου Ευαγγελίου⁶ λεγοντα «ὁπου διὸ ἡ τρης σινηγμένη ἐκὶ κε ἔγω ἐν μέσο αὐτῶν», καὶ θέλομεν ὅτι ἀπὸ τὴν σιμερον καὶ⁷ ἔμπροσθεν να στέσομεν κινόβιον, καὶ θέλομεν πρότων ὅ,τι αν εβρίσκουντε ἡς τὴν μπεριοχὴν του⁸ μοναστηρίου ἀπὸ μέσα ἔξο, ἡτις δεντρα ὁσάν καὶ χοραφια, ἡτις μέλησες, καρπούς; να ἦνηε⁹ στο κινόβιον, νὰ βάνο ἐγῶ, ὁ ανοῆρημένος πατέρας, πρότων,*

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ

Α' Οι Εκκλησίες και τα Μοναστήρια

Την περίοδο της Ενετοκρατίας η απουσία Επισκόπων και η άσκηση σκληρής πολιτικής εκλατινισμού από μέρους των κατακτητών, που δεν επέτρεπαν εύκολα την οικοδόμηση ορθόδοξων εκκλησιών και μοναστηριών παρ' όλα αυτά δεν εκάμφθη το Ορθόδοξο στοιχείο και παρέμεινε πιστό στις παραδόσεις του Βυζαντίου.

Στις ορεινές περιοχές της Ιεράπετρας κτίστηκαν την περίοδο αυτή πολλές Εκκλησίες και ιδρύθηκαν αρκετά μοναστήρια, ενώ ο μοναχισμός γνώρισε κατά περιόδους μεγάλη ακμή.

Σήμερα από τα μοναστήρια αυτά σώζονται μόνο οι Ναοί, ενώ τα κελιά και οι άλλες εγκαταστάσεις τους βρίσκονται σε μορφή ερειπίων, μαρτυρώντας την παλιά τους αίγλη. Τα περισσότερα απ' αυτά όπως και οι Ναοί βρίσκονται σε περιοχές απόμερες και ορεινές.

Αρχιτεκτονικά είναι μονόκλιτες, καμαρόσκεπες βασιλικές, σχετικά μικρών διαστάσεων.

Τα μοναστήρια:

Παναγία Φανερωμένη, Άγιοι Απόστολοι στα κάτω Καρκάσα.

Σωτήρα Χριστού στα πάνω Καρκάσα,

Παναγία Παντάνασσα στη Βαϊωνέα,

Παναγία Παπλινού,

Παναγία Βριωμένη στους Μεσσελέρους,

Παναγία του Αρμού στις Μάλες,

Παναγία Καρυδιανή στους Μύθους,

Παναγία στο Γουρνί στο Καπίστρι (Σταυρός),

Σωτήρα Χριστού στην Ψάθη στον Αγ. Ιωάννη (Ψυχρό),

Αγ. Δημητρίου στο Χαυγά στους Καλόγερους,

Κυριακού,

Υπεραγίας Θεοτόκου (Καρδιώτισσας) και Αγίου Γεωργίου στις Δρυές, Αγίας Παρασκευής στο Καμινάκι,

Αγίας Παρασκευής στο Ψαθί στην περιοχή Ανατολής και

Αγίου Γεωργίου στην Άσσαρη, είναι μερικά από αυτά που ιδρύθηκαν ή συνέχισαν να λειτουργούν καθ' όλη την περίοδο της Βενετοκρατίας στην περιοχή Ιεράπετρας.

Σήμερα μόνο το Μοναστήρι της Παναγίας της Φανερωμένης είναι εν ενεργεία, ενώ

όλα τα άλλα αναφέρονται ως διαλυμένα.

Επίσης οι Ναοί του:

Σωτήρα Χριστού και Αγ. Ιωάννου στην Ιεράπετρα,
Αγ. Γεωργίου στην Επισκοπή,
Αγ. Αννας στη Θρυπτή,
Αγίου Μάμα , Κάτω Αγίου Γεωργίου, Παναγίας Κεραγραμμένης και Αγ. Αννας
στο Καπίστρι (Σταυρός),
Παναγίας, Αγ. Γεωργίου, Αγ. Ειρήνης και Αγ. Αντωνίου στο Καβούσι,
Σωτήρα Χριστού, Θεοτόκου στο ψαθί
Αγ. Γεωργίου στην Καλαμαύκα,
Παναγίας της Μεσοχωρίτισσας Αγ. Νικολάου και Αγ. Γεωργίου στις Μάλες, **Αγ.**
Γεωργίου στις Σωχώρες και **Παναγίας στο Βαρύ** στην Ανατολή και
Αγ. Γεωργίου στην Απάνω Σύμη, είναι μερικοί από αυτούς που κτίστηκαν ή
ανακαινίστηκαν την περίοδο της Βενετοκρατίας στην Ιεράπετρα.

Ο **Giuseppe Gerola**, Ιταλός ερευνητής και περιηγητής που επισκεύτηκε την Κρήτη μεταξύ των ετών 1900-1902 κατέγραψε τις περισσότερες Βυζαντινές και μεταβυζαντινές τοιχογραφημένες εκκλησίες της Κρήτης. Ο κατάλογος του για την επαρχία Ιεράπετρας περιλαμβάνει τις εκκλησίες:

Μάλες: Παναγία η Μεσαχωρίτισσα.

Καλαμαύκα: Σωτήρος (Σκιφιά), Παναγία (Ψαθί), Αγ. Γεώργιος (Καστελάνο).

Ανατολή: Σωτήρος (Απάνω Καρκάσα), Αγ. Απόστολοι (Κάτω Καρκάσα), Άγιος Γεώργιος.

Μεσελέροι: Αγ. Γεώργιος, Αγία Μαρίνα, Παναγιά (Βρυωμένη).

Καπίστρι: Αγ. Γεώργιος, Αγία Άννα, Παναγιά (Κεραγραμμένη).

Απάνω Χωριό: Σωτήρος και Παναγιάς.

Μοναστηράκι: Άγιος Στέφανος, και Άγιο Πνεύμα.

Καβούσι: Αγ. Απόστολοι, Αγ. Γεώργιος, Αγ. Ειρήνη (Αβγος), Αγ. Αντώνιος.

Απάνω Σύμη: Αγ. Γεώργιος.

Παρσάς: Αγ. Γεώργιος.

Β' Η ζωγραφική των Εκκλησιών

Χαρακτηριστικό γνώρισμα σχεδόν όλων των Ναών που κτίστηκαν την περίοδο της ενετοκρατίας είναι ο πλούσιος αγιογραφικός και εικονογραφικός τους διάκοσμος.

Την περίοδο αυτή στην Κρήτη (περίοδος Παλαιολόγων για το Βυζάντιο 1261-1453) είχαν καταφύγει, και μάλιστα πολύ πριν ή μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης, πολλοί καλλιτέχνες και ζωγράφοι τόσο από την πρωτεύουσα όσο και από άλλες περιοχές που κατακτούσαν οι Τούρκοι, γιατί η βενετική κυριαρχία τους εξασφάλιζε στοιχειώδεις όρους επαγγελματικής και θρησκευτικής ελευθερίας.

Έτσι ζυμώθηκαν οι καλλιτεχνικές τάσεις που έφεραν από την πρωτεύουσα με την παράδοση που συνέχιζε να ακμάζει στο νησί, καθιστώντας την Κρήτη σαν τον συνεχιστή του Βυζαντίου και το πιο σημαντικό καλλιτεχνικό κέντρο του Ελληνικού κόσμου. Το υψηλό αυτό καλλιτεχνικό επίπεδο μαρτυρείται ακόμη και σήμερα σε πολλές Εκκλησίες της εποχής εκείνης που διασώθηκαν.

Η περίοδος των Παλαιολόγων, παρόλη την εδαφική συρρίκνωση και την οικονομική κρίση του Βυζαντίου, χαρακτηρίζεται σαν εποχή μεγάλης άνθησης της τέχνης.

Στην εικονογραφία οι εικονογραφικοί κύκλοι διευρύνονται προσθέτοντας τους αφηγηματική διάθεση. Ο χριστολογικός κύκλος εμπλουτίζεται με επεισόδια από το δημόσιο βίο και το πάθος του Χριστού καθώς και με σκηνές που ακολουθούν την Ανάσταση. Τα θεομητορικά και αγιολογικά θέματα αποδίδονται αφηγηματικότερα.

Από την Παλαιά Διαθήκη προτιμώνται θέματα που θεωρούνται προεικονίσεις της Παναγίας και δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη λατρεία της Θεοτόκου στη βοήθεια της οποίας αποδόθηκε η ανάκτηση της Κωνσταντινούπολης το 1261.

Έντονη είναι και η επίδραση των λειτουργικών κειμένων και εκκλησιαστικών ύμνων που αποδίδονται για πρώτη φορά εικαστικά, όπως ο *Ακάθιστος ύμνος*, τα *στιχηρά* των Χριστουγέννων κ.ά.

Εκτός από την όλο και συχνότερη αναφορά ονομάτων των ζωγράφων στις κτητορικές επιγραφές, ενδεικτική για τον εξανθρωπισμό της τέχνης και την προβολή του ατόμου κατά την εποχή αυτή είναι και η απεικόνιση των προσωπογραφιών των δωρητών. Η συνήθεια αυτή που έχει τις ρίζες της στην αυτοκρατορική εικονογραφία διεισδύει την εποχή αυτή σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα.

Γενικά, η περίοδος των Παλαιολόγων χαρακτηρίζεται από τη συνειδητή προβολή των ανθρωπιστικών αξιών της αρχαιότητας ενώ έκδηλη είναι και η τάση επιστροφής στις κλασικές παραδόσεις.

Στο **Ναό των Αγίων Αποστόλων στα κάτω Καρκάσα** (Ανατολή), που χτίστηκε πριν από το 1400, διακρίνονται οι τοιχογραφίες: *Βάφτιση, Νιπτήρας, Μουσικός Δείπνος, Προδοσία, Σταύρωση, Αποκαθήλωση, Ανάληψη*, κ.α.

Ενώ στα πάνω Καρκάσα **στο Ναό του Σωτήρος** Χριστού που χτίστηκε λίγο μετά από το Ναό των Αγίων Αποστόλων διακρίνονται οι παραστάσεις: *Χριστός Στηθαίος*

ανάμεσα στην Παναγία και τον Ιωάννη, Βάφτιση, Ευαγγελισμός, Μεταμόρφωση, Σταύρωση, Ανάληψη, Τρεις Ιεράρχες κ.α.

Όπως σημειώνει ο ερευνητής Μανώλης Μπορμπουδάκης «η ζωγραφική στις μονές Καρκασιών αποτελεί ενδιαφέρουσα περίπτωση υψηλής ποιότητας και πρωτεουσιάνικης προέλευσης έργων ζωγραφικής, που έγιναν με την πρωτοβουλία του λόγιου ηγουμένου της εποχής Νείλου Δαμιλά. Στις τοιχογραφίες αυτές, συνεχίζει, η αίσθηση της κομψότητας, της χάρης και της επιτήδευσης στη στάση των μορφών, όπως και της ήρεμης κίνησης και συμμετρίας στις συνθέσεις, φανερώνει το πνεύμα, του ακαδημαϊσμού που διαπνέει τη ζωγραφική αυτή, ενώ παράλληλα η καλή ποιότητα της ζωγραφικής εκτέλεσης τη συνδέει με το ρεύμα της πρωτεουσιάνικης και κλασικιστικής τέχνης που επικρατεί μετά τα μέσα του 14ου αιώνα παντού. Αντίθετα, όπως σημειώνει ο ίδιος ερευνητής, ανάλογες προϋποθέσεις δεν συντρέχουν στην περίπτωση του μοναχού Μύρωνος Καλοδροσίου χορηγού της διακόσμησης της Παναγίας στη Βριωμένη των Μεσελέρων, όπου η ποιότητα της ζωγραφικής είναι επαρχιακότερη (1401-1402). Και εξηγεί: «Η ποιότητα της ζωγραφικής, που ανταποκρίνεται σε μια μέση καλαισθησία, όπως και το περιορισμένο με επιλογές από τον κύκλο των Παθών και το Βίο της Παναγίας, εικονογραφικό πρόγραμμα, που οφείλεται και στο μικρό μέγεθος της εκκλησίας, αντιστοιχούν αναμφίβολα στις οικονομικές προϋποθέσεις και το επίπεδο παιδείας του χορηγού μοναχού Μύρωνος Καλοδροσίου.

Στην ενδιαφέρουσα όμως παράσταση της Γέννησης, στη νότια πλευρά της καμάρας του βήματος, αναγνωρίζονται εικονογραφικές διατυπώσεις και προσωπογραφικοί τύποι (μορφές Παναγίας) γνωστοί από εικόνες της εποχής (εικόνα Γέννησης Νοίρι), έργα Κωνσταντινουπολιτών ζωγράφων προσφύγων στο νησί, αντιπροσωπευτικά των καλύτερων παραδόσεων της πρωτεουσιάνικης ζωγραφικής της εποχής.

Οι συσχετίσεις αυτές μπορούν να ερμηνεύσουν την προέλευση και της συγκεκριμένης, επαρχιακότερου χαρακτήρα, τάσης της τοιχογραφικής διακόσμησης στη Βριωμένη».

Ανάλογες σε καλλιτεχνική ποιότητα και τεχνική επεξεργασία διακοσμήσεις παρατηρούνται και στη μικρή κοιμητηριακή εκκλησία της Παναγίας στο Καβούσι. Στο Ναό αυτό όλο το δυτικό μέρος της καμάρας είναι αφιερωμένο σε επιλογή από θέματα των εικοσιτεσσάρων Οίκων του Ακάθιστου Ύμνου, ενώ το μέρος της καμάρας που καλύπτει το ιερό κοσμείται με την παράσταση της Ανάληψης και οι πλάγιοι τοίχοι με ολόσωμους αγίους.

Όπως παρατηρεί ο Μανώλης Μπορμπουδάκης «οι μορφές των παραστάσεων του Ακάθιστου Ύμνου, που σε πολύ μικρούς πίνακες διευθετούνται στην καμάρα,

δίδονται με αξιοσημείωτη μικρογραφική επιδεξιότητα και με συμπληρωματικά χρώματα και λίγα καίρια φώτα στα πλασμένα ωραία πρόσωπα, τεχνοτροπικά γνωρίσματα και τεχνικές μέθοδοι που χρονολογούν τη διακόσμηση στην πρώτη δεκαετία του 15ου αιώνα.»

Στο ίδιο χωριό ένα αιώνα ενωρίτερα δύο διαφορετικοί ζωγράφοι θα αγιογραφήσουν τον Ναό του Αγίου Γεωργίου, περισσότερο ιδεαλιστής ο πρώτος, ρεαλιστής και λαϊκότερος ο δεύτερος.

Ένας άλλος Ναός που συγκεντρώνει μεγάλο ενδιαφέρον είναι ο **Ναός του Αγίου Γεωργίου στην Απάνω Σύμη**, που αγιογραφήθηκε από τον φημισμένο ζωγράφο **Μανουήλ Φωκά** την περίοδο της Άλωσης της Κωνσταντινουπόλεως (1453).

Στη ζωγραφική αυτή, ο *Μανουήλ Φωκάς* ερμηνεύει πολύ χαρακτηριστικά το πνεύμα της κωνσταντινουπολίτικης παράδοσης της εποχής εκείνης.

Στις εξαιρετές τοιχογραφίες του Ναού ξεχειλίζει η ευγένεια και η χάρη μ' αυτό το φιλοδοουλεμένο πλάσιμο των μορφών π.χ. του Χριστού και του Ιούδα της προδοσίας, της σταύρωσης κ.α. που προετοιμάζουν την κρητική ζωγραφική του 16^{ου} αιώνα.

Όπως παρατηρεί ο *Μανώλης Μπορμπουδάκης*: « Η σταδιακή αυτή εξέλιξη της κλασικίζουσας τεχνοτροπίας, απολήγει στην επικράτηση ενός πνεύματος έντονης διακοσμητικότητας και άτονης συναισθηματικότητας, που προσδίδει το χαρακτήρα ενός κλασικιστικού ακαδημαϊσμού των παλαιολόγειων προτύπων στην τοιχογραφική διακόσμηση του *Μανουήλ Φωκά* στο εγκάρσιο κλίτος του Ναού του Αγίου Γεωργίου της Απάνω Σύμης. Η μελέτη της εξέλιξης των τεχνικών αυτών δικαιολογεί την ένταξη του ζωγράφου στους άμεσους προδρόμους της Κρητικής Σχολής του 16ου αιώνα».

Παράλληλα με την Παλαιολόγεια ζωγραφική, η επίδραση της πρώιμης Αναγέννησης θα οδηγήσει σποραδικά στην ενσωμάτωση της ιταλικής τέχνης σε ορισμένες συνθέσεις, που όμως πάντοτε έχουν περιφερειακό χαρακτήρα μέσα στο σύνολο της ζωγραφικής διακόσμησης ώστε να μην αλλοιώνουν το βυζαντινό ύφος. Σ' αυτή την κατηγορία κατά τον ίδιο ερευνητή ανήκει η ζωγραφική του **Ναού της Αγίας Ειρήνης στο Καβούσι** και ο τοιχογραφικός διάκοσμος του πρώτου στρώματος του **Ναού της Παναγίας Μεσοχωρίτισσας στις Μάλες** (Εισοδείων της Θεοτόκου, 14^{ου} αιώνας).

«Στη *Μεσοχωρίτισσα*, η μορφή του *Εσταυρωμένου νεκρού Χριστού*, με έκδηλη την οδύνη του προσώπου και την εγκατάλειψη, που φανερώνει το πεσμένο στον ώμο κεφάλι, όπως ακόμη η όλη ατμόσφαιρα των συνθέσεων ιδιαίτερα από τον κύκλο των *Παθών*, φανερώνουν αυτή την άμεση γνώση της βενετικής τέχνης του 14ου αιώνα».

Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και η έρευνα της *Μαίρης Ασπρά - Βαρδαβάκη* για τις τοιχογραφίες της Παναγίας της Μεσοχωρίτισσας. «*Η ώσμωση, αναφέρει, με την δυτική τέχνη είναι εμφανής στον τρόπο με τον οποίο αποδίδονται οι μορφές, καθώς και στον χειρισμό του χρώματος, στο πρώτο στρώμα των τοιχογραφιών, τις οποίες τοποθετεί γύρω στην όγδοη δεκαετία του 14^{ου} αιώνα. Αντίθετα, σημειώνει, η ζωγραφική του δεύτερου στρώματος (εξωτερικών) που χρονολογούνται με ακρίβεια το 1433 - 34, δείχνουν ότι η ζωγραφική, πολύ καλής ποιότητας, διατηρεί ένα τοπικό χαρακτήρα και καταλήγει, η ζωγραφική της Μεσοχωρίτισσας διατηρεί τον χαρακτήρα του υψηλού πρωτευουσιάνικου προτύπου*».

Ακόμη, με την ανάπτυξη και εξάπλωση της τοιχογραφίας και η φορητή εικόνα, ιδιαίτερα από τα τέλη του 14ου αιώνα, κερδίζει έδαφος στις ζωγραφικές εκτελέσεις των αγιογράφων και ανανεώνει την τέχνη της πρωτευουσιάνικης παράδοσης.

Χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της ζωγραφικής εκφράζει η δεσποτική εικόνα **Χριστός Παντοκράτωρ** μαζί με την εικόνα της **Παναγίας της Οδηγήτριας** που προέρχονται από το τέμπλο της *Μονής των Καρκασίων* και σήμερα βρίσκονται στην ενορία της Ανατολής.

Κατά τον *Μανόλη Μπορμπουδάκη*: «*Τα τεχνοτροπικά γνωρίσματα της ζωγραφικής των εικόνων αυτών εντάσσονται στα ρεύματα τέχνης του τέλους του 14ου αιώνα στα οποία αναβιώνουν τρόποι της πρωϊμότερης παλαιολόγειας ζωγραφικής, που αποβλέπουν στην απόδοση ενός ζωντανού πλασίματος με συμπληρωματικά χρώματα*».

Η τεχνοτροπία επομένως αυτή σχετίζει τις εικόνες με τους Κωνσταντινουπολίτες ζωγράφους που από το τέλος του 14ου αιώνα μεταφέρουν την καλλιτεχνική τους δραστηριότητα στην Κρήτη.

Ένα άλλο επίσης δείγμα αποτελεί η **φορητή εικόνα της Αμπέλου στις Μάλες**, καλλιτεχνική δημιουργία του μεγάλου ζωγράφου του 15^{ου} αιώνα **Αγγέλου**.

Η εικόνα αυτή όπως παρατηρεί ο *Μανόλης Μπορμπουδάκης*: «*είναι χαρακτηριστική των ζωγραφικών προτιμήσεων του Αγγέλου στο πλάσιμο των μορφών, με ξεχωριστή ευαισθησία στη χρήση του χρώματος και λεπτές διαβαθμίσεις στα ροδαλά σαρκώματα και στις λαδοπράσινες σκιές. Οι πολύ μικρές μορφές των Αποστόλων στην εικόνα αυτή, φανερώνουν μια σπάνια μικρογραφική επιδεξιότητα*».

Γ' Λατίνοι Επίσκοποι την περίοδο της Βενετοκρατίας στην Ιεράπετρα.

Η πρώτη αναφορά στην Επισκοπή Ιεραπύτνης γίνεται το 1224, όμως ο πρώτος Λατίνος επίσκοπος που διορίζεται είναι ο *Αντώνιος (1317 - 1323)* και ακολουθούν οι: *Θωμάς (1324 - 1325)*, *Γεράρδος (1325 -1360)*, *Πάυλος (1360 -1363)*, *Δομίνικος (1363 -1364)*, *Ιουλιανός (1364 - 1373)*, *Φραγκίσκος (1375 - 1389)*, *Ιωάννης Κουιρίνο (1390 - ;)*, *Φραγκίσκος ο Β' (; -1441)*, *Ιωάννης Λορεντάν (1441 - 1474)*, *Τζερόλαμο (1475 - 1486)*, *Νικόλαος Γιαλινάς (1502 - 1513)*, *Ανδρέας (1513 - 1514)*, *Μάρκος Μουσούρος (1514 - 1517)*, *Εμμανουήλ Ράλης (1517 - 1520)*, *Φίλιππος (1521 - 1542)*, *Ιππόλυτος Αριβαμπένιος - Μαντοζάνης (1542 - 1564)*, *Νικόλαος (1564 - 1569)*, *Γάσπαρ Βιβιάνι (1571 -1579)*, *Σοφιανός Ευδαιμονογιάννης (1579 - 1593)*, *Πέτρος Πιζάνης (1524 -1534)*, *Γεώργιος Μινόττος (1634 -1651)*.

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1669-1898)

Από τις πρώτες πολιτικές πράξεις των Τούρκων μετά την κατάληψη της Κρήτης το 1669, ήταν η ανασύσταση της Ορθόδοξης ιεραρχίας και Επισκοπών καθώς και η παραχώρηση από τον κατακτητή σειράς προνομίων, τα οποία καθιστούσαν τα πρόσωπα των Επισκόπων και κληρικών γενικότερα ως απαραβίαστα κατά την άσκηση των θρησκευτικών τους καθηκόντων.

Τα προνόμια βέβαια αυτά είχαν θεωρητικό χαρακτήρα, ενώ στην πράξη τα πράγματα ήταν τελείως διαφορετικά και πολύ σκληρότερα.

Η Κρήτη για άλλη μια φορά δοκιμάζεται σκληρά. Από τη μια οι Ενετοί φεύγοντας από την Κρήτη, λεηλατούν και παίρνουν μαζί τους έργα τέχνης, εικόνες, ξυλόγλυπτα αντικείμενα και διάφορα καλλιτεχνήματα απογυμνώνοντας ναούς και αρχοντικά, ενώ από την άλλη οι Τούρκοι δυνάστες συμπληρώνουν την εικόνα της καταστροφής. Εκκλησίες καταστρέφονται, μοναστήρια ερειπώνονται, ιερωμένοι φονεύονται, ενώ δεν λείπουν και οι βίαιοι εξισλαμισμοί.

Μέσα σ' αυτό το βαρύ κλίμα πολλοί λόγιοι και καλλιτέχνες θα αναγκαστούν να εγκαταλείψουν για άλλη μια φορά την Κρήτη με προορισμό τη Βενετία και τα Επτάνησα (π.χ. πολλοί ζωγράφοι της Κρητικής Σχολής εγκαταστάθηκαν στη Ζάκυνθο).

Μεταξύ των Μονών που καταστράφηκαν από τους τούρκους επιδρομείς αναφέρομε τις μονές της **Παναγίας στο Γουρνί** στο Καπίστρι (Σταυρός), της **Παναγίας Παπλινού**, του **Αγίου Δημητρίου** στον οικισμό των Καλόγερων, του

Αγίου Ιωάννου στη Μακρυλιά, του **Σωτήρα Χριστού** στην Ψάθη, Αγίου Ιωάννου και πολλές εκκλησίες όπως του Αγιασμένου κ.α.

Σύμφωνα με τον *Θεοχάρη Δετοράκη*: «όσα μοναστήρια και εκκλησίες βρέθηκαν μέσα στα τσιφλίκια των τούρκων αγάδων καταστράφηκαν. Ορισμένα τοπωνύμια όπως Κελιά, Καλόγεροι, Καλόγριες, Μοναστήρι, Μοναστηράκι κλπ. διασώζουν ακόμη τον απόηχο της λησμονημένης μοναστηριακής ιστορίας».

Στην περιοχή μας, οι οικισμοί Καλόγεροι στην Ανατολή, Μοναστηράκι στην Παχεία Άμμο και τα τοπωνύμια Αγιασμένος στην Ιεράπετρα, Καλογεράδες στη Μακρυλιά, Καλογεράς στις Μάλες, στις Καλογράφ το Λακούδι στην Καλαμαύκα, στ' αρχοντικά στο Κάτω Χωριό, στου Παπά το κεφάλι στο Καβούσι κ.α. διασώζουν την παράδοση για εκκλησίες και μοναστήρια, που υπήρχαν και καταστράφηκαν την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Όστόσο χάρη στη συνετή πολιτική του Οικουμενικού Θρόνου μαζί με τα προνόμια που του παραχώρησε ο σουλτάνος, κατάφερε να βάλει φρένο στην καταστροφή αυτή, ανακηρύσσοντας πολλά κρητικά μοναστήρια ως *σταυροπηγικά*. Η περίοδος ηρεμίας που ακολούθησε για πολλά χρόνια αφ' ετέρου, μετρίασαν το πρόβλημα, γεγονός που επέτρεψε την οργάνωση και την θρησκευτική ενδυνάμωση κλήρου και λαού.

Όπως σημειώνει ο Ν. Β. Τωμαδάκης: «τα έργα της Εκκλησίας ευκολύνθηκαν επί τουρκοκρατίας εκ της υψώσεως του ηθικού ποιου του κλήρου.

Οι Ενετοί, αποκεφαλίσαντες τον κλήρον από τους άρχοντας του, προεκάλεσαν αμάθεια, εκμετάλλευσιν και σήψιν άνευ προηγουμένου. Η παρουσία των αρχιερέων και η ανεμπόδιστος κίνησης του Πατριαρχείου κατά την τουρκοκρατίαν κατέστησαν τον έλεγχον στενότερον και αμεσώτερον, ως εκ τούτου δε απηλλάγη η Εκκλησία της Κρήτης των παραπτωμάτων της ενετοκρατίας».

Το γεγονός επομένως της ηθικής ανόδου του κλήρου θα εξισοροπήσει την έλλειψη γνώσεων και παιδείας που οφειλόταν στον κατακτητή, ενώ τα μοναστήρια, όσα θα επιβιώσουν, θα γίνουν ξανά κέντρα πνευματικά και εθνικά.

Θα λειτουργήσουν Κρυφά Σχολεία όπως στις Μονές Παναγίας Φανερωμένης, και Αγίου Αντωνίου στη Μακρυλιά, ή στον Άγιο Γεώργιο Μεσελέρων ενώ θα γίνουν και οι μυστικοί χώροι συνάντησης των καπεταναίων της περιοχής ιδιαίτερα από το 1821 και πέρα.

Σύμφωνα με την παράδοση στη Μονή Παναγίας Βριωμένης στους Μεσελέρους πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνέλευση των οπλαρχηγών της Ανατολικής Κρήτης κατά το 1821 ενώ ο οπλαρχηγός **Φραγκίσκος Τσαντιράκης** από το Κάτω Χωριό φαίνεται να έβρισκε άσυλο στη *Μονή Παναγίας Φανερωμένης* κατά την επανάσταση του 1821.

Ένας άλλος επίσης κληρικός ο **παπα Γιώργης Γιαμαλής** από το *Κάτω Χωριό* θα ηγηθεί της επανάστασης του 1866 εναντίον των τούρκων στην περιοχή Ιεράπετρας.

(Σύντομη επισκόπηση της ιστορίας της Κρήτης επί Τουρκοκρατίας (1645/1669-1899))

Κατά τον μήνα Ιούνιο του έτους 1645 τα οθωμανικά στρατεύματα αποβιβάστηκαν στο δυτικό τμήμα της Κρήτης και άρχισαν να πολιορκούν τα Χανιά. Τα Χανιά αναγκάστηκαν να παραδοθούν τον Αύγουστο του 1645. Το Ρέθυμνο παρεδόθη τον Νοέμβριο του έτους 1646. Ο Χάνδακας (το σημερινό Ηράκλειο) αντιστάθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα και παρεδόθη τελικά το 1669 οπότε και επερατώθη η εποχή της Ενετοκρατίας (1204-1669).

Το 1715 οι Βενετοί παρέδωσαν στους Τούρκους και τα δύο τελευταία οχυρά, τα οποία είχαν ακόμη στην εξουσία τους δηλαδή της Σούδας και της Σπιναλόγκας.

Οι Τούρκοι εδραίωσαν την κυριαρχία τους στην μεγαλόνησο. Όμως η επανάσταση του *Δασκαλογιάννη* (1770-1771) και η μεγάλη ελληνική εθνεγερσία του 1821 δημιούργησαν σοβαρά προβλήματα στους Τούρκους κατακτητές της Κρήτης.

Με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου του έτους 1830 η Κρήτη παραχωρήθηκε από τους Τούρκους στον Αντιβασιλέα της Αιγύπτου *Μωχάμετ Αλή*. Η περίοδος της *Αιγυπτιοκρατίας* (1830-1940) αποτελεί την απαρχή νέας εποχής για την Κρήτη. Το έτος 1856 δημοσιεύτηκε το, το οποίο έδιδε ορισμένα πλεονεκτήματα σε όλους τους υπηκόους του Σουλτάνου.

Τον Οκτώβριο του 1878 υπεγράφη η λεγόμενη *Σύμβαση της Χαλέπας*, η οποία εκυρώθηκε με σουλτανικό φερμάνι και αποτέλεσε το νέο πολιτικό Οργανισμό της Κρήτης.

Η Κρητική επανάσταση του 1897-1898 έληξε με την σφαγή των αμάχων χριστιανών του Ηρακλείου από τους Τούρκους (Αύγουστος 1898). Κατά τον μήνα Νοέμβριο του 1898 έφυγε από την Κρήτη ο τουρκικός στρατός και τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους επιβιβάστηκε στην Σούδα ο *Πρίγκιπας Γεώργιος*, ως Γενικός Αρμοστής της «*Κρητικής Πολιτείας*».).

Από το Χάττι Χουμαγιούν (*Hatt-i Hiimayun* - λαμπρά γραφή - 1856) μέχρι τον Οργανικό Νόμο (1868) και αργότερα με τη Σύμβαση της Χαλέπας (1878) θα δοθεί πλήρης θρησκευτική ελευθερία στο νησί, οπότε και αρχίζει η συντήρηση και επαναλειτουργία πολλών μοναστηριών και το χτίσιμο πολλών Ναών, ενώ για πρώτη φορά μετά το 1869 υψώνονται και τα πρώτα καμπαναριά.

Ακόμα περισσότερο φανερά οι ενορίες και τα μοναστήρια αναλαμβάνουν τώρα την οργάνωση και τη λειτουργία σχολείων και την παροχή εκπαίδευσης.

Όμως η τελευταία πράξη στον αγώνα για τη λευτεριά της Κρήτης θα παιχτεί τον Αύγουστο του 1898, με την σφαγή των αμάχων χριστιανών του Ηρακλείου από τους Τούρκους, που με το αίμα τους θα σφραγίσουν το τέλος της τουρκοκρατίας στην Κρήτη.

Το Νοέμβριο του 1898 ο τουρκικός στρατός αναγκάζεται να εγκαταλείψει την Κρήτη και τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους επιβιβάζεται στην Σούδα ο *Πρίγκιπας Γεώργιος*, ως Γενικός Αρμοστής της «*Κρητικής Πολιτείας*». Μια νέα εποχή ήδη ανατέλλει για την Κρήτη.

Την περίοδο αυτή θα ξαναοργανωθούν και θα λειτουργήσουν οι μονές **Παναγίας Εξακουστής** στις Μάλες, **Σωτήρος Χριστού** στην Ψάθη Αγίου Ιωάννου κ.α. και θα χτιστούν πολλοί και μεγαλοπρεπείς ναοί όπως ο ναός του **Αγίου Γεωργίου** πολιούχου της Ιεράπετρας, το 1856, **Αγ. Ζώνης** στους Μύθους, **Αγ. Τριάδος** στη Βασιλική, **Ευαγγελισμού** στα Γδόχια κ.α. Ακόμη θα λειτουργήσουν πολλά αλληλοδιδασκτικά Σχολεία στην Ιεράπετρα, στο Κάτω Χωριό, στις Μάλες κ.α.

ΟΙ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Αθανάσιος Καραβέλας (1670)

Ήταν ο πρώτος επίσκοπος Ιεράς που χειροτονήθηκε το 1670, άνθρωπος με μεγάλη θεολογική και φιλοσοφική κατάρτιση και με καταγωγή από την περιοχή Ιεράπετρας

Μελέτιος Τριβιζάς (1684-1713)

Έγινε επίσκοπος Ιεράς στα 1684. Ήταν γόνος πλούσιου άρχοντα του Χωριού Λίθινων.

Γεδεών (1713)

Ο επίσκοπος Γεδεών καταγόταν από τον Κίσσαμο Χανίων και ήταν μέλος της αδελφότητας της μονής της Αγίας Τριάδος των Τσαγκαρόλων.

Αθανάσιος Ιερεμίας (1763 -1773)

Χειροτονήθηκε επίσκοπος μετά από πρόταση του Μητροπολίτη Κρήτης Γερασίμου. Όμως λόγω κακοδιαχείρισης καθαιρέθηκε "δια συνοδικής διαγνώσεως".

Φιλόθεος ο Κύπριος (1773 -1781)

Η εκλογή του έγινε στις 30 Δεκεμβρίου του 1773 από την Πατριαρχική Σύνοδο της Κωνσταντινουπόλεως ενώ το 1781 μετατέθηκε στην Επισκοπή Κνωσού.

Η επισκοπική δράση του Φιλόθεου ήταν σημαντική. Βρήκε τον κλήρο της επισκοπής Ιεράς ανάστατο. Αναρχία παντού επικρατούσε και οι ιερείς είχαν ξεφύγει από τον πραγματικό προορισμό τους.

Ο Φιλόθεος πήρε αυστηρά μέτρα. Περιορίσε τον κλήρο μέσα στα χριστιανικά πλαίσια, και τόνωσε το Ορθόδοξο χριστιανικό φρόνημα του λαού.

Σημαντικές ήταν ακόμα και οι εισηγήσεις του Φιλόθεου προς το Πατριαρχείο.

Γεδεών (1783 -1795)

Χρησιμοποιούσε ως θερινή διαμονή τη μονή των Καρκασίων στην Ανατολή όπως μας φανερώνει σχετικό χάραγμα στη βόρεια πλευρά του τοίχου της Εκκλησίας των Αγ. Αποστόλων με ένα σταυρό και τη λέξη Γεδεών 1782.

Αυξέντιος (1783 -1795)

Ο Αυξέντιος όπως και ο Γεδεών καταγόταν από τον Κίσσαμο Χανίων και ήταν μέλη της αδελφότητας της μονής της Αγίας Τριάδος των Τσαγκαρόλων. Μάλιστα ο

Αυξέντιος ήταν ανεψιός του Γεδεών.

Αρτέμιος Παρδαλής (1811 -1821)

Όπως φαίνεται η Επισκοπή Ιεράς από το 1796 μέχρι το 1810 στερείτο Επισκόπου οπότε και στα 1811 χειροτονήθηκε Επίσκοπος ο Αρτέμιος καταγόμενος από τα Χανιά (πιθανώς από τα Σφακιά).

Στην Ιεράπετρα διέμεινε μέχρι την κήρυξη της επανάστασεως του 1821. Μάλιστα αναφέρεται ότι στις σφαγές του 1821 τότε που εσφάγησαν από τους τούρκους ο Μητροπολίτης Κρήτης και 5 επίσκοποι, ο Αρτέμιος βρισκόταν στην Σαντορίνη. Μόλις δε έμαθε τα συμβάντα μετέβη στην Κωνσταντινούπολη.

Ο Αρτέμιος πάντως δεν ξαναεπέστρεψε στην Επισκοπική του έδρα αφού στα 1837 αναφέρεται ως Επίσκοπος Κενσεντηλίου. Επίσης στις 27 Σεπτεμβρίου του 1845 εξελέγη από το Οικουμενικό Πατριαρχείο πατριάρχης Αλεξανδρείας.

Γεράσιμος Μαγγανάρης (1832 -1841) Ίδρυση της Επισκοπής Ιεροσητείας

Με συνοδική απόφαση του 1831, περιορίστηκαν οι επισκοπές της Κρήτης σε πέντε. Μεταξύ των άλλων ενώθηκαν σε μία οι Επισκοπές Ιεράς και Σητείας. Πρώτος επίσκοπος Ιεροσητείας χειροτονήθηκε ο Γεράσιμος, ηγούμενος της μονής Καρδιωτίσσης Ηρακλείου. Στην Επισκοπή παρέμεινε μέχρι τον θάνατο του το 1841.

Καλλίνικος (1841 -1845)

Σύμφωνα με την παράδοση ο Καλλίνικος μετέφερε την επισκοπική του έδρα τα καλοκαίρια στο μοναστήρι του Αρμού στις Μάλες και το χειμώνα στην Ιεράπετρα, συνήθεια που φαίνεται να συνεχίστηκε μέχρι το 1860.

Ιλαρίων Κατσούλης (1846 -1869)

Γεννήθηκε στα Μάλια το 1808. Ο πατέρας του ήταν ιερέας. Στα 1823 βρέθηκε στο σπήλαιο της Μιλιάτου. Στα 1828 ο ιερομόναχος Μελχισεδέκ Σιναΐτης οικονόμος του Αγίου Ματθαίου τον έστειλε στο Κάιρο όπου φοίτησε στα σχολεία της Ελληνικής παροικίας.

Στα 1843 γύρισε και έγινε ιερομόναχος της μονής Σινά. Μετά δε το θάνατο του γέροντος του ανέλαβε τη διεύθυνση της μονής. Το 1845 χειροτονήθηκε επίσκοπος Ιεράς και Σητείας.

Ο Ιλαρίων έδωσε μεγάλη σημασία στην εκπαίδευση. Έφερε δασκάλους τον Νικ. Κονδύλα από τη Βιάννο, τον παπά Ταμιωλάκη από το Λασιθί, τον Ξενικό από τη Σητεία κ.α. οι οποίοι δίδασκαν μαζί με τα άλλα μαθήματα και βυζαντινή μουσική. Ακόμη για την υγεία έφερε το γιατρό Γ. Δρακάκη και τον φαρμακοποιό Αθ.

Νικολαΐδη. Στην επανάσταση του 1866 καταδιωκόμενος κατέφυγε στην Κάσο. Στα 1869 μετατέθηκε στην Επισκοπή Ρεθύμνης και παρέμεινε μέχρι το 1880 οπότε και αναχώρησε για τη Μονή του όρους Σινά στην οποία παρέμεινε μέχρι το τέλος της ζωής του.

Νεόφυτος Καλογερίδης (1869 -1878)

Ήταν Καλύμνιος την καταγωγή. Χειροτονήθηκε Επίσκοπος Ιεράς και Σητείας στις 10 Μαΐου 1869 και παρέμεινε στην Επισκοπή του μέχρι το Φεβρουάριο του 1878 οπότε παραιτήθηκε ή παύτηκε. Ο Νεόφυτος ήταν φιλοπρόδος, δραστήριος και πρωτοπόρος σε έργα προόδου, αλλά και ευαίσθητος και ευερέθιστος.

Μισαήλ (1879)

Και αυτός ήταν Καλύμνιος την καταγωγή. Ήταν διάκονος του Μητροπολίτη Κρήτης Διονύσου. Στα 1869 χειροτονήθηκε Επίσκοπος Κισσάμου και το 1879 ψηφίστηκε για να μετατεθεί στην Επισκοπή Ιεράς και Σητείας. Όμως οι πληροφορίες που τον έφεραν ως φιλότουρκο έγιναν αφορμή να μη τον δεχτεί ποτέ ο λαός στη νέα του επισκοπική περιφέρεια.

Γρηγόριος Παπαδοπετράκης (1880 -1889)

Η λύση στο πρόβλημα του Μισαήλ δόθηκε με την χειροτονία του Γρηγορίου ως Επισκόπου Ιεράς και Σητείας στις 10 Φεβρουαρίου 1880 που όμως δεν είχε τη δέουσα απήχηση στον κόσμο.

Ο Γρηγόριος γεννήθηκε το 1828 στο χωριό Καλλικράτης Σφακίων και έγινε ιερομόναχος στην μονή της Αγίας Τριάδος των Τζαγκαρόλων Χανίων.

Στον τομέα εκπαίδευσης ο Γρηγόριος συνέχισε τη δραστηριότητα των προκατόχων του.

Έφερε τον Νικόλαο Παντούλα από την Ήπειρο και τον διόρισε σχολάρχη με βοηθό το Γεώργιο Μιχελινάκη καθώς και αργότερα τον Εμμ. Αγγελάκη και Κ. Διαλυνά με βοηθούς τον Αντ. Λυδάκη, Στ. Ξενικάκη και Μενέλαο Καρανδρινό.

Αμβρόσιος Σφακιανάκης (1890 -1929)

Γεννήθηκε στο Ηράκλειο στις 15 Σεπτεμβρίου 1856, φοίτησε στη σχολή Σταυρού στα Ιεροσόλυμα και αργότερα στη Ριζάριο Εκκλησιαστική Σχολή Αθηνών και στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών απ' όπου πήρε το πτυχίο του το 1887.

Χειροτονήθηκε ιεροδιάκονος στις 5 Δεκεμβρίου 1876 και αρχιμανδρίτης το 1888 από τον Πατριάρχη Σωφρόνιο Γ' ο οποίος τον διόρισε ιεροκήρυκα του Πατριαρχείου

Αλεξανδρείας το 1889.

Ήταν συνυποψήφιος με τον Άγιο Νεκτάριο για τη Μητρόπολη Πενταπόλεως Αιγύπτου.

Μετά το θάνατο του Γρηγορίου χειροτονήθηκε επίσκοπος Ιεράς και Σητείας στις 28 Ιανουαρίου 1890.

Την Επισκοπική του έδρα εγκατέστησε στον **Αγιασμένο**, μετά τις απαραίτητες εργασίες, στις 17 Ιανουαρίου 1891.

Στο χώρο αυτό ο Αμβρόσιος εκτός από το Ναό τον οποίο εγκαινίασε την Κυριακή του Θωμά το 1891 εις μνήμη των Αγίων Πάντων, έχτισε και σειρά κτηρίων έγινε δε το κέντρο των δραστηριοτήτων του, Θρησκευτικών και Εθνικών, μέχρι το 1918.

Στα απομνημονεύματα του τα οποία εκδόθηκαν από τον Νικ. Ι. Παπαδάκη το 1936 στα Χανιά αναφέρεται διεξοδικά στο χρονικό του Αγιασμένου, για τα ευωδιάζοντα οστά του άγνωστου Αγίου που ανακαλύφθηκαν τότε εκεί, τα θαύματα που ακολούθησαν, την κοσμοσυρροή και επίσης τις προσπάθειες του για την Αγιοποίηση του άγνωστου αυτού Αγίου από την τοπική σύνοδο οι οποίες όμως παρέμειναν άκαρπες.

Η Επισκοπεία του Αμβρόσιου συνδέθηκε με αγώνες Θρησκευτικούς και Εθνικούς. Σε μια από τις πιο ταραγμένες ιστορικές περιόδους, επανάσταση του 1897, αυτονομία 1898, Κρητική πολιτεία και ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα 1913, Βαλκανικοί πόλεμοι 1912-13, Μικρασιατική εκστρατεία και Μικρασιατική καταστροφή 1922 και τόσα άλλα γεγονότα, ο Αμβρόσιος ήταν πανταχού παρών.

Στον Εκκλησιαστικό τομέα στάθηκε κοντά στις ενορίες και των δύο επαρχιών ποιμαίνοντας και καθοδηγώντας κλήρο και λαό σε χριστιανικά έργα.

Είναι πάρα πολλές οι Εκκλησίες που χτίστηκαν ή ανακαινίστηκαν την περίοδο της επισκοπείας του. Αντίθετα είναι γνωστή η αντίρρηση του στα μοναστήρια και το μοναχισμό.

Στον κοινωνικό και εκπαιδευτικό τομέα ο Αμβρόσιος έδειξε εξαιρετική δραστηριότητα.

Το 1895 ίδρυσε τον **Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο** ο οποίος ανέπτυξε σπουδαίες δραστηριότητες. Στον τομέα της διάσωσης και διαφύλαξης των αρχαιοτήτων ο Σύλλογος **ίδρυσε το Μουσείο** ενώ στον τομέα των γραμμάτων και των τεχνών ο φιλοπρόοδος Επίσκοπος πρωτοστάτησε μέσω του Συλλόγου, στην **ίδρυση Βιβλιοθήκης, Γυμναστηρίου** αλλά και **Θεάτρου**. Για το σκοπό αυτό μετασκεύασε μια αίθουσα του δημοτικού σχολείου (που βρισκόταν πίσω από το σημερινό Ηρώο της πόλης) σε αίθουσα θεάτρου και διαλέξεων η οποία έμελλε να γίνει για μισό περίπου αιώνα (χάλασε το καλοκαίρι του 1941 από γερμανική βόμβα) το κέντρο κάθε πνευματικής και ψυχαγωγικής εκδήλωσης.

Στην αίθουσα αυτή ο Αμβρόσιος εκφώνησε τους περισσότερους λόγους του ενώ δόθηκαν και πολλές παραστάσεις θεάτρου και μουσικής.

Όμως η φιλοπρόοδος κοινωνική δράση του Επισκόπου Αμβροσίου συνεχίστηκε και με την ενθάρρυνση για την **ανάπτυξη της τυπογραφίας** στην Ιεράπετρα.

Επί της εποχής του ιδρύθηκε το πρώτο τυπογραφείο στις αρχές του αιώνα και κυκλοφόρησαν οι πρώτες εφημερίδες.

Τέλος με πρωτοβουλία του Αμβρόσιου ιδρύθηκε το 1899 ο **Φιλανθρωπικός Σύλλογος Κυριών ο "Ευαγγελισμός"** με πλούσια κοινωνική δράση, ο **Μουσικός Σύλλογος ο "ΟΡΦΕΥΣ" το 1922** και πολλοί άλλοι σύλλογοι.

Ο Αμβρόσιος αφού επισκόπησε 39 ολόκληρα χρόνια πέθανε σε ηλικία 72 ετών στις 5 Ιανουαρίου 1929.

Διονύσιος Μαραγκουδάκης (1933 -1936)

Μετά το θάνατο του Αμβροσίου η Επισκοπή Ιεράς και Σητείας έμεινε χωρίς επίσκοπο μέχρι το 1933. Στο διάστημα αυτό αρχιερατικός επίτροπος διετέλεσε ο αρχιμανδρίτης Αμβρόσιος Φωνιαδάκης πνευματικό τέκνο του Επισκόπου Αμβροσίου.

Το 1933 με το νόμο 5621 έγινε συνένωση των δυο επισκοπών του Νομού (Πέτρας και Ιεράς και Σητείας) σε μία, με επίσκοπο τον Διονύσιο Μαραγκουδάκη επίσκοπο Πέτρας από το 1923.

Φιλόθεος Μαζοκοπάκης (1936 -1960)

Γεννήθηκε στην Ποταμίδα Κισσάμου Χανίων το 1892.

Εκάρη μοναχός στη Μονή Γουβερνέτου. Το 1909 ήλθε ως ιεροδιάκονος στην Επισκοπή Ρεθύμνου όπου ο Επίσκοπος Χρύσανθος τον βοήθησε να τελειώσει το Γυμνάσιο.

Το 1918 φοίτησε στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών απ' όπου και απεφοίτησε το 1922. Στη συνέχεια επέστρεψε στο Ρέθυμνο, κοντά στον Επίσκοπο Ρεθύμνου Τιμόθεο Βενέρη σαν Αρχιδιάκονος.

Μετά από πρόσκληση του Αρχιεπισκόπου Αμερικής Αλέξανδρου ήλθε στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και στις 18 Ιουλίου 1926 χειροτονήθηκε πρεσβύτερος και σχεδόν συγχρόνως αρχιμανδρίτης με το όνομα Φιλόθεος και τοποθετήθηκε προϊστάμενος του Ναού του Αγίου Ανδρέου στην πόλη *South Bend* της Πολιτείας της *Ινδιάνας*, ενώ ανέλαβε τη διεύθυνση του εκεί Ελληνικού Σχολείου.

Η Φιλοπρόοδος προσωπικότητα και τα πλούσια χαρίσματα του Φιλόθεου συνετέλεσαν στο να αναγνωριστεί και να αγαπηθεί σύντομα σε ολόκληρη την περιοχή.

Το 1936 η Επαρχιακή σύνοδος Κρήτης τον εξέλεξε Επίσκοπο Ιεράς και Σητείας η δε ενθρόνιση του έγινε στον Ναό του Αγίου Γεωργίου στην Ιεράπετρα στις 27 Απριλίου 1936 μέσα σε ατμόσφαιρα συγκίνησης και ενθουσιασμού των κατοίκων και των δύο επαρχιών οι οποίοι επιτέλους αποκτούσαν τον ποιμένα τους.

Ευαίσθητος οραματιστής και εμψυχωτής αλλά και δυναμικός και γνώστης των Εκκλησιαστικών πραγμάτων ο Φιλόθεος, από τα πρώτα του βήματα οργάνωσε σωστά την επισκοπική του περιφέρεια κερδίζοντας την αγάπη του λαού του με τον οποίο ερχόταν σε καθημερινή επαφή χωρίς διακρίσεις Κατ' αρχήν οργάνωσε το Επισκοπείο του (γραφεία και διαμονή) σε ενοικιασμένο κτήριο (που υπάρχει και σήμερα βόρεια του Γυμναστηρίου) και έφερε γραμματέα τον *Ιωάννη Αντωνοβαρδάκη*.

Παράλληλα ανακαίνισε τον Μητροπολιτικό Ναό του Αγίου Γεωργίου τον οποίο επεξέτεινε προς την ανατολική πλευρά και τον διακόσμησε με καλαισθησία.

Φιλότεχνος όπως ήταν πρωτοστάτησε στην **ίδρυση του Ωδείου της Ιεράπετρας** και για το σκοπό αυτό έφερε από τα Χανιά το 1937 το ζεύγος μουσικών *Ιωάννη και Έλλη Μανιουδάκη*. Το Ωδείο λειτούργησε με μεγάλη επιτυχία στο Οθωμανικό τέμενος (τζαμί), ενώ ο Ιωάννης Μανιουδάκης (1904-1998) άριστος γνώστης και της βυζαντινής μουσικής τοποθετήθηκε πρωτοψάλτης στον Μητροπολιτικό Ναό του Αγίου Γεώργιου. (Μαθητές του υπήρξαν ο Μητροπολίτης Φιλόθεος Βουζουνεράκης, οι ιεροψάλτες Σταμ. Αρώνης, Ανδρ. Στυλιανουδάκης κ.α.)

Ακόμη ενθάρρυνε την ίδρυση εκπαιδευτικών συλλόγων όπως του **Τουριστικού Συλλόγου Ιεράπετρας** το 1937 και του **Σώματος Ελλήνων Προσκόπων και Ναυτοπροσκόπων** καθώς και της **Φιλαρμονικής Ιεράπετρας** το 1952.

Αλλά και το μεγάλο του όραμα για ανέγερση επισκοπικού μεγάρου τελικά χάρη στον ισχυρό του χαρακτήρα θα πραγματοποιηθεί.

Στη μεγάλη παραθαλάσσια οικοπεδική έκταση στο ανατολικό άκρο της πόλης, που αγοράστηκε, θα οικοδομήσει το Επισκοπικό μέγαρο καθώς και το παρεκκλήσι της Επισκοπής, το ναό του Οσίου Ιωάννη του Ερημίτη και στον ίδιο χώρο θα θεμελιώσει και τον **Παιδικό Σταθμό** της πόλης ενώ το όραμα του για την θεμελίωση και ανέγερση του νέου καθεδρικού Ναού έμελλε να πραγματοποιήσει 30 χρόνια μετά ο μαθητής του και διάδοχος του Μητροπολίτη Φιλόθεος Βουζουνεράκης.

Η τότε δημοτική σύμβουλος *Έλσα Σαρειδάκη* στα εγκαίνια του επισκοπικού μεγάρου τον Ιούνιο του 1953 θα πει μεταξύ άλλων για τον Φιλόθεο: «Ο Θεός, ο κατευθύνων τας τύχας μας, ευδόκησε να δώσει στον Επίσκοπο μας σαν αμοιβή, την ευτυχία να θεμελιώσει αρκετά έργα εκπαιδευτικά και κοινωνικά: Πολυιατρείον, Παιδικόν Σταθμόν, συνοικισμόν Σεισμοπλήκτων, Σχολεία, Επισκοπείον, που αποτελούν ισχυρούς πομπούς, από τους οποίους θα εκπέμπεται για πάντα η

πνευματική και σωματική υγεία του τόπου. Όλα τα μεγάλα ταύτα έργα τα ενώνει μια πνευματική συγγένεια, γιατί όλα έχουν θεμελιωθεί από τον Επίσκοπο μας, ο οποίος άλλωστε τόσους μόχθους έχει καταβάλει για την ίδρυση τους.

Ο Επίσκοπος δίκαια θα μείνει στην Ιστορία του τόπου μας "Ο Φιλόθεος ο Θεμελιωτής"».

Ο Φιλόθεος πέθανε στις 6 Σεπτεμβρίου 1960.

Φιλόθεος Βουζουνεράκης (1961 -1993)

Γεννήθηκε στην Ιεράπετρα το 1927. Μετά τις γυμνασιακές του σπουδές φοίτησε στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης με φροντίδα του Επισκόπου Φιλόθεου Μαζοκοπάκη.

Κατά την διάρκεια της φοιτήσεως του εκάρη Μοναχός με το όνομα Φιλόθεος και στη συνέχεια χειροτονήθηκε Διάκονος το 1947 και Πρεσβύτερος το 1950.

Το οφίκιο του Αρχιμανδρίτη το έλαβε το 1951 μετά την αποφοίτηση του από τη σχολή.

Από το 1951 μέχρι το 1956 υπηρέτησε στη Μητρόπολη Θεσσαλονίκης ενώ παράλληλα φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Μετά την περάτωση των σπουδών του το 1956 αναλαμβάνει καθήκοντα Πρωτοσύγκελου και Γραμματέως της Ιεράς Επαρχιακής Συνόδου Κρήτης.

Από τη θέση δε αυτή οργανώνει την εσωτερική ιεραποστολή με κηρύγματα και φιλανθρωπικό έργο. Στη συνέχεια και μετά τον θάνατο του γέροντος του Επισκόπου Φιλόθεου Μαζοκοπάκη, εκλέγεται Επίσκοπος Ιεραπύτνης και Σητείας με εκπεφρασμένη τη θέληση του πληρώματος και των δύο επαρχιών προς το πρόσωπο του.

Η χειροτονία του γίνεται στις 2 Ιουλίου 1961 και η ενθρόνιση του στις 30 Ιουλίου 1961 στον Μητροπολιτικό Ναό του Αγ. Γεωργίου.

Στα 33 χρόνια της θητείας του ανακαινίστηκαν και οργανώθηκαν πολλά Μοναστήρια και Εκκλησίες όπως το ιστορικό **Μοναστήρι του Τοπλού**, το **Μοναστήρι της Παναγίας Εξακουστής** στις Μάλες το **ιερό Ησυχαστήριο του "Άξιον Εστί"** κ.α.

Από τους ναούς που οικοδόμησε ξεχωρίζει ο **Ναός της Αγίας Φωτεινής**, περικαλλές πνευματικό και πολιτιστικό μνημείο, του οποίου αξιώθηκε να τελέσει ο ίδιος τα εγκαίνια του στις 2 Μαΐου 1993. Και τότε έκαμε τον σεμνό απολογισμό της αρχιερατικής του διακονίας.

Επίσης εξέδωσε το περιοδικό "Αγία Φωτεινή", λειτούργησε κατασκηνώσεις και ξεκίνησε την ανέγερση γηροκομείου. Ανέγειρε οικοτροφείο και λειτούργησε μονάδα αιμοδοσίας. Αξιώθηκε να υποδεχθεί δύο Οικουμενικούς Πατριάρχες, τον

Αθηναγόρα Α' στις 12 Ιουλίου του 1963, ο οποίος έφθασε στην Κρήτη αποβιβαζόμενος στην Ιεράπετρα με πολεμικό πλοίο και στις 12 Νοεμβρίου 1992 και τον νυν Πατριάρχη Βαρθολομαίο.

Διακρίθηκε για την υποδειγματική οργάνωση της τοπικής Εκκλησίας. Βοήθησε νεαρούς κληρικούς και λαϊκούς να σπουδάσουν και να αποκτήσουν θεολογική κατάρτιση και λειτουργική ευταξία.

Ο ίδιος υπήρξε υποδειγματικός τελετουργός, καλλίφωνος, άριστος γνώστης της βυζαντινής μουσικής και του τυπικού της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, σχολαστικός τιμητής της εκκλησιαστικής τάξης και των παραδόσεων, με βαθιά παιδεία και γνώση.

Το 1962 με την υπ' αριθμ. 812 πράξη του Οικουμενικού Πατριαρχείου ονομάστηκε, όπως και οι άλλοι Ιεράρχες της Εκκλησίας της Κρήτης Μητροπολίτης, και με τον 301 Πατριαρχικό Τόμο του 1993 η Ιερά Μητρόπολη Ιεραπύτνης και Σητείας ανυψώθηκε σε "εν ενεργεία" ο δε Μητροπολίτης σε "Υπέρτιμο και Έξαρχο Ανατολικής Κρήτης".

Τέλος στον κοινωνικό, φιλανθρωπικό και πολιτιστικό τομέα η προσφορά του ήταν σημαντική. Διετέλεσε πρόεδρος του Δ.Σ. του Γενικού Νοσοκομείου Ιεράπετρας και πρόσφερε από τη θέση αυτή πολύτιμες υπηρεσίες, ενθάρρυνε το φιλανθρωπικό έργο πολλών συλλόγων και συμπαραστάθηκε και στήριξε πολιτιστικές εκδηλώσεις χορωδίες τη φιλαρμονική και τη βυζαντινή μουσική.

Ο θάνατος του που συνέβη στις 16 Δεκεμβρίου 1993 ύστερα από τροχαίο ατύχημα βύθισε τους κατοίκους της Μητροπόλεως του σε βαρύ πένθος.

Ευγένιος Πολίτης

Ο Σεβ. Μητροπολίτης Ιεραπύτνης και Σητείας, Υπέρτιμος και Έξαρχος Ανατολικής Κρήτης κ. Ευγένιος (Πολίτης), γεννήθηκε στο Ηράκλειο Κρήτης το έτος 1952. Μετά τις γυμνασιακές του σπουδές στο Ηράκλειο, το έτος 1971 εισήχθη εις την Ανωτέρα Παιδαγωγική Εκκλησιαστική Ακαδημία Θεσσαλονίκης. Το 1973 εισάγεται στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης απ' όπου απεφοίτησε με άριστα το 1977.

Το 1978-1980 εισάγεται και εγγράφεται στο Μεταπτυχιακό τμήμα Σπουδών της Θεολογικής Σχολής και προσλαμβάνεται ως Επιστημονικός συνεργάτης στην έδρα του Κανονικού Δικαίου και Ποιμαντικής. Μετέχει διασκέψεων και συνεδρίων ως υπότροφος του Οικουμενικού Πατριαρχείου καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών του. Το 1980 επιστρέφει στην Κρήτη και κείρεται Μοναχός και χειροτονείται Διάκονος εις την Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου Επανωσήφη. Το 1982 χειροτονείται Πρεσβύτερος,

λαμβάνει το οφίκιο του Αρχιμανδρίτου και διορίζεται Ιεροκήρυκας της Ιερ. Αρχιεπισκοπής Κρήτης.

Το 1984 προχειρίζεται Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Αγίου Γεωργίου Γοργολαΐνι και εργάζεται δια την ανακαίνιση και λειτουργία της Μονής μέχρι και της εκλογής του την 14^η Ιουνίου 1994, ως Μητροπολίτη της Ιεράς Μητρόπολης Ιεραπύτνης και Σητείας.

Ασχολήθηκε με την Ιερά Εξομολόγηση, το κήρυγμα και την κατήχηση της νεολαίας, συμμετείχε σε συνέδρια και δημοσίευσε άρθρα σε περιοδικά.

(ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ

Είναι η νοτιότερη πόλη της Ελλάδας και της Ευρώπης, και η μεγαλύτερη του νομού Λασιθίου. Απέχει 36 χλμ. από τον Άγιο Νικόλαο και 104 από το Ηράκλειο.

Η πόλη έχει χτιστεί στη θέση της αρχαίας Ιεράπυτνας, που είχε και τα ονόματα, Καβούσι, Πύτνα, Κάμιρος. Η ίδρυση της αποδίδεται στον Κύρβα, έναν από τους Κορύβαντες, που ήρθε από τη Ρόδο, στην οποία υπάρχει πόλη Κάμιρος. Πολλά στοιχεία, να φέρουν ο Στράβων και ο Στέφανος Βυζάντιος. Η επικράτεια της πόλης στον 3/2. αι. π.Χ. έφτανε από τον Τσούτσουρο μέχρι την Άμπελο και κατείχε τη μεγαλύτερη περιοχή από οποιαδήποτε άλλη πόλη. Συμμαχεί με τις άλλες ισχυρές πόλεις (Κνωσό, Γόρτυνα, Λύκτο, Αρκάδες), με τους Μακεδόνες, τους Ρόδιους και τον Ευμενή της Περγάμου. Προσάρτησε τη γειτονική Λάρισα (στο χωριό Βαιινιά), υπέταξε την Πραισό σε συνεργασία με τους Ιτανίους, με τους οποίους άρχισε αγώνα επικράτησης στην ανατολική Κρήτη. Στη διαμάχη τους έβαλαν τέλος οι Ρωμαίοι υποτάσσοντας την Κρήτη. Αλλά και στη Ρωμαϊοκρατία η Ιεράπυτνα ακμάζει, γίνεται μια από τις πιο κοσμοπολίτικες πόλεις της αυτοκρατορίας. Αναφέρεται από τον Servius ότι "η εκατόμπολις Κρήτη είχε δυο μόνο πόλεις, την Κνωσό και την Ιεράπυτνα". . . ,

Στην πρώτη βυζαντινή περίοδο ήταν έδρα επισκοπής. Υποτάχτηκε στους Σαρακηνούς από τις πρώτες πόλεις και παρακμάζει. Από τη μέση βυζαντινή περίοδο και ύστερα στην ανατολική Κρήτη κυριαρχεί -η Σητεία. Στη Βενετοκρατία η Ιεράπετρα υπήρχε στο διαμέρισμα της Σητείας και τότε χτίστηκε το φρούριο της.

Από την ξακουστή πολιτεία δεν σώζεται σχεδόν τίποτε. Μέχρι και τις αρχές του αιώνα μας όμως πολλά αρχαία μνημεία (δύο σέστρα, ένα αμφιθέατρο, μια "ναυμαχία" ήταν ορατά και οι αρχαιολογικές ανασκαφές επιβεβαιώνουν ότι το κέντρο της ήταν στις θέσεις Βιγλιά, Πόλες, Ποταμούς και Μεγάλη Αλυκή. Οι ξένοι κατακτητές και άλλοι "φιλόρχαιοι" επιδόθηκαν σε συστηματική σύληση των θησαυρών της για να τους μεταφέρουν στην Ιταλία ή Κωνσταντινούπολη ή στην Αγγλία. .

Έτσι σήμερα μπορεί κανείς να θαυμάσει στο Βρετανικό Μουσείο τις περίφημες μαρμάρινες ανάγλυφες σαρκοφάγους, του 1^{ου} αι. μ.Χ. Στη μια εικονίζονται σκηνές από τη ζωή του μεγάλου ήρωα Αχιλλέα. Κομμάτια άλλης σαρκοφάγου και μαρμάρινοι ανδριάντες βρίσκονται στο Μουσείο Κωνσταντινούπολης. Στο Μουσείο Ηρακλείου φυλάσσεται ο χάλκινος ανδριάντας τηβеноφόρου νέου ελληνορωμαϊκών χρόνων, και στην κρήνη Bemdo στο Ηράκλειο (στην πλατεία Κορνάρου, όπου άλλοτε ο ναός του Σωτήρα) ένα υπερφυσικό ακέφαλο ανδρικό Άγαλμα.

Από τα μνημεία των νεότερων περιόδων μπορεί κανείς να επισκεφτεί το φρούριο Καλέ στο λιμάνι, που χτίστηκε στον 13^ο αι. Ο Καλές είναι ορθογώνια κατασκευή με πύργους στις γωνίες, δεξαμενή νερού, εκκλησία, αποθήκες και κατοικίες. Άλλα μνημεία είναι το Τζαμί με το μιναρέ και μια κρήνη απέναντί του, και η Οθωμανική Σχολή (Μεχτέπι), που σήμερα στεγάζει την Αρχαιολογική Συλλογή της Ιεράπετρας.

Αρχαιολογική Συλλογή

Λειτουργεί προς το παρόν μόνον η αίθουσα των ελληνορωμαϊκών γλυπτών και επιγραφών, ενώ στον προθάλαμο εκτίθεται -η θαυμάσια κιβωτιόσχημη σαρκοφάγος της Επισκοπής με παραστάσεις εκφοράς νεκρού και αιγάγρων.

Στην Ιεράπετρα έχουν βρεθεί πολλά αξιόλογα αγάλματα ελληνορωμαϊκών χρόνων. Ξεχωρίζουν τα ακέφαλα ημίγυμνα αγαλματίδια της Αφροδίτης και του κιθαρωδού (Απόλλωνα), καθώς και τα μεγαλύτερα αγάλματα της Άρτεμης και της "Ασπασίας". Αριστουργηματικό είναι το άγαλμα της Δήμητρας, άριστης διατήρησης.)

Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ

Είναι η νοτιότερη πόλη της Ελλάδας και απέχει 36 χλμ. από τον Άγιο Νικόλαο και 104 από το Ηράκλειο.

Ήταν γνωστή από την αρχαιότητα με τα ονόματα Κύρβα, Πύτνα, Κάμιρος, και Ιεράπυτνα, και μια από τις 22 πόλεις όπου ο Απόστολος Τίτος το 68 μ.Χ. αφού έλαβε την εντολή από τον Απόστολο Παύλο, εγκατέστησε Επισκόπους.

Παλαιά παράδοση αναφέρει ότι και ο ίδιος ο Απόστολος Παύλος ήλθε στην περιοχή Φέρμων και εκήρυξε.

Σήμερα η Ιεράπετρα, η «Νύμφη του Λυβικού» όπως αποκαλείται, τέταρτη μεγαλύτερη πόλη της Κρήτης, είναι μια σύγχρονη πόλη με συνολικό πληθυσμό 21.000 κατοίκους, ο οποίος τους θερινούς μήνες διπλασιάζεται. Ο Δήμος Ιεράπετρας περιλαμβάνει το στενότερο μέρος της Κρήτης (12 χιλ.) και βρέχεται από το Κρητικό και το Λιβικό πέλαγος. Βόρεια και δυτικά περιλαμβάνει ένα μεγάλο μέρος της οροσειράς των λασιθιώτικων ορέων, της Δίκτης, και ανατολικά τις βουνοκορφές των Σητειακών βουνών. Ανάμεσά τους απλώνεται από βορρά προς

νότο η ευρύχωρη πεδιάδα της Ιεράπετρας (κάμπος) με ελιές και θερμοκηπιακές καλλιέργειες κηπευτικών.

Δημοτικά Διαμερίσματα, Οικισμοί και τοπωνύμια Δήμου Ιεράπετρας:

- 1) Ιεραπέτρας (Ιεράπετρα, Αγιασμένος, Άγιος Γεώργιος, Βαϊνιά (Γιανίσι), Γρα Λυγιά, Ιερά Μονή Φανερωμένης, Κάμπος, Κεντρί, Κεφάλα, Ποτάμοι, Σταυρός (Καπίστρι) , νησί Χρυσή
- 2) Αγίου Ιωάννη (Κουτσουνάρι, Αγιά Φωτιά, Άγιος Ιωάννης, Φέρμα)
- 3) Ανατολής (Ανατολή, Αμμουδάρα, Καλόγεροι, Νέα Ανατολή, Στόμιο)
- 4) Γδοχίων (Γδόχια, Βάτος) 5) Καβουσίου (Καβούσι, Δρακαλεύρι, Μέλισσες, Παναγία, Τσαμάντης) 6) Καλαμαύκας (Καλαμαύκα, Καμάρα, Ψαθί)
- 7) Κάτω Χωριού (Κάτω Χωριό, Επάνω Χωριό, Επισκοπή, Παπαδιανά, Θρυπητή)
- 8) Μακρυλιάς (Μακρυλιά) 9) Μαλών (Μάλες, Ιερά Μονή Παναγίας Εξακουστής, Μαθοκοτσανά, Μεταξοχώρι, Σελάκανο, Χριστός) 10) Μεσελέρων (Μεσελέροι)
- 11) Μουρνιών (Μουρνιές, Απάνω Σύμη) 12) Μύθων (Μύθοι, Καρύδι, Μινός, Ορνιάς, Συκιά) 12) Μύρτου (Μύρτος, Γαβρίλης, Καλλιθέα, Κοπάνες, Νέο Μύρτος)
- 13) Παχείας Άμμου (Παχεία Άμμος, Βασιλική, Μοναστηράκι, Ξηρόκαμπος)
- 14) Ρίζας (Ρίζα, Καημένος, Σφακούρα)

Αξιοθέατα της Ιεράπετρας

Η αρχαιολογική συλλογή της Ιεράπετρας, με ευρήματα από την περιοχή. Δημιουργήθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Σήμερα στεγάζεται στην Εμπορική Οθωμανική Σχολή, το κτίριο της οποίας έχει κηρυχθεί διατηρητέο και έχει παραχωρηθεί στο Υπουργείο Πολιτισμού από τον Δήμο Ιεράπετρας. Στις συλλογές περιλαμβάνονται εκθέματα ελληνορωμαϊκών γλυπτών και επιγραφών, ενώ στον προθάλαμο εκτίθεται η θαυμάσια κιβωτιόσχημη σαρκοφάγος της Επισκοπής με παραστάσεις εκφοράς νεκρού και αιγάγρων.

Επίσης ξεχωρίζουν τα ακέφαλα αγαλματίδια της Αφροδίτης και του κιθαρωδού (Απόλλωνα), καθώς και τα μεγαλύτερα αγάλματα της Άρτεμης και της "Ασπασίας". Αριστουργηματικό τέλος είναι το άγαλμα της Δήμητρας το οποίο ανακαλύφθηκε το 1980.

Το Ενετικό Φρούριο "Καλές" του 13^{ου} αιώνα

Το σπίτι του Ναπολέοντα που σύμφωνα με το θρύλο ο Βοναπάρτης φιλοξενήθηκε μια νύχτα στην Ιεράπετρα, τον Ιούλιο του 1798, στην πορεία του προς την Αίγυπτο.

Το Τζαμί. Χτίστηκε στην παλιά πόλη (Κάτω Μερά) τον 19^ο αιώνα. Ο μιναρές του επισκευάστηκε το 1953 και στο χώρο της πλατείας βρίσκεται η Οθωμανική κρήνη.

Η Εμπορική Οθωμανική Σχολή ή Μεχτέπι. Χτίστηκε το 1899. Σήμερα στο κτίριο αυτό στεγάζεται η αρχαιολογική συλλογή της Ιεράπετρας.

Νησί Χρυσή (ή Γαϊδουρονήσι)

Βρίσκεται 8 μίλια νότια της Ιεράπετρας ελκυστικό καλοκαιρινό προορισμό χάρη στις σπάνιες ομορφιές του.

Φαράγγι του Χα

Θεωρείται ένα από τα ομορφότερα φαράγγια της Ελλάδας, ένα σπάνιο μορφολογικό φαινόμενο της φύσης.

Πολιτιστικές εκδηλώσεις. Από το Δήμο Ιεράπετρας οι καλοκαιρινές εκδηλώσεις “Κύρβεια” και από άλλους πολιτιστικούς συλλόγους.

Ο Δήμος Ιεράπετρας είναι έδρα της Μητροπόλεως Ιεραπόλιν και Σητείας

Το Δημοτικό Διαμέρισμα Ιεράπετρας περιλαμβάνει εκτός από την πόλη και τους οικισμούς : **Βαϊνιά, Κεντρί, Σταυρός, Γρα – Λυγιά**

Στην πόλη της Ιεράπετρας υπάρχουν οι ενορίες:

- Αγίου Γεωργίου (Μητροπολιτικός Ναός)
- Αγίας Φωτεινής (Καθεδρικός Ναός),
- Μεταμορφώσεως του Σωτήρος,
- Τιμίου Σταυρού και
- Παναγίας Ελεούσας και
- Μιχαήλ Αρχαγγέλου
-

Στην περιφέρεια της Ιεράπετρας υπάγονται και οι μονές:

- 1) Παναγίας Φανερωμένης
- 2) Παναγία Εξακουστής Μαλλών και
- 3) Γυναικείο Ησυχαστήριο της Θεοτόκου «Άξιον Εστί».

Επίσης οι διαλυμένες μονές

- 1) Παναγίας Παπλινού
- 2) Αγ. Γεωργίου Άσσαρης και
- 3) Παναγίας στο Γουρνί, στο χωριό Σταυρός (Καπίστρι).

ΝΑΟΙ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ

Στη δικαιοδοσία της Μητροπόλεως ανήκουν οι Ναοί των Αγίων Πάντων στη θέση Αγιασμένος, του Οσίου Ιωάννη του Ερημίτη και του Αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου στη θέση Μπουντούλες.

Ο Ναός τον Οσίου Ιωάννου Ερημίτου.

Είναι το παρεκκλήσιο της Ιεράς Μητροπόλεως και χτίστηκε από τον Επίσκοπο Φιλόθεο Μαζοκοπάκη. Υπάρχουν βυζαντινές φορητές εικόνες του αγιογράφου *Στέλιου Καρτάκη* και ολόκληρος ο Ναός είναι ιστορημένος με βυζαντινές τοιχογραφίες από τον Αγιογράφο *Εμμ. Μπετεινάκη*.

Ο Ναός του Αγίου Ιωάννου τον Χρυσοστόμου βρίσκεται στη θέση *Μπουντούλες* και χτίστηκε το 1988 με πρωτοβουλία του Αρχιμανδρίτη *Χρυσόστομου Παπαδάκη*.

Ο ΑΓΙΑΣΜΕΝΟΣ (Ναός των Αγίων Πάντων) Μονή

Στην ομώνυμη περιοχή και σε απόσταση 2 χιλιομέτρων βόρεια της Ιεράπετρας, πάνω στον οδικό άξονα προς την Παχεία Άμμο βρίσκεται η παλιά και ιστορική Επισκοπή Ιεράς και Σητείας του Αγιασμένου με τον Ναό των Αγίων Πάντων. Κτητορική επιγραφή στην είσοδο του "Αγιασμένου" αναφέρει:

ΑΓΙΟΙ ΠΑΝΤΕΣ 1890, ΙΕΡΑ ΕΠΙΣΚΟΠΗ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΣΗΤΕΙΑΣ ΑΝΕΓΕΡΘΕΙΣΑ ΕΚ
ΤΟΥ ΜΗ ΟΝΤΩΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ,
ΑΙΩΝΙΑ Η ΜΝΗΜΗ ΤΩΝ ΟΠΩΣΔΗΠΟΤΕ ΣΥΝΔΡΑΜΟΝΤΩΝ.

Σχετικά με το ιστορικό του "Αγιασμένου" δηλαδή την ανεύρεση τάφου με ευωδιάζοντα οστά αγνώστου Αγίου, το Μάιο του 1890 με τα επακολουθήσαντα θαύματα και γεγονότα, καθώς και για την οικοδόμηση του Ναού των Αγ. Πάντων και την εγκατάσταση της Επισκοπής Ιεράς και Σητείας, υπάρχουν εκτενείς περιγραφές στα απομνημονεύματα του τότε Επισκόπου Ιεροσητείας *Αμβροσίου Σφακιανάκη*, ενός εκ των πρωταγωνιστών της εποχής εκείνης, ως και στο από 363 στίχους *λαϊκό ποίημα του Αγιασμένου* που συνέθεσε τότε ένας αυτόπτης μάρτυρας ο *Σωκράτης Δασκαλάκης* από το Λασιθί. Η αρχή του ποιήματος έχει ως εξής:

Ὅστις ποθεί τα θαύματα που κάνει η Εκκλησία

ας ακροάται να του πω για την Ορθοδοξία.

Στα χίλια οκτακόσια στα ενενήντα, έτος

μέγα ευτύχημα εύρηκε την Χριστιανοτ' εφέτος.

Ἦλθεν η θεία Δύναμις να μας παρηγόρηση

κι ' ηθέλησεν η Χάρις του και θαύμα να μας δείξει.

Σαν ήλθεν ο Αμβρόσιος ο Ιεροσητείας

αρχίνηξαν και θαύματα μεγάλ ' Ορθοδοξίας... "

Εκατό χρόνια μετά ο ναός ανακαινίστηκε και σε μαρμάρινη πλάκα στη θέση όπου βρίσκονται τα οστά του "Αγιασμένου", αναγράφεται:

*«ΟΝΤΩΣ ΑΓΙΟΣ-ΟΣΙΟΣ -ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΣ-Ο ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΜΕΝΟΣ,
ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΜΕΝ ΤΟΙΣ ΑΝΘΡΩΠΟΙΣ ΓΝΩΣΤΟΣ ΔΕ ΚΑΙ ΕΠΩΝΥΜΟΣ ΤΩ ΘΕΩ.»*

Στο βιβλίο δε προσκυνητών κατά την εκατονταετηρίδα του Ναού είναι γραμμένο το παρακάτω κείμενο: *«Εις το όνομα της Αγίας και ομοουσίου και αδιαιρέτου Τριάδος Σωτήριον Έτος 1991. Συνεπληρώθη αιώνας από την ευλογημένη εκείνη εποχή, του Μαΐου του έτους 1890, ότε ηυδόκησεν ο Μέγας Θεός και ο Θαυμαστός εν τοις αγίοις Αυτού, να ευρεθεί εν Ιεράπετρα Τάφος αγνώστου προσώπου, με οσιακόν τέλος ζωής, του οποίου άμα ανοιχθέντος συμφώνως με τας γραπτάς μαρτυρίας του καιρού εκείνου, εξεχύθη "θαυμασιωτάτη ευωδία" εκ των εν αυτώ υπερύθρων οστών, τα οποία οι Χριστιανοί είχαν χαρακτηρίσει ως λείψανα Αγίου και ορισμένως του κατά παράδοσιν θαυματουργού Αγιασμένου.»*

Και παρακάτω:

«Εις τον Ιερόν εκείνον τόπον, ανηγέρθη Ναός τη συμμετοχή όλων των Χριστιανών της περιφέρειάς του οποίου τα Ιερά εγκαίνια ετέλεσεν ο τότε επίσκοπος Ιεράς και Σητείας Αμβρόσιος, την Κυριακή του Θωμά του έτους 1891 προς τιμήν και μνήμην Πάντων των Αγίων, δια να συνεορτάζεται και το πρόσωπον, του οποίου τα ευωδιάζοντα λείψανα ευρέθησαν. Εις ανάμνηση της λαμπράς εκείνης των Ιερών εγκαίνιων τελετής, έλαβε χώρα προσφάτως επί τη εκατονταετηρίδι, πανηγυρικός εορτασμός με την συμπροσευχή πλήθους ευσεβών χριστιανών μετά ευλάβειας προσελθόντων...»

Σήμερα το Ιερό προσκύνημα, λειτουργεί ως γυναικείο Μοναστήρι.

ΕΝΟΡΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ

1. ΕΝΟΡΙΑ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

**Μητροπολιτικός Ναός Αγίου Γεωργίου Πολιούχου
Ιεράπετρας.**

Βρίσκεται στο κέντρο της πόλης. Στην ίδια Θέση του σημερινού ναού που χτίστηκε στις 14 Σεπτεμβρίου του 1856 από τον Συριανό αρχιτέκτονα Χατζή Μανόλη ΚΡΜ, υπήρχε αρχαίος Ναός που έδωσε και το όνομα στην ομώνυμη συνοικία της πόλης.

Κατά τις εργασίες συντήρησης του Ναού που έγιναν το 1999 βρέθηκαν εντός του περιγράμματος του νέου, τα θεμέλια δύο παλαιότερων Ναών και χριστιανικοί τάφοι.

Ο ρυθμός του Ναού είναι Βασιλική μετά τρούλου. Το 1938 επεκτάθηκε ο Ναός προς το μέρος του Ιερού, έγινε ο γυναικωνίτης και ανεγέρθηκε νέο καμπαναριό, ενώ το παλαιό λιθόγλυπτο που βρισκόταν νότια αφαιρέθηκε. Στον περίβολο του Ναού βρίσκεται ο τάφος του Επισκόπου Ιεροσητείας Αμβρόσιου Σφακιανάκη. Επίσης η νότια πύλη του Ναού διακοσμείται με ωραίες λιθόγλυπτες παραστάσεις.

Ο Ναός έχει συνδεθεί με την τοπική ιστορία και με γεγονότα όπως χειροτονίες επισκόπων, ιερέων, θρησκευτικών και εθνικών εορτών, ομιλιών και πλήθος άλλων τελετών.

Εδώ επίσης πραγματοποιείται κατ' έτος με μεγάλη λαμπρότητα η Δευτερανάσταση και τελετή της Αγάπης καθώς και η εορτή του Αγίου, προεξάρχοντος του Μητροπολίτου Ιεραπύτνης και Σητείας, των ιερέων της πόλεως και χιλιάδων πιστών.

Άγιος Σπυρίδωνας

Βρίσκεται πιο κάτω από τον Άγιο Γεώργιο στη μέση μικρής πλατείας. Ο Ναός ήταν παλαιός. Μάλιστα χαρακτήριζε την ομώνυμη συνοικία του *Αγίου Σπυρίδωνα* της πόλης που αναφέρει ο *Καστροφύλακας* στην απογραφή του 1627. Την ίδια αναφορά κάνει και η τουρκική απόγραφή του 1671. Σε άλλο τουρκικό έγγραφο στις 12 Μαΐου 1692 ο *Ελ Χατζ Μουσταφά*, καταθέτει δήλωση ότι με δικά του έξοδα ανέγειρε κρήνη στο Ναό του Αγίου Σπυρίδωνα για τον εφοδιασμό της συνοικίας με νερό που έφερνε από τη Θέση *Κουρουλή*. Σήμερα σώζεται η κρήνη απέναντι από το Ιερό του Ναού.

Ο σημερινός Ναός άρχισε να χτίζεται το 1897 και αποπερατώθηκε το 1938.

Άλλοι Ναοί είναι:

Άγιος Ελευθέριος - Ζωοδόχος Πηγή - Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος τρίκλιτος παλαιός Ναός που κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας οι τούρκοι μετέτρεψαν σε Τζαμί με μινaré. Το 1908 ο Ναός περιήλθε στα χέρια των χριστιανών που αφού γκρέμισαν τον μινaré παρέδωσαν τον Ναό ξανά στην Ορθόδοξη λατρεία.

Αργότερα προστέθηκε και το κλίτος του Αγίου Ελευθερίου για να τιμηθεί ο

Ελευθέριος Βενιζέλος και το αγαθό της Ελευθερίας.

Άγιο Πνεύμα, χτίστηκε το 1953 σε Θέση παλαιού που κατέστρεψαν οι Γερμανοί το 1941.

2. ΕΝΟΡΙΑ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ (ΑΦΕΝΤΗ ΧΡΙΣΤΟΥ)

Ναός της **Μεταμορφώσεως του Σωτήρος - Αγ. Χαραλάμπου**. Βρίσκεται δυτικά του Φρουρίου κοντά στο λιμάνι *περιοχή Σαρακίνας* και είναι ο ενοριακός Ναός. Στην ενετική περίοδο αναφέρεται σαν *Santo Salvattore (Άγιος Σωτήρας)*. Πιθανόν κάποτε να ήταν μονή που χτίστηκε πριν την κυριαρχία των βενετών στην Κρήτη. Την περίοδο των βενετών προστέθηκε και το δεύτερο κλίτος του Αγίου Χαραλάμπου.

Σε έκθεση του *Μοροζίνι* του 1627 αναφέρεται επεισόδιο μεταξύ ορθόδοξων και Λατίνων οι οποίοι θέλησαν να καταλάβουν το κλίτος του Αγ. Χαραλάμπου.

Το χρονικό έχει ως εξής: Επί Λατίνου Επισκόπου *Αλεξάνδρου Πιζάνι* κάποιος αποστάτης από την ορθόδοξη πίστη ιερέας *Παύλος Μουάτσος* που είχε ασπαστεί το δόγμα των Λατίνων *Φραγκισκανών*, αναζητώντας στέγη για τους ομόθρησκους του αποφάσισε να χρησιμοποιήσει για τις λατρευτικές ανάγκες του, το ένα από τα δύο κλίτη του Ναού του Αφέντη Χριστού παρά την αντίθετη άποψη των Ορθοδόξων αλλά και των βενετικών αρχών.

Ο Μουάτσος υποκινούμενος από τον ηγούμενο των Φραγκισκανών στην Κρήτη, κατέβασε όλες τις εικόνες του τέμπλου από το κλίτος αυτό και το διαμόρφωσε ανάλογα για την λατρεία των Λατίνων. Όμως σε λίγο καιρό έπεσε μεγάλη ξηρασία στην περιοχή την οποία οι ορθόδοξοι απέδωσαν στην βέβηλη αυτή πράξη των Λατίνων.

Ύστερα από γενική εξέγερση των ορθοδόξων οι εικόνες τοποθετήθηκαν ξανά στο κλίτος αυτό και τελέστηκε Θεία Λειτουργία.

Όμως οι Φραγκισκανοί με τη σειρά τους κατέφυγαν στον τοπικό Λατίνο Επίσκοπο και η υπόθεση έφτασε μέχρι τον προβλεπτή της Κρήτης που ήταν τότε ο *Φραγκίσκος Μοροζίνι*.

Στην αρχή συνελήφθησαν και φυλακίστηκαν οι πρωτοστάτες μεταξύ των οποίων ο ορθόδοξος ιερέας *Μανόλης Σαντοριναίος* και *Γιαννίκος Φαφούτης*. Όμως εξαιτίας της γενικής αντίδρασης των κατοίκων οι βενετικές αρχές αναγκάστηκαν να τους ελευθερώσουν.

Σήμερα ο Ναός έχει δεχτεί πολλές ανακαινίσεις. Στο ξυλόγλυπτο τέμπλο του βρίσκονται θαυμάσιες εικόνες όπως η *Παναγία η Βρεφοκρατούσα*, *Χριστός Ένθρονος*, *Μεταμόρφωση* κ.α.

Κατά την ημέρα των Θεοφανίων συγκεντρώνεται πλήθος πιστών και τελείται ο Αγιασμός των υδάτων στο λιμάνι.

Άλλοι Ναοί που υπάγονται στην ενορία της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος είναι:

Η **Παναγία στο Κάστρο**, μικρή μονόκλιτη βασιλική των **Εισοδίων της Θεοτόκου** απέναντι από την πόρτα του φρουρίου, γνωστή σαν *Παναγίτσα ή Παναγία του Καλέ*.

Ο Ναός είναι παλαιός και κατά πάσα πιθανότητα στη Θέση αυτή υπήρχε Ναός από το 13^ο αιώνα.

Ο *Gerola* αναφέρει ότι την περίοδο της βενετοκρατίας εκεί υπήρχε ο καθολικός Ναός *Santa Maria* όπου μάλιστα εκκλησιαζόταν και ο άρχοντας της πόλεως.

Ο Ναός στα τέλη του προηγούμενου αιώνα θα πρέπει να βρισκόταν σε μορφή ερειπίων και στη θέση τους ανεγερθεί ο σημερινός επί Επισκόπου *Αμβροσίου Σφακιανάκη* το έτος 1895 και με την οικονομική συνδρομή του *Μάρκου Αγιαννιωτάκη*, όπως μαρτυρεί σχετική μαρμάρινη επιγραφή:

ΕΤΟΣ ΑΝΕΓΕΡΣΕΩΣ 1895 ΕΝ ΜΗΝΙ ΙΟΥΝΙΩ Ε.Σ.1896 και από κάτω: «Μητρός τον δε Θεού νηόν κατ' αλάστορες έιλον Μάρκος Αγιαννιωτάκης δ' αυτ' ιδ' Ελισσάβεθ η Συμφρονέου σ' άλοχος δείμαντό μιν Αρχιερής Αμβροσίου πυκονοίσι πειθόμενοι έπεσιν» και σε μετάφραση: «Τον Ναό αυτό της Θεομήτορος κατέστρεψαν οι ασεβείς, ο δε Μάρκος Αγιαννιώτης με τη σύμφωνη γνώμη της συζύγου του Ελισάβετ τον έκτισαν με φόβο Θεού, αφού πείστηκαν να κάνουν αυτό από τα συνετά λόγια του Αρχιερέα Αμβρόσιου»

Οι εικόνες του τέμπλου του Ναού είναι έργο του αγιογράφου *Στέφανου Νικολαΐδη*. Αυτή των Εισοδίων της Θεοτόκου είναι δέηση του Επισκόπου *Ιεροσητείας Αμβροσίου*.

Άγιος Νικόλαος

Βρίσκεται στην παλιά πόλη (*Κάτω Μερά*), στο κέντρο μικρής πλατείας.

Ο Ναός χτίστηκε την περίοδο της ενετοκρατίας, από ναυτικούς και ψαράδες για να τιμήσουν τον Άγιο τους.

Στην τουρκική απογραφή του 1671 αναφέρεται σαν ονομασία ολόκληρης συνοικίας. Στο δε προαύλιο του Ναού βρίσκονται οι τάφοι πολλών Επισκόπων.

Στο τέμπλο του Ναού αξιόλογες εικόνες είναι η *Παναγία η Βρεφοκρατούσα* του 1851, ο *Άγιος Νικόλαος* και η *Παναγία εν Δόξη*. Τελευταία ο ναός αναπαλαιώθηκε.

3. ΕΝΟΡΙΑ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Ναός τον Τιμίου Σταυρού

Είναι ο ενοριακός Ναός. Θεμελιώθηκε το 1934 και αποπερατώθηκε το 1956.

Ο ρυθμός του είναι σταυροειδής μετά τρούλου και βρίσκεται σε περίοπτη θέση νότια του πρώτου Γυμνασίου της Ιεράπετρας.

Έχει ωραίο ξυλόγλυπτο τέμπλο με εικόνες ρωσικής τεχνοτροπίας.

Άλλοι Ναοί είναι η **Αγία Παρασκευή** στην περιοχή *Πετρούνια*, η **Ζωοδόχος Πηγή** στους *Ποτάμους* και ο Ναός του **Ευαγγελιστή Λουκά** εντός του περιβόλου του Νοσοκομείου Ιεράπετρας που χτίστηκε το 1994.

4. ΕΝΟΡΙΑ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΕΛΕΟΥΣΑΣ

Ναός της Παναγίας Ελεούσας Το "Άξιον Εστί" - Ανάληψης- Κωνσταντίνου και Ελένης

Ο ενοριακός αυτός Ναός κτίστηκε το 1968 ενώ τελευταία προστέθηκε ένα ακόμη (βόρειο) κλίτος.

Και τα δύο κλίτη είναι Ναοί σταυροειδείς μετά τρούλου.

Εντός του Ναού βρίσκεται η Θαυματουργή εικόνα του *"Άξιον Εστί"* που έφεραν οι πρόσφυγες το 1922 από την Καλιόπολη Ρεϊσδερέ της Μικράς Ασίας.

Σχετικά με την περιπετειώδη πορεία της Θαυματουργής εικόνας της *Ελεούσας* η Μαρία Μαθιουδάκη – Δραγασάκη τ. σχολική Σύμβουλος αναφέρει στο βιβλίο της *«Η Κωμόπολις Ρεϊσδερέ της Μ. Ασίας και η Ελεούσα»* που εκδόθηκε το 1972: *«Η φήμη της Θαυματουργού εικόνας ήταν γνωστή σε ολόκληρη την Ερυθραία και πιο πέρα ακόμα με το όνομα Παναγία η Ελεούσα ή Ρεϊσδεριανή, από παντού δε έτρεχαν να ζητήσουν το έλεος και την προστασία Της»*

Στη Μικρασιατική καταστροφή πήρε την εικόνα ο Νικόλαος Γιομελάκης για να την σώσει από τα χέρια των Τούρκων και μετά από πολλές περιπέτειες μέσω της Χίου κατέληξε στην Ιεράπετρα. Και η Μαρία Μαθιουδάκη-Δραγασάκη συνεχίζει:

«Έτσι συνέχισε το ταξίδι της, για να φτάσει στην Ιεράπετρα, όπου έμελλε να βρει την οριστική της θέση. Στην αρχή παρέμεινε στο σπίτι του Γιομελάκη. Οι Ρεϊσδεριανοί ένιωσαν σίγουροι κάτω από τη σκέπη Της. Έτρεχαν και πάλι σ' Εκείνη, για να ζητήσουν παρηγοριά και την προστασία Της. Αλλά γρήγορα έγινε η μητέρα όλων. Δεν γονάτιζαν μόνο οι Ρεϊσδεριανοί μπροστά στη σεπτή Της εικόνα, για να αναπέμψουν θερμή παράκληση και τις ευχαριστίες τους. Είχε γίνει και για τους ντόπιους η παρηγοριά. Κι εκείνοι έτρεχαν να κρυφτούν στην αγκαλιά Της. Έγινε η

προστάτης και το καταφύγιο όλων. Το σπίτι του Γιομελάκη κάθε μέρα κατέκλυζαν προσκυνητές για να τιμήσουν, να δοξάσουν, και να ευχαριστήσουν τη δότρια των αγαθών, Εκείνη που απομάκρυνε κινδύνους, που θεράπευε ασθένειες, που έδινε τη χαρά και την ηρεμία. Είχε μετατραπεί σε εκκλησία.

Τότε, κατόπιν συνεννοήσεως της οικογένειας Γιομελάκη και του Επισκόπου Φιλόθεου Μαζοκοπάκη, απεφασίσθη η μεταφορά της Εικόνας στο Μητροπολιτικό ναό του Αγίου Γεωργίου. Στην αρχή τοποθετήθηκε στο Ιερό της εκκλησίας και αργότερα εξετέθη στο προσκυνητάρι.

Λατρεύτηκε με θέρμη και πάθος. Αγαπήθηκε από όλους τους κατοίκους της Ιεράπετρας. Όλοι όσοι την παρακάλεσαν δέχτηκαν πλούσια την χάρη Της. Πολλά θαύματα έκανε. Αναφέρω τη μαρτυρία αξιόπιστου προσώπου, του νεωκόρου Γιάννη Σφακιανάκη ο οποίος επί σειρά ετών προσφέρει τις υπηρεσίες του στην Εκκλησία και η ακεραιότητα του χαρακτήρα του εγγυάται την αξιοπιστία.

Αναφέρει λοιπόν ότι, όταν εκαλείτο να μεταφέρει την Εικόνα σε σπίτι αρρώστου, διότι παλιά επικρατούσε αυτή η συνήθεια, εάν μεν ο άρρωστος επρόκειτο να γίνει καλά η Εικόνα ήταν πολύ ελαφρά. Αν ο άρρωστος δεν θα εγίνετο καλά, γινόταν βαριά σαν μολύβι. Αυτό είχε παρατηρηθεί και στο Ρεΐσδερέ και όταν η Εικόνα ήταν στο σπίτι του Γιομελάκη. Επίσης ένα βράδυ, περασμένα μεσάνυχτα, είχε πάει στην εκκλησία για κάποια εργασία. Όταν όμως έφευγε άκουσε ένα θόρυβο, σαν κάτι να έπεσε και έσπασε. Γύρισε, κοίταξε επισταμένως, αλλά δεν είδε τίποτε. Επιχείρησε να φύγει, αλλά και πάλι άκουσε τον ίδιο θόρυβο. Επανελήφθη και για τρίτη φορά, οπότε είδε ότι το κανδήλι της Ελεούσας ήταν σβηστό. Το άναψε και έφυγε. Αυτή τη φορά δεν άκουσε τίποτε.

Το μέγεθος της λατρείας και η απεραντοσύνη της πίστεως των Ιεραπετρινών προς την Ελεούσα πήρε σάρκα και οστά. Απεφασίσθη η ανοικοδόμηση ναού, που θα στέγαζε την Εικόνα. Έτσι το έτος 1963 η Μαρία χήρα Δημητρίου Γιαννικάκη και η κόρη της Ελένη Βογιατζή δωρίζουν για το σκοπό τούτο οικόπεδο εκτάσεως πλέον του στρέμματος. Ο γιατρός Γεώργιος Μαυροφόρος και η Ελπινίκη σύζυγος Πέτρου Καπνιστού προσφέρουν μικρότερα τμήματα και έτσι ολόκληρη η διαθέσιμη έκτασης πέρασε το ενάμιση στρέμμα.

Η θεμελίωση έγινε στις 11 Σεπτεμβρίου 1968. Με απόφαση του Μητροπολιτικού Συμβουλίου συνεκροτήθη ερανική επιτροπή με σκοπό την εξεύρεση χρημάτων. Οι φιλότιμες προσπάθειες της επιτροπής, της οποίας πρόεδρος είναι ο ακάματος και ευσεβέστατος ιερέας Εμμανουήλ Σπυριδάκης, αφ' ενός, αλλά και η προθυμία όλων να προσφέρουν για την Ελεούσα, απέδωσαν το αξιοσέβαστο ποσόν του ενός εκατομμυρίου. Η εκκλησία είναι έτοιμη. Υψώνεται μεγαλοπρεπέστατη και περιμένει να στέγαση τη θαυματουργό Εικόνα. Εντός ολίγου θα εγκαινιασθεί.

Έτσι η εικόνα της Ελεούσας, ύστερα από διωγμούς και περιπλανήσεις βρίσκει τη θέση της στην αγκαλιά των Ιεραπετριτών, που άνοιξε διάπλατα και τη δέχτηκε».

Άλλοι Ναοί που ανήκουν στην Ενορία της Ελεούσας είναι ο **Άγιος Νεκτάριος** στη Θέση *Καλλιθέα (κοπράνες)*, ναός σταυροειδής μετά τρούλου που χτίστηκε τη δεκαετία του 1980.

Τέλος ο δίκλιτος Ναός των **Αγίων Ευσταθίου και Αγ. Χρυσοφόρου** στη Θέση *Μπουντούλες* που χτίστηκε από τους αγροφύλακες της περιοχής και εγκαινιάστηκε το 1989. Βόρεια του Ναού αυτού υπάρχει εκτεταμένη Ελληνορωμαϊκή εγκατάσταση της οποίας το νεκροταφείο βρίσκεται στον συμπαγή βράχο πάνω από την εκκλησία.

5. ΕΝΟΡΙΑ ΑΓΙΑΣ ΦΩΤΕΙΝΗΣ

Ιερός Καθεδρικός Ναός Αγίας Φωτεινής

Βρίσκεται στο νοτιοανατολικό μέρος της πόλης δίπλα στην παραλία και εντός του συγκροτήματος των κτιρίων της Μητροπόλεως.

Στο ισόγειο του Ναού βρίσκονται τα θυσιαστήρια των **Αγ. Χρυσοστόμου-Αγ. Φωτίου και Οσίου Νίκωνος του Μετανοείτε** με τη θαυματουργή εικόνα της Παναγίας της Γοργοεπικούου.

Η ανέγερση του **Ναού της Αγίας Φωτεινής** αποτελεί την **πνευματική διαθήκη του μακαριστού Μητροπολίτου Ιεραπύτνης και Σητείας Φιλόθεου Βουζουεράκη**. Ο ίδιος στην προσφώνηση του στα εγκαίνια του Ναού που τελέστηκαν στις 2 Μαΐου 1993, Κυριακή των Μυροφόρων, περιγράφει το χρονικό της ανέγερσής του:

«Αδελφοί μου αγαπητοί, Ότε εν μηνί Ιουλίω του έτους 1961, δι' άκραν αγαθότητα και συγκατάβασιν, κατεστάθηνεν Επίσκοπος ταύτης της αγιώτατης Μητροπόλεως Ιεραπύτνης και Σητείας, εξ αρχής, δια ποιμαντικών και διοικητικών μέτρων και άλλων προσφορών τρόπων και μέσων, επεδιώξαμεν την όλην ανάπτυξιν της ζωής της τοπικής Εκκλησίας και την πνευματικήν των πιστών συγκρότησιν και αναγέννησιν, βεβαιουμένην δια βίου θεαρέστου, αποπνέοντος ευσέβειαν και αληθή θρησκευτικότητα.

Αλλ' η πνευματική συγκρότησης και αναγέννησης και αληθής των πιστών μεταμόρφωσης, η εν Χριστώ και δια Χριστού αναγέννησης και σωτηρία, μόνον δια του Ευαγγελίου και της θείας Λατρείας κατορθούται. Ο Χριστιανός, μόνον δια του Ευαγγελίου και της θείας Λατρείας φωτίζεται, αναγεννάται, αγιάζεται και αποβαίνει άξιος κληρονόμος της των ουρανών θείας Βασιλείας. Εκ της Εκκλησίας εις την

ουράνιαν Βασιλείαν. Εκ της θείας Λατρείας εις την θείαν υιοθεσίαν, αλλά και εις την θείαν λαμπρότητα και εις την θείαν δόξαν τα τέκνα του Θεού, αποκαθίστανται.

Εκ τούτων των λόγων απεβλέψαμεν και εις τους καθιερωμένους εις την θείαν Λατρείαν χώρους, εις όλους τους Ναούς της καθ' ημάς Ιεράς Μητροπόλεως, τα ιερά μας κτίρια, τα οποία, ως Ναοί του Θεού, είναι ανάγκη να ανακαινίζονται, να καταλαμπρύνονται, να καταστολίζονται, να αγιογραφούνται, ώστε να είναι ό,τι ωραιότερον έχομεν να επιδείξωμεν, εφ' όσον εις αυτούς ευαιοεστείται να επαναπαύεται, να κατοικεί και να λατρεύηται ο υπερούσιος και υπεράγιος Θεός, αλλά και εις αυτούς ο λαός μας λατρεύει και αινεί τον Κύριόν του, και διδάσκεται και εμπνέεται και αγιάζεται και την σωτηρίαν του επιτυγχάνει.

Ούτω, παραλλήλως προς το γραπτόν κήρυγμα, το οποίον εν αρχή καθιερώσαμεν, συνεβουλεύσαμεν και ενεθαρρύναμεν την συντήρησιν, την ανακαίνισιν, τον εξοπλισμόν και την κατακόσμησιν παλαιών ενοριακών και νεκροταφειακών Ναών και νέων περιλάμπρων Ναών, δι' ευχών κατεστήσαμεν και ηυλογήσαμεν.

Ιδιαιτέρως, εν τούτω τω χώρω, ιδιοκτησίας της Ιεράς Μητροπόλεως, κατά πρώτον, συνετηρήσαμεν και συνεπληρώσαμεν και εξωπλίσαμεν, κατά τας ανάγκας, τον Μητροπολιτικόν Οίκον και βραδύτερον το κτιριακόν τούτου συγκρότημα επεξετείναμεν δια της ανεγέρσεως Γραφείων, εν οίς και η υποκείμενη αυτοίς μεγάλη αίθουσα των ιερατικών συνάξεων και του Αρχείου.

Ακολούθως συνεπληρώσαμεν το παρεκκλήσιον της Ιεράς Μητροπόλεως, τιμώμενον επ' ονόματι του Αγίου Ιωάννου του Ερημίτου, καθιερώσαμεν εν αυτώ κατά τακτάς ημέρας την τέλεσιν της θείας Λειτουργίας και αργότερον κατεκοσμήσαμεν αυτό δι' επιτειχίων αγιογραφιών.

Ανεγείραμεν μαθητικήν Εστία, την οποίαν συντόμως, το έτος 1962, εθέσαμεν εις λειτουργίαν και ενεπιγράφως διευτυπώσαμεν την ευαισθησίαν ημών και ευθύνην και του χρέους την εκπλήρωσιν προς την μαθητιώσαν νεότητα.

Εν τέλει, την 30^η Νοεμβρίου του έτους 1969, δι' αγιαστικής ιεράς Ακολουθίας κατεθέσαμεν τον θεμέλιον λίθον του Καθεδρικού Ναού της Αγίας Φωτεινής.

Η ανωτέρω χρονολογία κατεγράφη εις την ιστορίαν της τοπικής Εκκλησίας.

Εξεδήλου την προσδοκίαν, τον μύχιον πόθον, την ευλαβή πρόθεσιν και την ομόθυμον όλων ημών απόφασιν η καθ' ημάς Ιερά Μητρόπολις να αποκτήσει Ναόν ισάξιον και αντάξιον της περιωπής της έδρας αυτής.

Η 24^η Ιανουαρίου του έτους 1982, υπήρξε λαμπροφόρος ημέρα εορτής και χαράς και ευλογίας. Δια των ιεριών Εγκαινίων παρεδώσαμεν εις την θείαν Λατρείαν τον Ιερόν Ναόν του Οσίου Νίκωνος του "Μετανοείτε". Το πρώτον μέρος της όλης προσπάθειας είχε ολοκληρωθεί και συντελεσθεί.

Και σήμερον, μετά παρέλευσιν δεκαετίας και πλέον, κατ' άκραν παραχώρησιν και

εύνοιαν του Τριαδικού Θεού, της Αυτού θειοτάτης Παναγιότατης του Οικουμενικού Πατριάρχου ημών κ.κ. Βαρθολομαίου, την 12 Νοεμβρίου παρελθόντος έτους του ιερού τούτου Ναού τα Θυρανοίξια τελέσαντος πρώτον, σήμερα, δια της καθιερώσεως και του καθαγιασμού των ιερών Εγκαίνιων της Ισαποστόλου και Μεγαλομάρτυρος Φωτεινής και των του ιερού Χρυσοστόμου και ιερού Φωτίου, η προσδοκία έγινε πραγματικότης, η οφειλή απεδόθη, ο μύχιος ευσεβής πόθος εξεπληρώθη, το θαύμα συνετελέσθη και ο νέος Ναός αποτελεί πλέον κέντρον λατρευτικής των πιστών ζωής και πηγή αγιασμού.

"Τούτον τον Οίκον ο Πατήρ οικοδόμησε τούτον τον Οίκον ο Υιός εστερέωσε, τούτον τον Οίκον το Πνεύμα το Άγιον ανεκαίνισε, το φωτίζον και στηρίζον και αγιάζον τας ψυχάς ημών". Ας αποδώσωμεν τας ευχαριστίας ημών και την δόξαν εις τον πανάγαθον της Εκκλησίας ουράνιον Δομήτορα, δι' όσα η Πρόνοια Αυτού και αόρατος ενεργός βοήθεια ημίν τοις αναξίους εδωρήσατο.

Αλλά από της θέσεως αυτής, κατά την επισημοτάτην εκκλησιαστικώς και ιερωτάτην τελετουργικώς ώραν, καθήκον ιερόν και χρέος επιτελούντες και οφειλήν αποδίδοντες, ευγνωμόνως και μετά τιμής και αγάπης ευφήμως μνημονεύομεν και την ευαρέσκειαν και τον δίκαιον έπαινον απονέμομεν προς πάντας τους χορηγούς, από τον μεγαλόφρονα μέχρι και τον απλούν και τον έσχατον, τους συντρέξαντας προθύμως, υλικός και ηθικώς, εις το της ευσέβειας ιερόν έργον, ανωνύμους και επωνύμους, γνωστούς και αγνώστους, τους εγγύς και τους μακράν, τους ζώντες αλλά και τους υπό του Κυρίου παραλειφθέντας, οίτινες δεν αξιώθησαν δια των σωματικών οφθαλμών να ίδωσι τα Εγκαίνια.

Ευφήμως μνημονεύομεν και την προθυμίαν, τον ζήλον και την αυταπάρνησιν των Ιερέων ημών, οι οποίοι συγκοπιάζουν και συμπάσχουν μεθ' ημών προς δόξαν του αγίου του θεού Ονόματος.

Διαθέρμως και ευγνωμόνως ευχαριστούμεν και τους Αγίους Αδελφούς, Αρχιερείς, τον Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Γορτύνης και Αρκαδίας κύριον Κύριλλον και τον Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Πέτρας κύριον Νεκτάριον, οι οποίοι μακράν οδόν διανύσαντες και υποχρεώσεις μεταθέντες, προθύμως προσήλθον προκειμένου να λαμπρύνουν την Εορτήν της Εκκλησίας και να συμμερισθώσι την χαράν όλων ημών. Δώη αυτοίς Κύριος κατά την καρδίαν αυτών.

Ας ευλογήσωμεν τέλος τον Θεόν, όστις ηξίωσεν εις ημάς και τα ιερά Εγκαίνια και την πρώτην εν τω Ναώ επίσημον θεία Λειτουργίαν μετά των Αδελφών ημών Αρχιερέων υπέρ παντός του πληρώματος της Εκκλησίας να τελέσωμεν».

Άλλοι Ναοί της ενορίας είναι ο τρίκλιτος Ναός τον **Αγίου Ανδρέου - Αγ. Τρίφωνος και των νεοφανών Αγίων Ραφαήλ Νικολάου και Ειρήνης** και βρίσκεται στο

ανατολικό άκρο της πόλης πάνω στον αμαξωτό που συνδέει την Ιεράπετρα με την Σητεία στην περιοχή *Περιστεράς* δίπλα στην θάλασσα. Στην ίδια περιοχή βρίσκεται και ο νέος Ναός του **Αγίου Εφραίμ**, δίπλα στο γηροκομείο Ιεράπετρας.

6. ΕΝΟΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ

Ο Ναός του **Μιχαήλ Αρχαγγέλου**, βρίσκεται στην είσοδο δυτικά της πόλης. Στην ίδια θέση υπήρχε παλαιός Ναός. Το 1991 στη θέση του μικρού παλαιού θεμελιώθηκε ο νέος μεγαλοπρεπής ναός.

ΧΩΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ

1^η ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΑΠΟ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ: ΚΑΤΩ ΧΩΡΙΟ – ΠΑΝΩ ΧΩΡΙΟ – ΕΠΙΣΚΟΠΗ – ΠΑΠΑΔΙΑΝΑ – ΒΑΣΙΛΙΚΗ – ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙ – ΠΑΧΕΙΑ ΑΜΜΟΣ – ΜΟΝΗ ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗΣ - ΚΑΒΟΥΣΙ

Δημοτικό Διαμέρισμα Κάτω Χωριού

Περιλαμβάνει τα χωριά της πρώην κοινότητας Κάτω Χωριού: **Κάτω Χωριό, Πάνω Χωριό, Επισκοπή, Παπαδιανά** και τον ορεινό οικισμό της **Θρυπτής**. Στην απογραφή του 1991 όλα τα χωριά της κοινότητας είχαν 1360 κατοίκους.

1. ΚΑΤΩ ΧΩΡΙΟ

Το **Κάτω Χωριό** βρίσκεται 7χλμ βόρεια από την Ιεράπετρα στο δρόμο προς τον Άγιο Νικόλαο. Αξιοθέατα: η περίφημη πλατεία του χωριού με τα δροσερά πλατάνια και τα γάργαρα νερά.

Ενορία Κάτω Χωριού

Ενοριακός Ναός είναι η **Κοίμηση της Θεοτόκου** (παλαιότερα ήταν η Αγία Τριάδα).

Ο Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου είναι τρίκλιτος μεγαλοπρεπείς Ναός ρυθμού βασιλικής μετά τρούλου. Βρίσκεται στο κέντρο του χωριού και δεσπόζει σ' αυτό. Θεμελιώθηκε το 1958 και αποπερατώθηκε το 1964. Τα άλλα δυο κλίτη είναι είναι αφιερωμένα το βόρειο στον **Αγ. Τίτο** και το νότιο στον **Αγ. Γεώργιο**.

Στη θέση του νέου ναού υπήρχε παλαιός. Ο νέος Ναός ήταν έργο ζωής των ιερέων παπά *Βασίλη Αϊβαλιωτάκη* και παπά *Νικολάου Ελευθεράκη* καθώς και των κατοίκων του χωριού. Σήμερα ένα μεγάλο μέρος του είναι αγιογραφημένο από τον αγιογράφο Εμμ. Μπετεινάκη.

Εδώ φυλάσσονται παλαιές εικόνες όπως η *Σταύρωσης* του 1843 και παλαιά Εκκλησιαστικά είδη και βιβλία.

Ναός της Αγίας Τριάδος. Βρίσκεται στο νότιο άκρο του χωριού και μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα ήταν ο ενοριακός Ναός του χωριού. Χτίστηκε στα τέλη του 17^{ου} αιώνα και είναι μονόκλιτος, ρυθμού βασιλικής με μικρές καμαρωτές προεξοχές στο μέρος των ψαλτών.

Εξωτερικά ο Ναός έχει πολλά αρχιτεκτονικά λιθόγλυπτα στολίδια. Ο *Gerola* περιγράφει *ανάγλυφο Ευαγγελισμό της Θεοτόκου* πάνω από την Δυτική πύλη, που σώζεται και σήμερα.

Εσωτερικά υπάρχει θαυμάσιο ξυλόγλυπτο τέμπλο, δεσποτικός Θρόνος και προσκυνητάρι του 19^{ου} αιώνα. Στο Ναό βρέθηκε μαρμάρινη πλάκα με λατινικούς χαρακτήρες του 1602 που τοποθετήθηκε στην πρόθεση (δεύτερη χρήση) και παλαιά μικρή κολόνα αγιάσματος.

Στην Αγία Τριάδα τελείται η λειτουργία της Αναστάσεως.

Ναός Μεταμορφώσεως τον Σωτήρος - Αγίου Χαραλάμπους. Βρίσκεται Β.Α. του χωριού στη θέση *Αρχοντικά*. Χτίστηκε το 1831 ενώ το 1895 προστέθηκε νότια και το κλίτος του Αγίου Χαραλάμπους. Και τα δυο κλίτη έχουν σπουδαία ξυλόγλυπτα τέμπλα διαφορετικής τεχνοτροπίας.

Ο Ναός χρησιμοποιήθηκε σαν ενοριακός από το 1900 μέχρι το 1964.

Ναός Αγ. Νικολάου και Αγίου Σάββα Βρίσκεται βόρεια του χωριού στον αμαξωτό που συνδέει το κάτω Χωριό με την Επισκοπή. Έχει χτιστεί τον 18^ο αιώνα όπως μαρτυρεί μαρμάρινη πλάκα στο υπέρθυρο. **Ναός Αγ. Κωνσταντίνου και Ελένης.** Βρίσκεται Β.Α. του χωριού προς το Επάνω χωριό. Χτίστηκε τον 18^ο αιώνα. Το 1850 έγινε ανακαίνιση στο Ναό, όπως μαρτυρεί λίθινη επιγραφή που βρίσκεται εκεί.

Ναός Αγ. Πνεύματος. Βρίσκεται Β.Δ. του χωριού στη θέση *Χαλικιάς* χτίστηκε τον 18^ο αιώνα όπως μαρτυρεί λίθινη επιγραφή και ανακαινίσθηκε το 1960. **Ναός του Προφήτη Ηλία.** Βρίσκεται στην κορυφή του βουνού Ανατολικά του χωριού και δεσπόζει σ' όλη την περιοχή. Ο Ναός που είναι σταυροειδής μετά τρούλου χτίστηκε

το 1950. Στην ίδια θέση υπήρχε μικρός Ναός και κελί όπου διέμενε παλιά ασκητής. Στην εορτή του Προφήτη Ηλία γίνεται η μεγάλη πανήγυρης του χωριού.

Ναός των Αγίων Αποστόλων. Βρίσκεται νότια του χωριού και σε απόσταση 3 χιλιόμετρα στους πρόποδες του λόφου προς το χωριό Βαϊνιά. Χτίστηκε το 18^ο αιώνα. **Ναός Αγίας Παρασκευής.** Βρίσκεται Ν.Α. του χωριού στους πρόποδες του βουνού και χτίστηκε το 1955 στη θέση παλαιού που ήταν χτισμένος σε σπηλαιώδες κοίλωμα. **Ναός των Αγίων Αναργύρων.** Βρίσκεται δυτικά του χωριού πάνω σε λόφο με πανοραμική θέα τον κάμπο της Ιεράπετρας. Στη θέση του υπήρχε παλαιός ναός. Η περιοχή ακούγεται ως Αη Λιάς. Ο σημερινός ναός χτίστηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. **Ναός Αγίου Ιωάννη Θεολόγου.** Βρίσκεται στον αμαξωτό προς την Επισκοπή κοντά στο δημοτικό σχολείο. Χτίστηκε το 1898 και χρησιμοποιήθηκε ως κοιμητηριακός ναός μέχρι το 1952.

Ναός Αγίου Αντωνίου. Βρίσκεται Ν.Α. του χωριού πάνω στο βουνό στο ομώνυμο μετόχι. Χτίστηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Στη θέση *Πλακούρια* στο νότιο άκρο του χωριού βρίσκονται οι Ναοί της **Αγίας Κυριακής** (1970) και **Αγ. Νεκταρίου** που ολοκληρώθηκε πρόσφατα. Τέλος ο Ναός της **Αναστάσεως** είναι ο νέος κοιμητηριακός Ναός.

ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΘΡΥΠΤΗΣ

Τόπος μαγευτικός για καλοκαιρινές διακοπές βρίσκεται σε υψόμετρο 860μ και απέχει 16 χλμ από την Ιεράπετρα.

Το οροπέδιο της Θρυπτής, **τ' «Αόρη»**, όπως το λένε απλά, αποτελείται από τον παραδοσιακό οικισμό με τα μικρά παλιά γραφικά σπίτια, (αποθήκες κρασιού ή μαγαζιές). Είναι περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους κατάφυτη με αμπέλια σε αμφιθεατρικές πεζούλες, οπωροφόρα δένδρα μηλιές, αχλαδιές και καρυδιές ενώ γύρω του απλώνεται ένα μοναδικό πευκοδάσος, πηγές με γάργαρα νερά, τα μετόχια *τ' Αργυρά* και της *Αγίας Άννας* και τέλος το *φαράγγι του Χα* δυτικά.

Από παλιά ήταν τόπος παραθερισμού των κατοίκων κυρίως του Πάνω, Κάτω Χωριού, Επισκοπής και Παπαδιανών αλλά σήμερα και της ευρύτερης περιοχής, λόγω του υγιεινού του κλίματος.

Μερικά από τα τοπωνύμια που ακούγονται και σήμερα στη περιοχή του οικισμού είναι το *Πρόβαρμα*, η *Ψαρή*, *τ' Αμοναχού*, ο *Λάκος* κ.α.

Ναός Γενέσιον της Θεοτόκου - Αγ. Ιωάννης Βαπτιστής.

Είναι ο Ναός στον οποίο εκκλησιάζονται «οι αορίτες». Βρίσκεται στο κέντρο του οροπεδίου πάνω σε λόφο και δεσπόζει σ' ολόκληρη την περιοχή. Χτίστηκε το 1890.

2. ΕΠΑΝΩ ΧΩΡΙΟ.

Απέχει 1 χλμ από το Κάτω Χωριό. Είναι η γενέτειρα του ποιητή λογοτέχνη Νίκου Στρατάκη.

Αξιοθέατα: Οι πηγές Κεφαλοβρυσιού, λίγο πιο πάνω από το χωριό, με τρεχούμενα νερά και καταπράσινο τοπίο.

Ενορία Επάνω Χωριού - Παπαδιανών

Ναός Ζωοδόχου Πηγής - Αγ. Σπυρίδωνος και Αγ. Θεράποντος.

Είναι ο ενοριακός Ναός του χωριού και βρίσκεται στο Β.Α. άκρο του. Χτίστηκε σταδιακά από το 1890 ενώ τελευταία έχει αγιογραφηθεί.

Ναός Αγ. Άννης, Μικρός βυζαντινός ναός που βρίσκεται στο ομώνυμο μετόχι κοντά στη Θρυπτή, μέσα σε ένα πανέμορφο πευκόφυτο τοπίο. Χτίστηκε τα τέλη του 14^{ου} αιώνα και μέχρι σήμερα διασώζονται λίγες από τις τοιχογραφίες, με χαράγματα Ενετών περιηγητών του 14^{ου} και 15^{ου} αιώνα. Παλαιά παράδοση αναφέρει ότι πάνω από το υπέρθυρο υπήρχε δοκός από ξύλο συκιάς που έγραφε «είμαι σκιά μ' αξίζω σκιάς» και μέσα ήταν γεμάτο από χρυσά νομίσματα και τιμαλφή που οι Χριστιανοί έκρυψαν κατά πάσα πιθανότητα, για να μη πέσουν στα χέρια των εχθρών.

Ναός Μεταμορφώσεως του Σωτήρος. Βρίσκεται στην ομώνυμη θέση στο δρόμο που ανεβαίνει για τη Θρυπτή. Χτίστηκε στα τέλη του 17^{ου} αιώνα. **Ναός Παναγίας Κεράς**. Βρίσκεται στην ομώνυμη θέση και είναι του 18^{ου} αιώνα. **Ναός Αγίας Μαρίας - Αγ. Παντελεήμονος**. Βρίσκεται κοντά στο χωριό Μοναστηράκι στη θέση *Χοιρομάντρι*. Είναι μεταβυζαντινός Ναός με ίχνη τοιχογραφιών. Στην εορτή της Αγίας γίνεται η μεγάλη πανήγυρης του χωριού. **Ναός Αγ. Γεωργίου**. Βρίσκεται στο κέντρο του οικισμού **Παπαδιανά**. Χτίστηκε το 1805 και είναι θαυματουργός. Οι κάτοικοι διηγούνται την παρακάτω ιστορία:

«πριν από πολλά χρόνια έπεσε πανούκλα στην περιοχή. Οι κάτοικοι των Παπαδιανών έζωσαν γύρω - γύρω τον Άγιο Γεώργιο με μπαμπακούρα, άναψαν κεριά και έκαναν προσευχές. Ο Αγ. Γεώργιος έκανε το θαύμα του και οι κάτοικοι γλύτωσαν από την αρρώστια. Μετά από λίγο καιρό μια γυναίκα είδε σε όνειρο μια άσχημη μαυροντυμένη γριά να της λέει: «Θα σας έφτιαχνα κι εσάς τους Παπαδιανίτες αλλά δεν με αφήνει ο γρυλάς να περάσω». **Ναός Αγίας Παρασκευής - Αγίου Χαραλάμπους**. Βρίσκεται στο κέντρο του χωριού και είναι του 19^{ου} αιώνα.

Ήταν ο παλαιός ενοριακός ναός του χωριού.

Άλλοι ναοί είναι η **Αγ. Αναστασία** στη θέση *Κάτω Καλάμι* και ο **Εσταυρωμένος** στις πηγές Κεφαλοβρυσιού.

3. ΕΠΙΣΚΟΠΗ

Το χωριό Επισκοπή βρίσκεται 1 χιλιόμετρο βορειότερα του Κάτω Χωριού πάνω στον οδικό άξονα Ιεράπετρας - Αγ. Νικολάου στο στενότερο σημείο του ισθμού Ιεράπετρας-Παχεία Άμμου.

Είναι χτισμένο γύρω από λόφο αμφιθεατρικά με θέα τον κάμπο της Ιεράπετρας.

Αξιοθέατα είναι: Ο Βυζαντινός ναός των Αγίων Γεωργίου και Χαραλάμπους, Η πλατεία του χωριού με τη δροσερή σκιά των δέντρων της και ο πύργος της *Καζάρμας*, χτισμένος το 1868 από τον *Χουσεΐν Αυνη Πασά*.

Το όνομα του χωριού μας παραπέμπει σε αιώνες πίσω όταν εδώ βρισκόταν η έδρα της Επισκοπής Ιεράπετρας.

Κατά την αρχαιολόγο *Ακατερίνη Μυλοποταμιτάκη* σ' αυτή τη θέση τοποθετείται κατά τη Β' βυζαντινή περίοδο της Κρήτης (961-1210), η επισκοπική έδρα της Ιεράς, η οποία περιελάμβανε την επαρχία της Ιεράπετρας. Μετά το 1210, όταν άρχισε η βενετσιάνικη κατοχή, η επισκοπή μετατράπηκε σε λατινική και διατήρησε την ίδια έδρα μέχρι το 1571, οπότε και μεταφέρθηκε στη Σητεία. Ένας μάλιστα από τους πιο γνωστούς Λατίνους επισκόπους στην Κρήτη, ο *Γάσπαρος Βιβιάνι (Gaspare Viviani)*, έδρασε εδώ και εδώ στο παρεκκλήσι της Επισκοπής του, τον **Άγιο Γεώργιο**, κάτω από την Πλατεία του Χωριού, βρίσκεται ο τάφος του.

Ενοριακός Ναός της Επισκοπής είναι η **Παναγία η «Εφτάτρουλη» (Ζωοδόχος Πηγή) – Ανάληψη - Μεταμόρφωση του Σωτήρος**, ενώ παλαιότερα ήταν ο Άγιος Δημήτριος.

Ο Ναός της Παναγίας της Εφτάτρουλης δεσπόζει στο κέντρο του χωριού βόρεια της μεγάλης πλατείας του χωριού με τους ευκαλύπτους. Είναι μεγάλη βασιλική μετά τρούλου χτισμένη με πελεκητή πέτρα (πωρόλιθο). Ο σημερινός Ναός θεμελιώθηκε το 1900 και το 1963 εγκαινιάσθηκε.

Στη θέση του υπήρχε παλαιός Επισκοπικός Ναός ίσως της ίδιας περιόδου με τον Ναό του Αγίου Γεωργίου που σώζεται σήμερα 50 μέτρα Ν.Α. κοντά (11^{ου} αιώνα) που αποτελούσε και το παρεκκλήσιο του επισκοπικού Ναού. Επί Ενετών φαίνεται ότι ο Ναός καταστράφηκε και στη θέση του χτίστηκε νέος περίλαμπρος δίκλιτος Ναός με επτά τρούλους αφιερωμένος στους *Αγίους Ιωάννη και Σπυρίδωνα*. Μαζί δε με τα άλλα κτίρια αποτέλεσε τη λατινική Επισκοπή Ιεράπετρας.

Αργότερα, μετά τη μεταφορά της έδρας της επισκοπής των Λατίνων στη Σητεία (1571) ενδέχεται ο Ναός να πέρασε στα χέρια των Ορθοδόξων αφού το 1614 μετονομάστηκε σε Παναγία. Επί τουρκοκρατίας ο Ναός καταστράφηκε πολλές φορές.

Βυζαντινός Ναός των Αγίων Γεωργίου και Χαραλάμπους.

Βρίσκεται κάτω από την πλατεία του χωριού δεξιά του αμαξωτού και είναι μοναδικό μνημείο μεγάλης αρχιτεκτονικής και ιστορικής σημασίας για την περιοχή και ολόκληρη την Κρήτη. Η αρχαιολόγος *Ακατερίνη Μυλοποταμιτάκη* περιγράφει, αρχιτεκτονικά, ως εξής το Ναό: Από το αρχικό κτίριο σώζονται το βόρειο και το κεντρικό τμήμα, ενώ στη θέση του κατεστραμμένου νότιου, κτίστηκε ο νεότερος ναός του Αγίου Χαραλάμπους. Το μνημείο αναφέρεται από τον *G. Gerola*, ο οποίος το είχε χαρακτηρίσει ως βαπτιστήριο, και από τους *Μπορμπουδάκη, Gallas και Wessel*.

Αποτελείται από έναν κεντρικό τετράγωνο χώρο, στον οποίο ανοίγονται, ανατολικά και δυτικά, δυο ημικυκλικές εξέχουσες αψίδες, που γίνονται, εσωτερικά, πεταλόμορφες. Βόρεια υπάρχει ένα στενό παραλληλόγραμμο διαμέρισμα, ενώ το αντίστοιχο νότιο έχει καταστραφεί.

Το κεντρικό τετράγωνο στεγάζεται με τρούλο και το βόρειο διαμέρισμα με ημικυλινδρική καμάρα. Ο τρούλος αποτελείται από ορθογώνια βάση, ακανόνιστο κυκλικό, ελαφρά πεπλατυσμένο στη βάση τύμπανο και παραβολοειδή θόλο, με κυματιστές εξωτερικά παρυφές. Στηρίζεται σε τέσσερα σφαιρικά τρίγωνα και τέσσερα ημικυκλικά τόξα. Τα δυο απ' αυτά συγχωνεύονται στα μέτωπα του ανατολικού και του δυτικού τεταρτοσφαιρίου.

Τα δυο άλλα, βόρειο και νότιο, κλείνονται με τύμπανο που καταλήγει προς τα κάτω, βόρεια μεν σε κυκλικό χαμηλωμένο τόξο, νότια δε σε οξυκόρυφο, του οποίου το κλειδί βρίσκεται εκτός άξονος. Και τα δυο τόξα είναι κτισμένα με λαξευτούς θολίτες και καταλήγουν σε παραστάδες. Οι τρεις από αυτές είναι κτιστές με πελεκητούς πωρόλιθους και πώρινα επίκρανα, ενώ η τέταρτη, η βορειοανατολική, αποτελείται από παλαιοχριστιανικό αμφικίονιο παραθύρου με στρεπτές ραβδώσεις, στο οποίο έχει επίσης προστεθεί πώρινο επίκρανο.

Το εσωτερικό φωτίζεται ελάχιστα από στενή θυρίδα της ανατολικής αψίδας και από δυο μικρά παραλληλόγραμμα παράθυρα, ανοιγμένα στη βόρεια και τη δυτική πλευρά του τύμπανου του τρούλου. Το 1901-1903, όταν ο *Gerola* επισκέφθηκε το μνημείο, βρήκε ανοικτά και τα τέσσερα παράθυρα του τρούλου.

Η είσοδος, με βενετογοτθικό θύρωμα, βρίσκεται στη δυτική αψίδα, της οποίας η καμπύλη όψη επιπεδοποιήθηκε εν μέρει εξωτερικά με απότμηση της τοιχοποιίας,

που επέφερε μείωση του πάχους της. Αριστερά του θυρώματος και μπροστά στο κατώφλι διακρίνονται αντίστοιχα με σαφήνεια η αποκεκρουμένη παρειά και το αρχικό πάχος της τοιχοποιίας.

Το κτίριο είναι κτισμένο από πέτρες ποταμού, αδρά λαξευμένες, και σκληρή συνεκτική ύλη, που αποτελείται από χονδρόκοκκη ποταμίσια άμμο, ασβέστη και θηραϊκή γη. Τα κενά που δημιουργούνται γεμίζονται με όστρακα και κομμάτια από πλίνθους. Υπάρχουν πάντως και ολόκληρες, τοποθετημένες οριζόντια, σε πολύ αραιά διαστήματα.

Στις όψεις, αλλά και εσωτερικά, έχει διατηρηθεί σε σημαντική έκταση το αρχικό κονίαμα, πάνω στο οποίο υπάρχουν χαραγμάτα με μυστρί, που μιμούνται ισόδομη τοιχοποιία.

Η διακόσμηση αυτή συναντάται σε μνημεία του 1^{ου} αιώνα στην Κωνσταντινούπολη και σε περιοχές των οποίων η αρχιτεκτονική επηρεάζεται απ' αυτή. Στην Κρήτη έχουν επισημανθεί σε μεσοβυζαντινές εκκλησίες, όπως είναι ο Άγιος Ιωάννης Ρουκανίου Τεμένους και η Παναγία Φόδελε Μαλεβυζίου στο Ηράκλειο. Στα Χανιά, υπάρχουν στην Αγία Βαρβάρα Λατζιανών Κισάμου. Με βάση κυρίως τη μορφή του τρούλου, που θυμίζει μνημεία της γειτονικής Καρπάθου - Άγιος Μάμας στις Εξήλες τα χαραγμάτα με μυστρί από κονίαμα, που χρονολογούνται στον 11^ο αιώνα την αρχαϊκή μορφή των φιαλοστομίων και γενικότερα τις επιμέρους ομοιότητες με πρώιμα μνημεία, η πρώτη φάση του κτιρίου πρέπει να τοποθετηθεί στον 11^ο αι.

Η δεύτερη φάση, που περιλαμβάνει το βενετογοτθικό θύρωμα, τη διάνοιξη της θύρας στη δυτική αψίδα, τα εσωτερικά επιχρίσματα με κουρασάνι, την ίδρυση της Αγίας Τράπεζας και της πρόθεσης, γενικότερα τη μεταβολή του λουτρού σε ναό, καθώς και το κτίσιμο του ανοίγματος του παραθύρου και του τόξου του βόρειου διαμερίσματος, χρονολογείται στις αρχές ή τα μέσα της ενετοκρατίας.

Η μορφή πάντως των παραστάδων είναι όμοια με τους σταθμούς των δίλοβων ανοιγμάτων στο ενετικό καμπαναριό του Αγίου Γεωργίου Βραχασώτη στο Βραχάσι Μιραμπέλλου, που χρονολογείται με επιγραφή στο 1558.

Στην ίδια περίπου εποχή ανήκει το νεότερο **κλίτος του Αγίου Χαραλάμπους**, με ψηλή δίρριχτη στέγη.

Η τοιχοποιία του αποτελείται από μέτριου μεγέθους αργές πέτρες, που περιβάλλονται από φαρδείς αρμούς με χαλίκια. Το θύρωμά του αποτελείται από αρχιτεκτονικά μέλη σε δεύτερη χρήση, με φανερή την προσπάθεια ανταπόκρισης σε αναγεννησιακά πρότυπα. Κάτω από το ορθογώνιο παράθυρο της νότιας όψης υπάρχει ψηφοθέτημα από πήλινες ψηφίδες με τετράγωνα διάχωρα και χρίσμα.

Αριστερά του παραθύρου, επίσης από πήλινες ψηφίδες, διακρίνεται σταυρός που στηρίζεται σε κυκλική βάση και δίπλα του αστέρι του Δαβίδ, πιθανότατα

αποτροπαϊκά.

Άλλοι Ναοί στην ενορία Επισκοπής είναι: ο **Άγιος Δημήτριος**, ο παλιός ενοριακός Ναός και βρίσκεται στο ψηλότερο σημείο του χωριού και ο **Άγιος Γεώργιος** στην περιοχή *Βελανούρι* 2 χιλ. Β.Α. του χωριού.

Μεγάλο προσκύνημα της περιοχής θεωρείται ο Ναός της **Παναγίας της Ευαγγελίστριας** στη θέση *Βλυχά* 2 χιλ. Ν.Δ. του χωριού στην ανατολική πλαγιά του λόφου με θέα τον κάμπο της Ιεράπετρας. Κάθε χρόνο στην εορτή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου εδώ γίνεται μεγάλη πανήγυρης με πλήθος πιστών από όλη την περιφέρεια της Ιεράπετρας.

Ο Ναός φαίνεται ότι χτίστηκε πριν από την Ενετική περίοδο και καταστράφηκε τον καιρό της Τουρκοκρατίας. Πάντως σε μορφή ερειπίων βρισκόταν μέχρι το 1922 οπότε και ευσεβής χριστιανός από την Επισκοπή τον ξανάχτισε κάνοντας τάμα στην Παναγία να επιστρέψει ο γιος του που ήταν αγνοούμενος στρατιώτης στην Μικρά Ασία, τάμα το οποίο τελικά εκπληρώθηκε.

Ναός Μιχαήλ Αρχαγγέλου. Χτίστηκε το 1900. Βρίσκεται νότια του χωριού πάνω στο δρόμο προς το Κάτω Χωριό και παλιά ήταν κοιμητηριακός.

Τέλος άλλοι ναοί είναι των **Αγίου Ιωάννου** (1915), του **Αγίου Πνεύματος** (1960) και του **Αγίου Αντωνίου**.

Δημοτικό Διαμέρισμα Παχείας Άμμου

Περιλαμβάνει τα χωριά **Παχεία Άμμο**, **Βασιλική** και **Μοναστηράκι**, δηλαδή τα χωριά της παλιάς κοινότητας της Παχείας Άμμου, με πληθυσμό το 1991 793 κατοίκους.

Αξιοθέατα :Στην περιφέρεια της Παχείας Άμμου βρίσκονται οι δυο γνωστοί Μινωικοί οικισμοί των **Γουρνιών** που άκμασε γύρω στα 1600 π.Χ., 2 χιλ. δυτικά πάνω στον αμαξωτό προς τον Άγιο Νικόλαο και της **Βασιλικής** στο λόφο «Κεφάλι», πριν την Παχεία Άμμο ένα χιλιόμετρο ανατολικά του Χωριού Βασιλικής, που χρονολογείται από 2300 - 2100 π.Χ. Η ιδιαιτερότητα των αγγείων που βρέθηκαν εκεί οδήγησε τους αρχαιολόγους στην ονομασία του συγκεκριμένου ρυθμού:«*ρυθμός Βασιλικής*». Τέλος μετά το χωριό της Παχείας Άμμου και σε παράκαμψη του κεντρικού οδικού άξονα προς Άγιο Νικόλαο, βρίσκεται το **Μοναστήρι της Φανερωμένης**.

4. ΠΑΧΕΙΑ ΑΜΜΟΣ

Το χωριό βρίσκεται σε απόσταση 15 χιλιομέτρων βόρεια της Ιεράπετρας στο μυχό του κόλπου του Μεραμπέλλου και πάνω στον οδικό κόμβο που οδηγεί ανατολικά στη Σητεία και δυτικά στον Άγιο Νικόλαο και Ηράκλειο. Εδώ εδρεύει το *Ινστιτούτο Μελέτης Προϊστορικού Αιγαίου Ανατ. Κρήτης*, που πραγματοποιεί συστηματικές ανασκαφές στην ευρύτερη περιοχή και ασχολείται με την ανάδειξη και προστασία των αρχαιοτήτων.

Ενορία Παχείας Άμμου. Ενοριακός Ναός είναι ο **Άγιος Νικόλαος - Ανάληψη του Κυρίου**. Βρίσκεται στο κέντρο του χωριού πάνω από το λιμάνι και είναι δίκλιτη βασιλική του 19ου αιώνα. Σ' αυτήν υπάρχει η θαυματουργή εικόνα του Αγίου Νικολάου προστάτη των ναυτικών. Άλλοι Ναοί είναι η **Αγία Πελαγία** κοντά στον Μινωικό οικισμό Γουρνιά που χτίστηκε τον 15^ο αιώνα με ίχνη τοιχογραφιών. Η **Παναγία στα Γουρνιά** (Γέννηση), παλαιά Μονή που η ακμή της ανάγεται πιθανώς στα χρόνια της βενετοκρατίας. Η Μονή φαίνεται να καταστράφηκε από τους Τούρκους. Σήμερα σώζεται μόνο ο Ναός και ερείπια κελιών. Ο **Ναός Αγ. Δημητρίου** που χτίστηκε το 1950 και είναι ο κοιμητηριακός Ναός του χωριού. Τέλος νεότεροι ναοί είναι ο Ναός του **Αγίου Νεκταρίου** και ο Ναός της **Αγίας Φωτεινής** στη θέση *Νταμάρι*, που θεμελιώθηκε το 1968 και πρόσφατα έγιναν τα εγκαίνιά του.

5. ΒΑΣΙΛΙΚΗ

Ο οικισμός Βασιλικής βρίσκεται στο 10^ο χιλιόμετρο του αυτοκινητόδρομου που συνδέει την Ιεράπετρα με την Παχεία Άμμο και σε παράκαμψη αριστερά ενός χιλιομέτρου.

Στη θέση *Βενετσάνος*, ανατολικά του χωριού περίπου 200 μέτρα και στη δυτική πλευρά παρακείμενου χειμάρρου υπάρχουν ερείπια παλαιοχριστιανικού Ναού (4^{ος} έως 6^{ος} αιώνας), άγνωστου μέχρι σήμερα.

Στην ευρύτερη περιοχή του Ναού υπάρχουν υπολείμματα εγκαταστάσεων που χρονολογούνται από τους Μινωικούς και τους Ελληνορωμαϊκούς χρόνους, σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποίησε στο χώρο αυτό ο αρχαιολόγος *Νικόλαος Γ. Παναγιωτάκης*.

Ο Ναός αυτός πιθανότατα είναι χτισμένος πάνω στα θεμέλια παλαιότερου ειδωλολατρικού Ναού με υλικά από δεύτερη χρήση. Σήμερα διακρίνεται η κόγχη του ιερού, το περίγραμμα των θεμελίων και άλλα αρχιτεκτονικά μέλη του Ναού (μαρμάρيني κίονες κ.α.).

Στη Βασιλική ενοριακός Ναός είναι της **Αγίας Τριάδος – Κοιμήσεως της**

Θεοτόκου που χτίστηκε το 1892 και άλλοι Ναοί είναι ο **Άγιος Σπυρίδων** στην πλατεία και **Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος** (κοιμητηριακός).

6. ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙ

Ο οικισμός Μοναστηράκι βρίσκεται στο 10° χιλιόμετρο του αυτοκινητόδρομου από Ιεράπετρα προς Παχεία Αμμο και σε παράκαμψη 2 χιλιομέτρων δεξιά κοντά στη **χαράδρα του Χα**, σε υψόμετρο 180 μέτρων.

Ο οικισμός βρίσκεται σε μια πανέμορφη περιοχή με γάργαρα νερά, πράσινο και απέραντη θέα προς τον κόλπο του Μεραμπέλλου. Σήμερα αριθμεί λιγοστούς κατοίκους.

Η ονομασία Μοναστηράκι παραπέμπει στην ύπαρξη μικρού μοναστηριού που υπήρχε εκεί γύρω ήδη από τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους, πράγμα το οποίο επιβεβαιώνεται και από την ύπαρξη ερειπίων παλαιοχριστιανικών ναών στην περιοχή.

Εντός του οικισμού προς τα δυτικά σε επαφή με την εξωτερική πλευρά οχυρωματικού τείχους και σε απόσταση 15 μέτρων από την πηγή του χωριού, υπάρχουν ερείπια Ναού που σύμφωνα με την παράδοση που διασώθηκε ήταν αφιερωμένος στους **Αγίους Κωνσταντίνο και Ελένη**. Σύμφωνα δε με την αρχαιολόγο *Αικατερίνη Μυλοποταμιτάκη* ο Ναός αυτός είναι μια πολύ σημαντική παλαιοχριστιανική βασιλική (4ος έως 6ος αιώνας).

Σήμερα από τον Ναό σώζεται το περίγραμμα της βάσης του σε ύψος ένα μέτρο και οι δυο κόγχες του ιερού. Μεταξύ δε του Ναού και της πηγής κάτω από το μονοπάτι που αποτελεί τη δυτική έξοδο του οικισμού σώζεται τμήμα μωσαϊκού δαπέδου της ίδιας περιόδου.

Βορειοδυτικά του χωριού και σε απόσταση 500 μέτρων υπάρχει ο Ναός του **Αγίου Ιωάννου τον Προδρόμου** που κατά την παράδοση ήταν μικρό Μοναστήρι. Σύμφωνα δε με μαρτυρίες γεροντότερων υπήρχαν εκεί ερείπια κελιών. Σήμερα στον περίβολο του Ναού υπάρχει το κοιμητήριο του οικισμού.

Άλλοι Ναοί είναι ο βυζαντινός Ναός του **Αγίου Γεωργίου** (ενοριακός) που βρίσκεται στο μέσο του οικισμού. Είναι καμαρόσκηπη βασιλική με εγκάρσιο κλίτος (πρόναο) πιθανώς του 14ου αιώνα. Επίσης στο δυτικό άκρο του οικισμού σε κατάφυτο σημείο βρίσκεται ο βυζαντινός Ναός του **Αγίου Στεφάνου** της ίδιας περιόδου με τον προηγούμενο. Ο Ναός αυτός έφερε τοιχογραφίες. Σήμερα σώζεται μόνο η «*Δέηση*» στην κόγχη του ιερού. Τέλος έξω από τον οικισμό, προς βορρά κοντά στην είσοδο του *φαραγγιού Χα* βρίσκεται ο Ναός του **Αγίου Πνεύματος**, παλαιός Ναός εξωτερικά με εντοιχισμένα διακοσμητικά πινάκια.

7. ΜΟΝΗ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗΣ (ΚΟΙΜΗΣΗ ΘΕΟΤΟΚΟΥ)

Σε απόσταση 23 χιλιόμετρα από την Ιεράπετρα και σε παράκαμψη από το 17ο χλ. αριστερά του κεντρικού οδικού άξονα προς Άγιο Νικόλαο και στη συνέχεια άλλα έξι χιλιόμετρα ανάβαση στα 420 μέτρα, βρίσκεται χτισμένη η Μονή της Παναγίας της Φανερωμένης, μια αετοφωλιά ανάμεσα στους βράχους και τις σπηλιές.

Το δίκλιτο καθολικό της Μονής έχει χτιστεί μέσα σε σπηλαιώδες κοίλωμα και τιμάται στην κοίμηση της Θεοτόκου και τη Ζωοδόχο Πηγή.

Το πότε ακριβώς ιδρύθηκε η Μονή δεν μας είναι γνωστό. Ο *Βασ. Ψιλάκης* στην *Ιστορία της Κρήτης* αναφέρει ότι την Κυριακή των Βαΐων του 1293 συγκεντρώθηκαν εδώ οι αρχηγοί της **επανάστασης του Αλέξ. Καλέργη, Μελισσηνός, Καβάσιλας, Χαμολέος** κ.α. σε επαναστατική σύσκεψη, που σημαίνει ότι η Μονή πρέπει να υπήρχε ήδη από την Β' Βυζαντινή Περίοδο (961-1204).

Το χτίσιμο της, σύμφωνα με την παράδοση σχετίζεται με την εύρεση εικονίσματος της Παναγίας από βοσκό στη σπηλιά της Φανερωμένης. Ο βοσκός το πήρε και το έβαλε στο βουργάλι του. Όμως όταν έφτασε στη μάντρα διαπίστωσε ότι το εικόνισμα έλειπε. Την άλλη μέρα ξαναπήγε στη σπηλιά και βρήκε στην ίδια θέση το εικόνισμα. Το ξαναπήρε αλλά εκείνο ξαναγύρισε στη θέση του. Από το περιστατικό αυτό κατάλαβε ότι κάτι περίεργο συμβαίνει εκεί γι' αυτό κάλεσε ιερομόναχους και λαϊκούς στους οποίους διηγήθηκε το περιστατικό και αμέσως άρχισε το χτίσιμο του Μοναστηριού.

Σιγά - σιγά εκτός από το καθολικό προστέθηκαν και κελιά που λόγω της θέσεως της Μονής απέκτησαν φρουριακό χαρακτήρα.

Σχετικά με τη λειτουργία της Μονής δεν υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία που να καλύπτουν την δράση της σ' όλες τις ιστορικές περιόδους. Ένα όμως είναι γεγονός ότι στον τόπο αυτό εκτός από τις προσευχές λειτούργησε κρυφό σχολειό και σπάρθηκε ο σπόρος της Λευτεριάς. Η ευλάβεια των προσκυνητών, τα αναθήματα και οι αφιερώσεις κτημάτων, τιμαλφών κλπ. μαρτυρούν ανά τους αιώνες τη βαθιά πίστη και ευλάβεια προς την Παναγία των απλών ανθρώπων αλλά και των αγωνιστών.

Κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας, όπως αναφέρει ο φιλόλογος ερευνητής *Δημ. Λ. Παπαδάκης*, εδώ λειτουργούσε *Κρυφό Σχολειό* με καλόγερους δασκάλους και με μαθητές καλόγερους και λαϊκούς από τα γύρω χωριά.

Αυτό συνάγεται από τα αρχεία και τις διάφορες χειρόγραφες ενθυμήσεις που έχουν

βρεθεί στα παλαιά εκκλησιαστικά βιβλία της Μονής: «Άρξον χειρ μου αγαθή, γράφου γράμματα καλά, μη δαρθής, μην παιδευθής και εις φάλαγγα βαλθής». Και αλλού: «Αβρός δ' εν προνοαίς κύκλωψ φθογγάζετο μόρμηξ» και αλλού «Μαθημάτων φρόντιζε και μη χρημάτων τα γαρ καλά μαθήματα φέρουσιν τα χρήματα».

Αλλά και ο λαϊκός ποιητής Μιχ. Διαλυνάς (1853-1927) από τη Νεάπολη εδώ τοποθετεί την ηρωίδα του την Κριτσωτοπούλα Ροδάνθη στο ηρωικό του ποίημα που εκδόθηκε το 1912 στο Ηράκλειο.Γράφει:

«Σάν έγινε πέντε χρονώ αυτή η παινεμένη
την πήρε ο πατέρας της χωρίς καιρό να χάνει
και την επήγε στη μονή που λέν "Φανερωμένη"
για να της μάθει γράμματα δασκάλα να την κάνει.
Εις την Φανερωμένη αυτή είναι ένα μοναστήρι,
που τον δεκαπενταύγουστο γίνεται πανηγύρι.
Ήταν εκεί ένας παπάς εγγράμματος και ξένος
σεβάσμιος, ενάρετος, γέρων πεπαιδευμένος.
Σ' αυτόν κρυφά οι χριστιανοί έστελναν τα παιδιά των
να μάθουν λίγα γράμματα, να κάνουν τη δουλειά των.
Γιατί δεν επιτρέπανε οι μαύροι χρόνοι εκείνοι
διδάσκαλος στο φανερό χριστιανός να γίνει.
Δυο τρία χρόνια έκαμε σ' αυτό το μοναστήρι
ώστε που εσυνήθισε να γράφει να διαβάζει,
να λέει τον Απόστολο, νερό και το Ψαλτήρι
και πρόσθεση κι αφαίρεση δια να λογαριάζει.
Ήταν εξ άλλου έξυπνη αυτή η κορασίδα
κ' ένεκα τούτου ο παπάς, που 'ταν διδάσκαλος της
την δίδαξε τι θα ειπή πίστης και τι πατρίδα
και να ελπίζει πάντοτε στον εύσπλαχνο θεό της...»

Ο Δημ. Λ. Παπαδάκης πάνω στο ίδιο θέμα του κρυφού σχολείου αναφέρει: «Η αίθουσα, στην οποία λειτουργούσε το Κρυφό Σχολείο, βρίσκεται στο νοτιοδυτικό μέρος της Μονής και δεξιά, ως προς τον εισερχόμενο, κεντρικής εισόδου. Εκτείνεται από το ανατολικό μέρος προς το δυτικό και είναι προσκολλημένη στο δυτικό τοίχο της αίθουσας, που χρησιμοποιείται σήμερα ως φούρνος και μέρος της βρίσκεται έξω από τον περίβολο της μονής. Πάνω από την αίθουσα του Κρυφού Σχολείου υπάρχει ο λεγόμενος μεγάλος οντάς. Η ημικυκλική πολεμίστρα της αίθουσας του Κρυφού Σχολείου και τα πολεμιστροειδή παράθυρα της μαζί με την πολεμίστρα, που βρίσκεται στη βορειοδυτική γωνία της Μονής και την «κατηχύστρα» ή την «τρύπα

του φονιά», που υπήρχε πάνω από την κυρία είσοδο, έκαναν δύσκολη την παραβίαση από εχθρούς της εξωτερικής θύρας, του πιο ευάλωτου σημείου της Μονής.

Η αίθουσα με το εισερχόμενο φως από τα δυο μικρά παράθυρα αμυδρά. Το μισοσκόταδο της αίθουσας προκαλεί στον βαθιά κατάνυξη. Πρόσωπα και γεγονότα, που συνδέονται με τον τόπο τούτο, αναβιώνουν σε παλλόμενες παραστάσεις...

Στο Κρυφό σχολείο της Φανερωμένης, γράφει ο Μητροπολίτης Ιεραπύτνης και Σητείας μακαριστός Φιλόθεος ο Β', οι μαθητές μάθαιναν ότι η ευσέβεια είναι εκείνη που καθαγιάζει και ευλογεί και συγκροτεί και τονώνει την εθνική μας ζωή και ότι η πίστη προς το Θεό ενισχύει και αναφερώνει την αγωνιστική διάθεση του σκλάβου και μεγαλώνει τον πόθο για την ελευθερία.

Η προφορική παράδοση λέει πως στο Κρυφό Σχολείο της Φανερωμένης φοίτησε η Κρητικοπούλα Ροδάνθη, που πότισε με το τίμιο αίμα της το δένδρο της ελευθερίας».

Στον κώδικα της Μονής αναφέρονται πολλές αφιερώσεις, μεταξύ αυτών και η παρακάτω:

«1861 Ιουνίου 4 ο καπετάν Φραγκιός Τσαντηράκης από Κάτω Χωρίον της Ιεραπέτρου αφιέρωσεν εις το Μοναστήριον εις θέσιν Σφακοπόταμον τεσσάρων μουζουριώ χωράφι έρημα. Πλησιασταί οι παπάς Αντώνιος, Ιωάννης Δερμιτζάκης και το Μοναστήριον. Εκεί πλησίον ενός μουζ(ουριού) χωράφι. Πλησιασταί Γεώργιος Κόφ(ινας) και το Μοναστήριον».

Ο φιλόλογος μελετητής Δημ. Λ. Παπαδάκης θα πει σχετικά με αυτή την αφιέρωση: «Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Τσαντηράκης, περιφερόμενος στα όρη ως Χαΐνης, θα είχε ζητήσει πολλές φορές άσυλο στην ιερή Μονή της Φανερωμένης. Εκεί, μπροστά στη θαυμαστή εικόνα της Παναγίας, τις δύσκολες ώρες του αγώνα θα χαλύβδωσε την πίστη του και θα γιγάντωσε την ψυχή του. Στην Παναγία, την Υπέρμαχο Στρατηγό, όπως όλοι οι τουρκομάχοι προγονοί μας, θα απέδιδε τις νίκες του. Γι' αυτό ασφαλώς, σε ηλικία 61 χρονών, πρέπει να ήλθε στη Φανερωμένη για να προσφέρει γονατιστός μπροστά στη θαυματουργή εικόνα τις ευχαριστίες του και να αφιερώσει χωράφια του στη Μονή».

Ο ίδιος ερευνητής βρήκε στα αρχεία της Μονής και τα ονόματα των ηγουμένων της από το 1839: Χατζή Γεράσιμος: Αναφέρεται σε έγγραφα του 1839, του 1848 και του 1852. Χατζή Γρηγόριος: Φαίνεται ότι διαδέχτηκε τον Γεράσιμο. Αναφέρεται σε έγγραφα του 1856 και στην επιγραφή που βρίσκεται πάνω από την κεντρική είσοδο της Μονής.

Νεόφυτος Σκοκάκης: Ένας από τους πιο δραστήριους ηγουμένους της μονής. Ήταν έγγαμος ιερωμένος και έγινε μοναχός μετά το θάνατο της συζύγου του το 1868.

Ηγούμενος διορίστηκε το 1871 και παρέμεινε στην ηγουμενία για 30 ολόκληρα χρόνια. Ιωσήφ Σταματάκης: Από τα Μέσα Μουλιανά Σητείας. Ηγούμενος της Μονής Τοπλού από το 1880 μέχρι το 1892. Διετέλεσε ηγούμενος της Μονής Φανερωμένης από τις 9-4-1901 ως τις 16-12-1903. Γεράσιμος Σουργιαδάκης: Ηγούμενος από το 1903 ως το 1910 κι από το 1911 ως το 1924. Χατζή Γρηγόριος Παπαδάκης: Πριν αναλάβει ηγούμενος της Φανερωμένης είχε διατελέσει ηγούμενος της Μονής Ψάθης.

Ηγουμένευσε από 29 Απριλίου 1910 ως 30 Οκτωβρίου του 1911. Γρηγόριος Φραγκούλης: Γεννήθηκε στα Μέσα Μουλιανά Σητείας το 1866. Ηγουμένευσε από το 1924 ως το 1929. Ιερόθεος Πετράκης: Ηγουμένευσε από το 1929 ως το 1944. Γεράσιμος Γυπάκης: Γεννήθηκε στο χωριό Μουζουράς Ακρωτηρίου. Έμεινε στην ηγουμενία για ενάμισι χρόνο, από το 1944 ως το 1945. Αμβρόσιος Καραλάκης. (1945-1952). Φιλάρετος Φρονιμάκης (1952-1960). Τιμόθεος Περάκης (1960-1990). Νικόδημος Βενιτουράκης (1990 -1996) και Παΐσιος Δερμιτζάκης (1997- σήμερα) Σχετικά με την δύναμη των μοναχών το 1881, η Μονή είχε 7 μοναχούς και 7 λαϊκούς.

Το 1901, είχε 19 μοναχούς που προήλθαν από την διάλυση άλλων Μονών (Εξακουστής, Καρυδιανής κλπ.) τους εξής:

Ιωσήφ Σταματάκης Ηγούμενος, οι Ιερομόναχοι: Μελέτιος Κατσούλης, Γρηγόριος Μαραβελάκης, Ιερόθεος Μπαρμπεράκης, Μεθόδιος Βρυγιωνάκης, Γρηγόριος Κακουράκης, Γεράσιμος Σουργιαδάκης, Μελέτιος Τσιχλάκης, Γεννάδιος Μυτάκης, Νεόφυτος Σκοκάκης, οι Μοναχοί: Ανανίας Μπαρμπεράκης, Άνθιμος Βλάχος, Γερβάσιος Παπαδάκης, Νικηφόρος Παπαντωνάκης, Γερμανός Βαγιωνάκης, Ιωαννίκιος Καρτσάκης, Ιερεμίας Σπαθαράκης, Ιωακείμ Κρασάκης και ο Φιλόθεος Αθανασάκης, Ιεροδιάκονος.

Παρ' όλο ότι η Μονή το 1900 με τον καταστατικό Νόμο 276 της Εκκλησίας της Κρήτης κρίθηκε διαλυτέα, το 1903 ανασυστήθηκε ως αυτοτελής με τον Νόμο 553.

Επίσης με το Νόμο 4684 του 1930 ξαναδιαλύθηκε και ανασυστήθηκε πάλι στις 24/10/1935 με αναγκαστικό Νόμο. Τέλος με το Νόμο 4142/1961 η Μονή διατηρείται μονίμως.

Η Περιουσία της Μονής

Στα τέλη του περασμένου αιώνα η Μονή Φανερωμένης είχε μεγάλη αγροτική περιουσία. Σύμφωνα με την απογραφή του 1893 τα κτήματα της έφταναν μέχρι τη θάλασσα. Είχε ακόμη περιουσία σε 239 τοποθεσίες των επαρχιών Ιεράπετρας, Μεραμπέλου και Σητείας.

Πρόκειται για τεράστιες εκτάσεις καλλιεργήσιμης γης και βοσκοτόπων, ελαιώνες,

εκτάσεις με χαρουπιές και αμπέλια, αλλά και οικοδομές σε διάφορα χωριά της Ιεράπετρας.

Η περιοχή της Μονής εκτεινόταν από το Κρητικό ως το Λιβυκό Πέλαγος. Στο κτηματολόγιο του 1901 αναφέρεται ότι οι περιουσίες αυτές είχαν έκταση 10.000 μουζουριών και τα ελαιόδενδρα του Μοναστηριού ήταν περισσότερα από 1600. Κοντά σ' όλα αυτά υπήρχαν ελαιοτριβεία και ένας υδρόμυλος.

Είχε ακόμη το Μοναστήρι τέσσερα μετόχια. Του *Πυροβόλου* με το σπηλαιώδη Ναό της *Μεταμόρφωσης του Σωτήρος*, της *Άσσαρης*, της *Αχλάδας* και της *Βρυωμένης*. Απ' αυτά, τα μετόχια της *Άσσαρης* και της *Βρυωμένης* ήταν τα παλιά Μοναστήρια, οι περιουσίες των οποίων μετά την διάλυση τους περιήλθαν στη Μονή Φανερωμένης.

Μέχρι το 1901 σ' όλα τα μετόχια της Φανερωμένης σώζονταν οικοδομήματα τα οποία χρησίμευαν για αποθήκευση των αγροτικών προϊόντων και για τη διαμονή των ενοικιαστών των μοναστηριακών κτημάτων.

Μετά την Μικρασιατική Καταστροφή και τη νομοθετική ρύθμιση του θέματος της μοναστηριακής περιουσίας, πήρε τα 3/5 απ' αυτήν την περιουσία το Ταμείο Εφένδρων Πολεμιστών Κρήτης, για να τα μοιράσει στους στρατιώτες που έλαβαν μέρος στη Μικρασιατική εκστρατεία.

Η Μονή Παναγίας Φανερωμένης σήμερα ως φρέαρ εν μέσω γης ανύδρου και αβάτου συνεχίζει να προσφέρει στους χιλιάδες προσκυνητές που την επισκέπτονται όλο το χρόνο και ιδιαίτερα τις μέρες της χάρης της, τον Δεκαπενταύγουστο, τις δωρεές της Υπεραγίας Θεοτόκου, την πίστη και την ελπίδα, την αγαλλίαση και την ειρήνη.

Μονή Αγίου Γεωργίου στην Άσσαρη (Άζαρις)

Βρίσκεται στο οροπέδιο της Άσσαρης και σήμερα από τις εγκαταστάσεις της Μονής σώζεται το καθολικό της που είναι μικρή καμαρόσκεπη βασιλική με τοιχογραφίες και ερείπια κελιών.

Από τα χαράγματα στις τοιχογραφίες (ο *Gerola* διάβασε χαράγματα του 1400 και του 1473) συμπεραίνουμε ότι η Μονή άκμαζε ήδη από τα πρώτα στάδια της βενετοκρατίας.

Ο ίδιος ερευνητής σημειώνει και τις τοιχογραφίες του Ναού: «*Στρατιωτικοί Άγιοι, Μάρτυρες, Υπαπαντή, Βάφτιση, Γέννηση, Μυροφόρες, Ανάσταση του Λαζάρου, Ψηλάφηση του Θωμά, Ανάληψη, Θυσία του Αβραάμ*». Ενώ ήταν από τους πρώτους που υποστήριξαν ότι ήταν παλαιό Μοναστήρι και ότι αποτελούσε ένα ενιαίο σύνολο

με τα Μοναστήρια της Παναγίας Φανερωμένης και της Παναγίας Βρυωμένης. Μετά την παρακμή της η Μονή περιήλθε στην κυριότητα της Μονής Φανερωμένης. Στα δε κελιά της εγκαταστάθηκαν αγρότες και κτηνοτρόφοι και σχημάτισαν οικισμό που το 1903 είχε 5 κατοίκους. Νοτιοδυτικά και σε μικρή απόσταση από το Ναό υπάρχει κρήνη από λαξευτό πορόλιθο πιθανότατα της ίδιας περιόδου που αναβλύζει το νερό της πηγής που υπάρχει δυτικότερα.

8. ΚΑΒΟΥΣΙ (Δημοτικό Διαμέρισμα Καβουσίου)

Είναι το βορειοανατολικότερο χωριό του Δήμου Ιεράπετρας και απέχει 20 χιλιόμετρα από την Ιεράπετρα. Στην απογραφή του 1991 είχε 711 κατοίκους. Σ' αυτό ανήκουν και οι περιοχές, *Δρακαλεύρι, Μέλισσες, Τσιαμάντες, Θόλος, Μαλάβρα.*

Αξιοθέατα: Το παλιό ορυχείο χαλκού στη θέση «Χρυσοκάμινο» και κοντά του το «Θερίοσπηλο», με σταλαγμίτες και η αρχαία ελιά με διάμετρο κορμού 17 μ, η ηλικία της οποίας υπολογίζεται σε 5.000 χρόνια.

Στο Καβούσι η βυζαντινή παράδοση είναι πλούσια. Στους σωζόμενους βυζαντινούς ναούς μαρτυρείται, ακόμη και σήμερα το υψηλό επίπεδο της αγιογραφικής βυζαντινής τέχνης του 14^{ου} και 15^{ου} αιώνα.

Εκκλησίες:

Ο Βυζαντινός Ναός της **Ζωοδόχου πηγής** χτίστηκε τον 14ο αιώνα και είναι τοιχογραφημένος με πλούσια αγιογραφικά θέματα. Όλο το δυτικό μέρος της καμάρας είναι αφιερωμένο σε επιλογή από *θέματα των εικοσιτεσσάρων Οίκων του Ακάθιστου Ύμνου*, ενώ το μέρος της καμάρας που καλύπτει το ιερό κοσμεύεται με την παράσταση της *Ανάληψης* και οι πλάγιοι τοίχοι με *ολόσωμους αγίους*. Ο Ναός είναι διαστάσεων 4 χ 6 μέτρα και είναι κοιμητηριακός.

Ο Βυζαντινός Ναός του **Αγίου Γεωργίου**. Βρίσκεται νότια του χωριού και χτίστηκε τον 14ο αιώνα και είναι αγιογραφημένος σε ολόκληρη την επιφάνεια του. Την περίοδο της Γερμανικής κατοχής ο Ναός χρησιμοποιήθηκε ως σχολείο.

Ο Βυζαντινός Ναός των **Αγίων Αποστόλων**. Βρίσκεται εντός του χωριού και είναι βυζαντινός, μονόκλιτος με σπάνια περίπτωση διπλής αγιογραφίας. Η ανέγερση του τοποθετείται στα 1200-1250, (Διαστάσεις μήκος 6,5μ. και πλάτος 4,70μ.). Υπάρχουν χαράγματα του 1456. Η **Μεταμόρφωση των Σωτήρος**. Βρίσκεται στο κέντρο του χωριού και είναι του 18^{ου} αιώνα. Η **Κοίμηση της Θεοτόκου - Αγ. Ιωάννης**

Θεολόγος. Βρίσκεται εντός του χωριού και χτίστηκε στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, (διαστάσεις μήκος 15μ. και πλάτος 10μ.). Ήταν μέχρι πρότινος ο ενοριακός ναός του χωριού. Εσωτερικά διακοσμείται με ξυλόγλυπτο τέμπλο σπάνιας τεχνικής.

Η Αγία Τριάδα. Βρίσκεται στο κέντρο του χωριού και είναι ο νέος ενοριακός ναός του χωριού. Η ανέγερση του άρχισε το 1962 και είναι μεγάλων διαστάσεων, (14μ. πλάτος 26μ. μήκος και 21 μ. ύψος).

Ο Βυζαντινός Ναός της **Αγίας Ειρήνης** στην *Αύγο*. Χτίστηκε τον 14^ο αιώνα και είναι αγιογραφημένος σ' ολόκληρη την επιφάνεια της. Οι διαστάσεις του Ναού είναι 5,50 μέτρα μήκος επί 4,10 μέτρα πλάτος και προβολή του ιερού 0,50 μέτρα. Ο Ναός αναφέρεται από τον *Gerola*. Ο Βυζαντινός Ναός του **Αγίου Πνεύματος**. Βρίσκεται 500 μέτρα από την *Αύγο* στη δυτική πλευρά ξηροποτάμου. Είναι Ναός του 16ου αιώνα. Η καμαροσκέπαστη οροφή του έχει κατασκευαστεί από αστρακάσβεστο, ενώ στη λιθόκτιστη είσοδο του υπάρχει λατινική εγχάρακτη επιγραφή. ΒΔ και δίπλα στην είσοδο του Ναού υπάρχει ενετικός τάφος.

Άλλοι ναοί στην περιφέρεια του Καβουσίου είναι οι:

Παναγία στην Αύγο (Γέννηση της Θεοτόκου) Ο Ναός είναι χτισμένος τον 18^ο αιώνα, πάνω σε μινωικό οχυρωματικό έργο με κυκλώπεια τοιχοδομία. **Αγία Παρασκευή** στη θέση *ξεράμπελα*. Είναι του 18^{ου} αιώνα και φέρει τοιχογραφίες.

Παναγία στο Σκαλί. Ναός του 18^{ου} αιώνα. **Αγ. Νικήτας** στο όρος θρυπτή στην περιοχή *Δρακαλεύρι* του 18ου αιώνα.

Αγ. Ιωάννης Πρόδρομος στη θέση *Λιόφυτα*, δυτικά του χωριού. **Ανάληψη**, στη περιοχή *Θόλου* του τέλους του 18^{ου} αιώνα. **Αγ. Αντώνιος** στη θέση *Σχοινιάς*. Είναι αγιογραφημένος με πιθανή ανέγερση αρχές του 18^{ου} αιώνα. **Προφήτης Ηλίας** Ν.Α. του χωριού πάνω σε λόφο με πεύκα και είναι των αρχών του 18^{ου} αιώνα.

Παμμεγίστων Ταξιαρχών στην κορυφή του χωριού του 18^{ου} αιώνα. **Άγιος Νεκτάριος** στην περιοχή *Πλάτανος*, χτίστηκε το 1963 και φιλοξενεί τμήμα των ιερών λειψάνων του Αγίου Νεκταρίου.

Παλαιοί Ναοί σε μορφή ερειπίων στο Καβούσι είναι: Ο **Άγιος Ιωάννης**, σε σπηλαιώδη κοιλότητα δυτικά του χωριού στο ομώνυμο δύσβατο *φαράγγι ή Αγριόμαντρα* που καταλήγει σε μικρό όρμο στη θάλασσα με υπολείμματα ρωμαϊκής εγκατάστασης (τμήμα κτιρίου, θολωτό πηγάδι).

Ο Ναός χτίστηκε πιθανότατα την Α' Βυζαντινή περίοδο από ερημίτη που μόναζε σε παρακείμενο σπήλαιο. Η είσοδος του σπηλαιώδη Ναού είναι πλινθοδομή με ασβέστη και από πάνω η καμαροσκέπη με αστρακάσβεστο, ενώ εσωτερικά υπάρχει σοβάς με πιθανά υπολείμματα τοιχογραφιών. Ο Ναός καταχωρείται στον κατάλογο του *Πωλ Φωρ "Εκκλησίες σε σπηλαιώδεις κοιλότητες"* με την μοναδική

ένδειξη ότι φέρει υπολείμματα τοιχογραφιών. Πάντως ο Ναός αυτός μαζί με τους αντίστοιχους στη θέση *βενετσάνος* του χωριού Βασιλική και Αγ. Κωνσταντίνου στον οικισμό Μοναστηράκι αποτελούν την αρχαιότερη σωζόμενη ναοδομία στη βόρεια περιοχή του ηθμού της Ιεράπετρας.

Ο **Άγιος Κωνσταντίνος**, βρίσκεται στη θέση *Ξεράμπελα* και σε απόσταση 1500 μέτρα από το χωριό, πάνω στο παλιό λιθόστρωτο μονοπάτι που οδηγεί στην πηγή "*Βρύση*" και στον παρακείμενο αρχαιολογικό χώρο του *Βροντά* (Υστερομηνωϊκό οικισμό). Ο Ναός αυτός πιθανώς να χτίστηκε στις αρχές της Β' Βυζαντινής περιόδου και να λειτούργησε ως μοναστήρι, όπως μαρτυρούν η ύπαρξη κελιών, ο περιφραγμένος περίβολος και η χιλιόχρονη ελιά που βρίσκεται σ' αυτόν. Σήμερα σώζονται οι τοίχοι μέχρι το ύψος της σκεπής, η κόγχη του ιερού και μέρος της σκεπής.

Εσωτερικά του Ναού υπάρχουν υπολείμματα τοιχογραφιών (περιγράμματα μορφών αγίων με κάρβουνο), χαράγματα περιηγητών, ενώ στο αγιοθύριδο βρίσκεται εντοιχισμένη ολόκληρη ρωμαϊκή πλίνθος.

Ο **Άγιος Ιωάννης**, βρίσκεται στην *Αύγο* στο μετόχι των *Σφακιώτιδων*. Ο Ναός αυτός

(διαστάσεων 7 μέτρα μήκος και 4.25 πλάτος με προβολή του ιερού 0,60 μέτρα) πιθανώς να χτίστηκε στις αρχές των ενετικών χρόνων. Δυτικά και σε απόσταση 10 μέτρων από τον Ναό υπάρχει σπηλαιώδης κοιλότητα και εντός αυτής δεξαμενή ύδρευσης με χαράγματα του 1400 (καράβια, ονόματα κα). Σήμερα σώζονται οι τοίχοι μέχρι το ύψος της σκεπής εκτός από τον δυτικό ο οποίος στηριζόταν πάνω σε οχυρωματικό τοίχο των ελληνιστικών χρόνων. Εσωτερικά η πρόθεση είναι λαξευμένη πάνω σε βράχο.

2^η ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΑΠΟ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ: ΒΑΪΝΙΑ (ΓΙΑΝΝΙΤΣΙ) - ΜΟΝΗ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΠΑΠΛΙΝΟΥ - ΚΕΝΤΡΙ - ΣΤΑΥΡΟΣ (ΚΑΠΙΣΤΡΙ)

1. ΒΑΪΝΙΑ (ΠΑΝΝΙΤΣΙ)

Το Χωριό βρίσκεται στο ανατολικό μέρος του κάμπου της Ιεράπετρας και απέχει από την πόλη 3 χιλιόμετρα. Κατά τον *Στ. Ξανθουδίδη* το όνομα *Γιαννίτσι* προήλθε από βυζαντινό επώνυμο του πρώτου οικιστή *Γιαννίση*. Το 1947 μετονομάστηκε σε Βαϊνιά με έγκριση σχετικής αίτησης της κοινότητας από το Υπουργείο Εσωτερικών. Στο χωριό υπάρχει αξιόλογο λαογραφικό μουσείο.

Στην ενορία του χωριού ενοριακός Ναός είναι ο **Αγ. Μηνάς-Αγ.Αικατερίνη-Αγ. Βαρβάρα**. Ο Ναός αυτός χτίστηκε από το 1970 μέχρι 1978 και εγκαινιάστηκε το

1979. Είναι από τους μεγαλύτερους Ναούς της περιοχής και αποτέλεσε έργο ζωής του εφημέριου παπά Μάρκου Σπυριδάκη και των κατοίκων, του χωριού. Άλλοι Ναοί μέσα στο χωριό είναι του **Αγ. Γεωργίου** που χτίστηκε το 1885, η **Ζωοδόχος Πηγή** (1926) και ο **Μιχ. Αρχάγγελος** (1840).

Κοντά σε μικρό οροπέδιο, ανατολικά του χωριού, που δεσπόζει από ψηλά σε όλο τον κάμπο της Ιεράπετρας και το Λιβικό πέλαγος, βρίσκονται τα ερείπια του ομώνυμου οικισμού που ονομαζόταν παλιά «Βαγιωνιά» και που έδωσε τη σημερινή επωνυμία στο χωριό *Βαϊνιά*. Μια σειρά από ερείπια παλαιών ναών, κτιρίων, ενετικού πύργου, δεξαμενών νερού, λιθόκτιστων γεφυριών, ασβεστοκάμινων, οστράκων, θεμελίων κλπ στοιχείων ανθρώπινης δραστηριότητας αποδεικνύουν ότι ο τόπος αυτός έχει κατοικηθεί συνεχώς από τους μινωικούς χρόνους μέχρι τα χρόνια της τουρκοκρατίας. Στην περιοχή αυτή οι σωζόμενες εκκλησίες φανερώνουν ότι το μέρος αυτό υπήρξε μεγάλο μοναστικό κέντρο.

Ναός της Παναγίας της Ευαγγελίστριας. Στον πόρο του οροπεδίου από το Νότο, βρίσκεται η τρίκλιτη καμαρόσκεπη βασιλική της Α' Βυζαντινής περιόδου που σήμερα μετά την ανακαίνιση που έγινε το 1932 λειτουργεί το βόρειο κλίτος, ενώ το κεντρικό και νότιο κλίτος παραμένουν σε κατάσταση ερειπίων. Παλαιά τα τρία κλίτη επικοινωνούσαν μεταξύ τους με δύο λίθινες τοξοειδείς καμάρες που διακρίνονται και σήμερα.

Ο Ναός φαίνεται ότι καταστράφηκε από σεισμούς (τα εδάφη στο σημείο αυτό είναι ψαθυρά). Από ένα τέτοιο σεισμό τα χρόνια της βενετοκρατίας καταστράφηκε το νότιο κλίτος και προκειμένου να υποστηριχτούν τα δύο άλλα κατασκευάστηκε τότε μεγάλο αντέρρισμα κατά μήκος του τοίχου.

Ο Ναός, μαρτυρείται σε σχετικό απόσπασμα επιστολής προς τον πατριάρχη Αλεξανδρείας, γραμμένης από τον Γεραπετρίτη εκμισθωτή των κτημάτων του θρόνου, *Μανώλη Σαντορινιό* (μέσα 16^{ου} αιώνα). Γράφει μεταξύ των άλλων ο εκμισθωτής : «...έστω και τούτο προς είδησίν της ότι εις την Ιεράν εδώ σιμά χωρίον *Γιανίτζη* λεγόμενον αφιέρωσεν ένας χριστιανός ονόματι *Χατζή Αντώνης επίκλην Μουδάτζος* ένα τόπον και εκεί όνομα της *Κυρίας Θεοτόκου, Βαγιονιά* λεγόμενον μόνον την *Έκκλησίαν έρημον έχει, έτι δε έχει δένδρα ελαίας ένδεκα και χωράφια μουζουριών δέκα (10),εις το όποιον ζήτα αυτός ο άνθρωπος να έχει αυτόθι εις τον Αποστολικόν θρόνον το μνημόσυνόν του απαραίτητον και να του γράψετε και συγχωρητικόν στέλνοντες του να του εγχειρίσωμεν προς πληροφορίαν της σωτηρίας αυτού και λάβετε και το ίσον του γράμματος του όπου αφιέρωσε το άνωθι πράγμα...».*

Ο **Ναός του Τιμίου Σταυρού** που δεσπόζει στην κορυφή του βράχου σε απόσταση 200 μέτρων από το Ναό της Παναγίας είναι χαρακτηριστικός των ενετικών χρόνων. Ανακαινίστηκε το 1929.

Στους πρόποδες του ίδιου βράχου δίπλα από τον επιβλητικό ενετικό πύργο σώζονται τα *ερείπια βασιλικής* αφιερωμένης σύμφωνα με την παράδοση στον Άγιο Γεώργιο. Η θεμελίωση της ανάγεται στα τελευταία χρόνια της βενετικής κυριαρχίας. Ο Ναός αυτός συνδέεται με την γενικότερη παρακμή της περιοχής τα χρόνια της τουρκοκρατίας που ακολούθησαν και δεν ολοκληρώθηκε ποτέ.

Βορειοδυτικά και σε απόσταση περίπου 250 μέτρων από το Ναό της Παναγίας σε βραχοσκεπή διακρίνονται τα ίχνη Ναού, (τμήμα χτιστής καμάρας σε επαφή με το βράχο και τμήμα λιθόστρωτου δαπέδου) που ήταν αφιερωμένος στον **Άγιο Αντώνιο**.

Άλλοι Ναοί έξω από τη Βαϊνιά είναι: ο **Αγ. Παντελεήμων-Αγ. Ειρήνη** δίκλιτος Ναός στη θέση *κάμπος*. Είναι παλαιός, θαυματουργός και στην εορτή του γίνεται η μεγάλη πανήγυρης του χωριού. Το κλίτος της Αγ. Ειρήνης χτίστηκε τελευταία. Τέλος στο κοιμητήριο υπάρχει μικρός ναός (1980).

2. ΜΟΝΗ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΠΑΠΛΙΝΟΥ

Στο 10^ο χιλιόμετρο του αμαξωτού που συνδέει την Ιεράπετρα με τα Φέρμα και σε διακλάδωση προς τα αριστερά μήκους 2 χιλιομέτρων βρίσκεται η Μονή της Παναγίας Παπλινού που τιμάται στην **Κοίμηση της Θεοτόκου** και το νότιο κλίτος (που χτίστηκε τελευταία) στον **Αγ. Φανούριο** (1956) .

Η Μονή βρίσκεται νοτιοδυτικά του βουνού *Αφέντη* σε πλαγιά με πολλές συστάδες υψηλών βράχων και η πηγή που βρίσκεται νοτιοδυτικά του Ναού δημιουργεί μικρό πράσινο χώρο σε αντίθεση με το υπόλοιπο τοπίο που είναι άγριο και άγονο. Η θέα προς το Λιβυκό Πέλαγος είναι μοναδική.

Σήμερα σώζεται μόνο το καθολικό της Μονής και ερείπια κελιών. Κάποτε λειτουργούσε ως γυναικεία Μονή την ιστορία της οποίας διέσωσε η παράδοση σχετικά με την βίαιη καταστροφή της που έγινε το 1823.

Την καταστροφή της Μονής μας περιγράφει ο φιλόλογος ερευνητής *Δημ. Λ. Παπαδάκης*:

«Την Άνοιξη τους 1823, ο Μεχμέτης Πιλαβάς ή Πιλαβομεμέτης και οι συμμορίτες του πήγαν στη γυναικεία Μονή Παπλινού, που βρίσκεται ανατολικά της Ιεράπετρας. Εκεί αφού φάγανε και ήπιανε, οργίασαν πάνω στα αγνά σώματα των καλογραιών της Μονής. Ύστερα αφού απέκοψαν τους μαστούς τους και αφού διαρπάσανε όλη την

κινητή περιουσία της Μονής κατέφυγαν στο Κουφονήσι, για να σκοτώσουν τους βοσκούς που έμεναν εκεί και να αρπάξουν τα πρόβατα τους.

Για το τουρκικό αυτό έγκλημα μίλησε γρήγορα η Θεία δικαιοσύνη και Νέμεσις.

Ο Τσαντηράκης και άλλοι οπλαρχηγοί που περιφέρονταν στην περιοχή, μόλις έμαθαν το ανοσιούργημα αυτό, ήλθαν στο Κουφονήσι, καταδιώξαν τους συμμορίτες και τους σκότωσαν εκτός από τρεις».

Μετά τη σφαγή και ερήμωση η Μονή έγινε μετόχι της Μονής Τοπλού ενώ ασφαλώς προσπάθειες ανακαίνισης θα ξεκίνησαν αμέσως μετά την καταστροφή της και πραγματικά τέτοια ανακαίνιση αναφέρεται ήδη από το 1843.

Κατά την τελευταία περίοδο της Τουρκοκρατίας η Μονή ξαναλειτούργησε ως εξάρτημα της Μονής Τοπλού με ένα μοναχό. Είχε δε εισοδήματα από την ενοικίαση των κτημάτων της. Τέλος το 1900 η Μονή κρίθηκε διαλυτέα και περιήλθε μαζί με την περιουσία της στην ενορία Βαϊνιάς. Σήμερα το καθολικό της Μονής έχει ανακαινιστεί και κάθε χρόνο πολλοί πιστοί έρχονται εδώ και διαμένουν όλη την περίοδο του Δεκαπενταύγουστου όπου τελούνται παρακλήσεις και Θείες Λειτουργίες.

3. ΚΕΝΤΡΙ

Το χωριό βρίσκεται 2,3 χιλιόμετρα βόρεια, στη μέση του κάμπου, της Ιεράπετρας χτισμένο αμφιθεατρικά γύρω από λόφο.

Στην Ενορία Κεντριού ενοριακός Ναός είναι της **Αγίας Τριάδος - Ευαγγελισμού της Θεοτόκου**. Βρίσκεται στο κέντρο του χωριού. Είναι παλαιός Ναός που ανακαινίστηκε το 1955. Άλλοι Ναοί είναι ο Ναός του **Μιχαήλ Αρχαγγέλου-Αγίου Σάββα** στο άκρο ανατολικό μέρος του χωριού του 1897, η **Παναγία η Κερά** (Κοίμησης) στην είσοδο του χωριού λιθόκτιστος Ναός που κτίστηκε το 1970.

Μέσα στο χωριό και σε κατάσταση ερειπίων βρίσκεται ο Ναός αγνώστου Αγίου ίσως του Αγ. Νικολάου ή Αγ. Σάββα. Κάτοικος του χωριού μας διηγήθηκε ότι είδε σε ενύπνιο στο Ναό αυτό «*δισκάριον με αντίδωρον επ' αυτού*».

Ας σημειωθεί ότι πλησίον του Ναού υπήρχε πηγάδι που κατά παλιές μαρτυρίες μέσα σ' αυτό έριξαν πολύτιμα αντικείμενα και ιερά σκεύη των Ναών της περιοχής για να τα σώσουν από τους κατακτητές.

Εντός του χωριού άλλος παλαιός Ναός που σήμερα σώζονται μόνο τα θεμέλια του χρησιμοποιήθηκε από τους Τούρκους ως Τζαμί.

Εκτός του χωριού νοτιοδυτικά του χωριού και δίπλα από το Μοναστήρι του "Άξιον Εστί" βρίσκεται ο Ναός του **Αγίου Δημητρίου-Ζωοδόχου Πηγής** που χτίστηκε το 1866 από τους λεπρούς που διέμεναν τότε στη περιοχή αυτή (*Λαζαρέτω*) με το

βόρειο κλίτος να έχει κτιστεί παλαιότερα από το νότιο. Γύρω από το Ναό υπάρχει κτιστός περίβολος και στην βορειοανατολική γωνία του σώζεται μικρό τετράγωνο κτίσμα που ενταφίαζαν τους λεπρούς.

Τέλος εκτός του χωριού βρίσκονται και οι Ναοί **Αγ. Παρασκευή, Άγιος Αντώνιος** και

βορειοδυτικά του χωριού και σε απόσταση τριών χιλιομέτρων, στην κορυφή μικρού λοφίσκου βρίσκεται ο μικρός βυζαντινός Ναός του 16^ο αιώνα του **Αγίου Νικολάου** με λιθόγλυπτο θύρωμα.

4. ΣΤΑΥΡΟΣ (ΚΑΠΙΣΤΡΙ)

Είναι οικισμός του Δήμου Ιεράπετρας και βρίσκεται 7 χλμ. βορείως της Ιεράπετρας σε υψόμετρο 220 μέτρα. Το 1951 μετονομάσθηκε σε Σταυρό από το ομώνυμο εκκλησάκι που βρίσκεται στην κορυφή του βουνού.

Στην απογραφή του 1971 είχε 140 κατοίκους.

Το χωριό έχει μεγάλη βυζαντινή παράδοση. Στην περιφέρεια του υπάρχουν πολλές και ωραίες βυζαντινές Εκκλησίες με σπάνιας και μεγάλης αξίας δείγματα βυζαντινών τοιχογραφιών του 15ου και 16ου αιώνα.

Οι βυζαντινές Εκκλησίες *Κάτω Αη Γιώργης, Παναγία Κεραγραμμένη, το Μοναστήρι Παναγία στο Γουρνί, Άγιος Μάμας, η γκρεμισμένη Εκκλησία της Αγίας Άνας στη Λαγκάδα, ο Άγιος Κήρυκας, η Αγία Σοφία στη Μάνα, ο Αγ. Γεώργιος μέσα στο Χωριό, ο Άγιος Ιωάννης Ο Θεολόγος στου Χαμίλη τη Μάνα κ.α.* συνθέτουν τόπους αγιάσματος συνδεδεμένους με πολλά θαύματα Αγίων, αγώνες, θρύλους και παραδόσεις.

Ενοριακός Ναός του Χωριού είναι ο Αγ. Γεώργιος που βρίσκεται στο κέντρο του χωριού. Σε τελευταία ανακαίνιση που έγινε αποκαλύφθηκαν εντός του Ναού τρεις τάφοι ίχνη τοιχογραφιών καθώς και χτισμένες παλαιές πόρτες. Όλα αυτά μας κάνουν να συμπεράνουμε ότι ο Ναός χτίστηκε την περίοδο της Ενετοκρατίας, πιθανώς τον 16ο αιώνα. Σήμερα στο Ναό υπάρχει ωραίο ξυλόγλυπτο τέμπλο και εικόνες του 1863 ενώ οι τοιχογραφίες του έγιναν το 1990 από τον αγιογράφο *Εμμ. Μπετεινάκη*.

Ο βυζαντινός αγιογραφημένος Ναός του **Κάτω Άη Γιώργη**, βρίσκεται στο δυτικό άκρο του Χωριού στη θέση *Σωχώρα ή Πανάρου μνήμα*.

Ο Ναός είναι μικρή καμαρόσκεπη βασιλική, λιθόχτιστη με εγκάρσιο κλίτος και χωρίς σοβά εξωτερικά. Η λιθοδομή του κυρίως Ναού συμπληρώνεται με οπτόπλινθους στο πάνω μέρος και τρία τυφλά τόξα από βορά και δύο από το νότο.

Το θύρωμα της εισόδου είναι λιθόγλυπτο ενώ η εξωτερική διακόσμηση του κεντρικού κλίτους συμπληρώνεται και από τρία «ρόδια» (διακοσμητικά πινάκια). Πάνω δε απ' αυτά υπάρχουν ίχνη παλαιού καμπαναριού. Η δομή αυτή του κτιρίου μας κάνει να συμπεράνουμε ότι το κυρίως κλίτος του Ναού έχει χτιστεί αρχές του 13^{ου} αιώνα.

Εσωτερικά ο Ναός είναι τοιχογραφημένος. Διακρίνονται δε οι παραστάσεις *Γέννηση της Θεοτόκου και Υπαπαντή του Σωτήρος* δεξιά πάνω και κάτω δυο προεξέχοντα (πινάκια) *κεφάλια Αγγέλων* και δίπλα τα *μαρτύρια του Αγίου Γεωργίου*. Αριστερά διακρίνονται ο *Ευαγγελισμός και μορφές Αγίων*. Οι τοιχογραφίες έχουν υποστεί πολλές φθορές και είναι των αρχών του 15ου αιώνα. Υπάρχουν χαράγματα του 1474.

Η μελέτη των τοιχογραφιών των Εκκλησιών *Κάτω Αη Γιώργη, Παναγία στο Γουρνί, Παναγία Κεραγραμμένη και Παναγία Βρυωμένη* παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες και αναλογίες που μας κάνει να συμπεράνουμε ότι όλες αυτές οι Εκκλησίες των οποίων η απόσταση από τη μια στην άλλη είναι 500 μέτρα, τοιχογραφήθηκαν την ίδια περίοδο (Τέλη 14^{ου} με αρχές 15^{ου} αιώνα) και από την ίδια ομάδα αγιογράφων που ενσαρκώνουν την *Κωνσταντινουπολίτικη Παλαιολόγεια* αγιογραφική παράδοση.

Το εγκάρσιο κλίτος του Ναού προστέθηκε κατά τα πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας.

Ο μικρός γρανιτένιος κίονας, ύψους 40 εκατοστών που βρίσκεται στη βόρεια κορυφή της καμαροσκεπής του εγκάρσιου κλίτους, φανερώνει την άδεια των τουρκικών αρχών για την ανέγερση του.

Παναγία Κεραγραμμένη, Γεννέσιον της Θεοτόκου. Βρίσκεται στη ρίζα βράχου σε υψόμετρο 600 μέτρων στο ομώνυμο μετόχι, νοτιοανατολικά της *Μονής Βρυωμένης*. Δυτικά του Ναού υπάρχει μικρή πηγή μέσα σε συστάδα βράχων και κάτω από την πηγή σε μικρές πεζούλες υπάρχουν αμπέλια και κήποι. Η θέα προς τον κάμφο της Ιεράπετρας και το Λιβικό πέλαγος είναι εντυπωσιακή.

Ο Ναός είναι μια καμαρόσκεπη βασιλική διαστάσεων 4x8 μέτρων. Το χτίσιμο του ανάγεται στον 13ο αιώνα ενώ η παράδοση αναφέρει ότι είναι ένας από τους χίλιους Ναούς που χτίστηκαν επί *Νικηφόρου Φωκά*. Οι τοιχογραφίες είναι των αρχών του 15ου αιώνα.

Εξωτερικά ο Ναός είναι λιτός με αργολιθοδομή. Το θύρωμά του είναι λιθόγλυπτο και η διακόσμηση του συμπληρώνεται από «ρόδια» (διακοσμητικά πινάκια).

Οι τοιχογραφίες του Ναού έχουν πάθει πολλές ζημιές.

Στην κόγχη διακρίνεται η Πλατυτέρα και δεξιά οι τρεις Ιεράρχες, νότια η Ανάσταση του Λαζάρου και η Ψηλάφηση του Θωμά, δυτικά οι δώδεκα Απόστολοι, Χριστός Ένθρονος και βόρεια η Σταύρωση, η Ταφή, ο Ευαγγελισμός και η Παναγία Βρεφοκρατούσα.

Πενήντα μέτρα πάνω από το Ναό σε σπηλαιώδες κοίλωμα λέγεται ότι βρέθηκε εικόνισμα της Παναγίας από βοσκό και στη θέση αυτή χτίστηκε μικρό Ναΐδιο. Σήμερα σώζονται στο σημείο αυτό σημάδια ασβεστοκονιάματος πάνω στον βράχο και τετράγωνη εγκοπή.

Μονή Παναγίας στο Γουρνί (Κοίμηση της Θεοτόκου - Μεταμόρφωση του Σωτήρος)

Η Θαυματουργή Εκκλησία της Παναγίας στο Γουρνί βρίσκεται στην ομώνυμη θέση στο μέσον της διαδρομής μεταξύ του Χωριού και της Παναγίας Κεραγραμμένης μέσα σε ρεματιά και με θέα το χωριό και τον κάμπο. Σύμφωνα με την παράδοση το όνομα Γουρνί προήλθε από μικρή γούρνα που οι μοναχοί είχαν τοποθετήσει στον παρακείμενο ποταμό για να παίρνουν νερό.

Ο Ναός είναι δίκλιτος και χτίστηκε σε διαφορετικές εποχές. Το νότιο κλίτος που τιμάται στην Κοίμηση της Θεοτόκου είναι βυζαντινός Ναός του 13^{ου} αιώνα με τοιχογραφίες των αρχών του 15^{ου} αιώνα κα με εγκάρσιο κλίτος.

Το βόρειο κλίτος που τιμάται στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος προστέθηκε την περίοδο της βενετικής κυριαρχίας. Κατά τον 16^ο αιώνα με την προσθήκη του βόρειου κλίτους επήλθαν πολλές μεταβολές στο αρχικό κτίριο του Ναού. Και πρώτα η λιθόχτιστη καμάρα που ένωσε τα δυο κλίτη κατάστρεψε πολλές από τις τοιχογραφίες του νότιου κλίτους ενώ ακόμα χτίστηκε η καμάρα που ένωσε τον κυρίως Ναό με το εγκάρσιο κλίτος (πρόναο).

Από τον πρόναο σήμερα σώζονται μόνο τα θεμέλια του.

Εξωτερικά του Ιερού του βόρειου κλίτους υπάρχουν 4 «ρόδια» σε σχήμα σταυρού. Από τα δυο κλίτη μόνο το νότιο κοσμεύεται με τοιχογραφίες των αρχών του 15^{ου} αιώνα. Στην κόγχη διακρίνεται η Πλατυτέρα και στο μέσον της καμαροσκεπής η Ανάληψη του Κυρίου. Επίσης νότια διακρίνονται ο Χριστός Ένθρονος, ο Αγ. Ιωάννης ο Πρόδρομος και άλλες μορφές Αγίων. Στο ξύλινο λιτό τέμπλο του Ναού οι παλιές βυζαντινές εικόνες εκλάπησαν το 1965 και στη θέση τους έχουν τοποθετηθεί νέες.

Εξωτερικά του Ναού και σε ακτίνα 50 μέτρων γύρω από αυτόν υπάρχουν ερείπια κελιών, τάφοι και διάφορες άλλες εγκαταστάσεις (αλώνι, μύλος, πατητήρι, δεξαμενή κα.) τα οποία μαρτυρούν ότι εδώ άκμασε ο μοναχισμός από πολύ παλιά. Μάλιστα παράδοση αναφέρει ότι τη Μονή χρησιμοποιούσαν ως χειμερινή τους διαμονή

πολλοί Επίσκοποι ενώ για θερινή είχαν την *Παναγία τη Βριωμένη*. Επίσης το 1928 στο χώρο της Μονής βρέθηκε σφραγίδα με τον τίτλο «*Ιερά Μονή Γουρνί*» που φυλάσσεται στη *Μονή Φανερωμένης* σήμερα.

Η καταστροφή της Μονής έγινε την περίοδο της τουρκοκρατίας. Όπως αναφέρει η παράδοση, την οποία κατέγραψε ο δάσκαλος *Εμμ. Γ. Πετράκης* το 1974, η Μονή, που είχε πολλά κτήματα, λεηλατήθηκε από τους Τούρκους όταν Ηγούμενος ήταν ο *Ιερομόναχος Δωρόθεος*, κατόπιν προδοσίας του κουμπάρου του *Φαντάση* ατόμου φιλάργυρου και εκμεταλλευτή της Μονής.

Ο Ναός ανακαινίστηκε περί τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και τότε χτίστηκε το καμπαναριό του, καθώς επίσης και σήμερα.

Θρύλοι - Παραδόσεις και Θαύματα: «...Κάποιο βράδυ ο Αλέξ. Εμμ. Κατσιδονιωτάκης κάτοικος του χωριού ήλθε εδώ για να κυνηγήσει και ανέβηκε στη στέγη του Ναού για να αγναντέψει τη γύρω περιοχή. Ξαφνικά φάνηκε μπροστά του γυναίκα με μαύρα να του λέει: «Τι ζητάς εδώ και κάθεσαι στον τράχηλο μου; να φύγεις αμέσως για να μη πάθεις μεγάλο κακό». Αυτόματα ο Κατσιδονιωτάκης κατέβηκε και έφυγε τρεμάμενος από φόβο. Έμεινε δε ένα μήνα ασθενής». (Διήγηση του Εμμ. Αλέξ. Κατσιδονιωτάκη γιου του πρώτου στον δάσκαλο Εμμ. Γ. Πετράκη).

«Επί τουρκοκρατίας ήλθαν στη Μονή οι Κων. και Εμμ. Φραντζεσκάκης από το Πάνω Χωριό και αφού χαιρέτησαν τον Τούρκο αγά, ζήτησαν την άδεια να μπουν στο Ναό για να προσκυνήσουν. Μόλις όμως μπήκαν και είδαν ότι ο Ναός είχε βεβηλωθεί, προσευχήθηκαν και ζήτησαν από την Παναγία την άλλη φορά που θα ερχόταν να μην υπάρχουν εκεί Τούρκοι και ότι αυτοί θα αναλάμβαναν την ανακαίνιση της Μονής. Πράγματι το ίδιο βράδυ παρουσιάστηκε η Παναγία στον Τούρκο αγά και τον διέταξε να εγκαταλείψει αμέσως τη Μονή γιατί θα πάθαινε μεγάλο κακό. Αμέσως μετέβη στο Πάνω Χωριό και βρήκε τους αδελφούς Φραντζεσκάκη στους οποίους πρότεινε την αντί λίγων χρημάτων πώληση της Μονής. Έκτοτε η Μονή εγκαταλείφθηκε από τους Τούρκους και περιήλθε στα χέρια των χριστιανών» (Διηγήσεις από κατοίκους του χωριού το 1974 στον Εμμ. Γ. Πετράκη, δάσκαλο του χωριού).

Ναός του Αγίου Μάμα, (προστάτης των βοσκών και των ζώων). Βρίσκεται περί τα 200 μέτρα βορειοδυτικά της Μονής της *Παναγίας στο Γουρνί*.

Δυτικά του Ναού υπάρχει πηγή από την οποία υδρεύεται από παλιά το *Κεντρί* ενώ η γύρω περιοχή είναι κατάφυτη.

Ο Ναός είναι μικρή καμαρόσκεπη βασιλική του 16^{ου} αιώνα και της ίδιας εποχής είναι και οι θαυμάσιες τοιχογραφίες του επηρεασμένες από την Αναγέννηση.

Εξωτερικά το ιερό διακοσμείται με σειρά οπτόπλινθων και 4 «ροδίων» σε σχήμα σταυρού. Εσωτερικά υπάρχουν πλευρικά οπές - αντηχία και πάνω στο μέσον της καμαροσκεπής εντοιχισμένος διπλός λιθόγλυπτος σταυρός και στο Ιερό μονός. Στην κόγχη επίσης του Ιερού διακρίνονται οι τοιχογραφίες *Δέηση*, πάνω το *Άγιο Μανδύλιο*, δεξιά ο *Ευαγγελισμός* και κάτω οι *Ιεράρχες*. Έξω από το Ιερό αριστερά διακρίνονται ο *Αγ. Γεώργιος έφιππος* και δίπλα ο *Αγ. Μάμας*. Το πίσω μέρος του Ναού είχε γκρεμιστεί και ξαναχτίστηκε πριν από 100 χρόνια.

Άλλοι Ναοί της Ενορίας είναι: **Αγ. Κήρυκας**. Βρίσκεται στη θέση *Κερατίδια* 400 μέτρα Ν.Α πριν φτάσουμε στο χωριό πάνω στον αμαξωτό. Είναι παλαιός Ναός και ανακαινίστηκε το 1880. Στην εορτή του (15 Ιουλίου) γίνεται η μεγάλη πανήγυρης του χωριού. Βόρεια του Ναού και σε απόσταση 300 μέτρα υπάρχει σπήλαιο με το όνομα «*Καλογερόσπηλιος*». Η περιοχή αυτή ακούγεται με το όνομα *Χαυγός* (όπως στο χωριό *Καλόγεροι*).

Αγ. Ιωάννης ο Θεολόγος. Βρίσκεται δυτικά του χωριού σε απόσταση 3 χλμ. στη θέση στου "*Χαμίλη τη μάνα*". Χτίστηκε τον 19^ο αιώνα και στη γιορτή του (8 Μαΐου) γίνεται το εξής θαύμα: οι πιστοί φέρνουν τα αποξηραμένα άνθη του Επιταφίου, τα βάζουν στην εικόνα του Αγίου και αυτά δροσερεύουν.

Αγ. Αντώνιος. Βρίσκεται βόρεια του χωριού στη θέση *Σωπατάκι*. Είναι παλαιός που ανακαινίστηκε το 1903. **Αγία Σοφία**. Βρίσκεται στη θέση *Μάνα* (μετόχι με πηγή). Χτίστηκε το 1950 σε ερείπια παλαιού Ναού που ακουγόταν ως Αγ. Παρασκευή.

Ναός Μεταμορφώσεως τον Σωτήρος, είναι ο κοιμητηριακός. Ναός στην είσοδο του χωριού και χτίστηκε το 1880. **Σταυρός**. Βρίσκεται βόρεια του χωριού και σε απόσταση 5 χιλ. πάνω στην κορυφή του βουνού στη θέση *Ανεβάλουσα* και δεσπόζει σ' ολόκληρη την περιοχή. Ο Ναός αυτός ανοικοδομήθηκε το 1906 και το όνομα του χωριού καθιερώθηκε έκτοτε από *Καπίστρι* σε *Σταυρός*.

Αγία Άννα. Βρίσκεται ανατολικά μικρού παλαιού οικισμού με το όνομα *Μέσα Λαγκάδα*. Ο Ναός, μικρή καμαροσκεπαστη βασιλική, χτίστηκε στις αρχές των ενετικών χρόνων και είναι διαστάσεων 6,95 μέτρα μήκος επί 4 μέτρα πλάτος. Από τον Ναό που βρίσκεται σε μορφή ερειπίων σήμερα σώζονται οι τοίχοι, λίθινο τόξο και μέρος της οροφής που έφερε κεραμίδια διαστάσεων 0,21Χ0,41μ. (Τα ίδια κεραμίδια βρίσκονται και στην *Αγία Ειρήνη* στην *Αβγο*. Οι δύο Ναοί φαίνεται ότι είναι της ίδιας περιόδου κατασκευής). Στους τοίχους του Ναού βρίσκονται εντοιχισμένα τμήματα λευκού μαρμάρου που μαζί με την επιμελημένη λιθόγλυπτη πύλη του, μαρτυρούν την καλή ποιότητα της κατασκευής και σημασίας του. Ο Ναός αναφέρεται από τον *G.Gerola* σαν τοιχογραφημένος. Όμως σήμερα δεν διακρίνονται ούτε ίχνη τοιχογραφιών. Τέλος ο αγροτικός δρόμος που πέρασε

πρόσφατα γύρω από τον Ναό κατάστρεψε ερείπια και θεμέλια παλαιών κτιρίων. Τέλος τα τελευταία χρόνια με τις συνδρομές των κατοίκων του χωριού και με την τεχνική επίβλεψη της 13^{ης} Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, έχουν συντηρηθεί οι Ναοί του *Κάτω Αη Γιώργη*, της *Παναγίας Κεραγραμμένης*, και της *Παναγίας στο Γουρνί*.

3^η ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΑΠΟ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ: ΜΟΝΗ “ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ” - ΜΑΚΡΥΛΙΑ – ΜΕΣΕΛΕΡΟΙ- ΜΟΝΗ ΒΡΥΟΜΕΝΗΣ

1. ΙΕΡΟΝ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΝ ΚΟΙΝΟΒΙΟΝ ΗΣΥΧΑΣΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ (ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ)

Βρίσκεται 2 χιλιόμετρα Β.Δ. της Ιεράπετρας σε παράκμψη του οδικού άξονα που οδηγεί στα χωριά Μακρυλιά και Μεσελέρους, σε μικρό λόφο δίπλα στο εξωκλήσι του Αγίου Δημητρίου (των λεπρών). Θεμελιώθηκε το 1977 και από το 1985 λειτουργεί κανονικά ως ιερόν γυναικείο Ησυχαστήριο.

Το καθολικό βρίσκεται στο κέντρο αυλής που περιβάλλεται από τα κελιά. Τα εγκαίνια του έγιναν τη Δευτέρα του Πάσχα 20 Απριλίου 1998.

Ο Ναός είναι τρίκλιτη βασιλική μετά τρούλου. Το κεντρικό κλίτος τιμάται στο όνομα της **Αναστάσεως του Σωτήρος**. Το βόρειο κλίτος τιμάται **στην Παναγία το "Άξιον Εστί"**, εις ανάμνηση του Θαύματος της αποκάλυψης του αγγελικού ύμνου *"Άξιον Εστί ως αληθώς μακαρίζειν σε την Θεοτόκο..."* που συνέβη στις 11 Ιουνίου του έτους 982 κοντά στη Σκήτη του Πρωτάτου στις Καρυές του Αγίου Όρους και το νότιο κλίτος στον **Ευαγγελισμό της Υπεραγίας Θεοτόκου**.

Το τέμπλο του καθολικού, τα προσκυνητάρια και η εικόνα της Παναγίας της Πορταίτισσας έχουν αγιογραφηθεί από τον αγιογράφο Εμμ. Μπετεινάκη. Ο Ναός επίσης έχει τοιχογραφηθεί από τους αγιογράφους Εμμ. Μπετεινάκη και Μιχ. Σταυρουλάκη.

Εξάρτημα της Μονής είναι και ο **Ναός της Αγίας Τριάδος** που βρίσκεται νότια της Μονής στην κορυφή του λόφου και έχει χτιστεί πρόσφατα. Στην Μονή υπάρχουν πολύτιμα κειμήλια Σταυρός με μεγάλο τεμάχιο Τίμιου Ξύλου, τεμάχιο της Αγίας Ζώνης της Θεοτόκου και λείψανα πολλών Αγίων.

Η αδελφότητα της Μονής αποτελείται σήμερα από δύο μοναχές υπό την πνευματική καθοδήγηση του Γέροντος πατρός *Αναστασίου Χατζάκη*, πνευματικού, εφημερίου και κτήτορος της Μονής.

2. ΜΑΚΡΥΛΙΑ (Δημοτικό Διαμέρισμα Μακρυλιάς)

Χωριό της Ιεράπετρας. Βρίσκεται Β.Δ. της πόλης σε απόσταση 7 χιλιομέτρων και σε υψόμετρο 240 μ. Στην απογραφή του 1991 είχε 184 κατοίκους. Ενοριακός Ναός είναι της **Κοιμήσεως της Θεοτόκου**.

Άλλοι Ναοί είναι των **Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου**, του **Αγ. Γεωργίου** (3 Νοεμβρίου) που είναι κοιμητηριακός, του **Τιμίου Σταυρού**, του **Αγ. Γεωργίου** στα Μπραμιανά (1934) και οι παλιές Μονές του **Αγ. Αντωνίου-Αγ. Μαρίας** στη θέση *Κεφάλα* και **Αγ. Ιωάννου του Προδρόμου** (1915) στη θέση *Τσαμαντουργιανά*.

Μονή Αγίου Αντωνίου

Βρίσκεται σε μικρή απόσταση από το χωριό σε μια περιοχή που θυμίζει έντονα τόπο άσκησης και ερημιτισμού. Στη γύρω περιοχή υπάρχουν σπήλαια που η παράδοση λέει ότι ήταν *καλογερόσπηλιοι* και που συνιστούσαν σκήτη όπου αργότερα χτίστηκε η Μονή. Μάλιστα είχε 101 σκήτες και 200 μοναχούς. Μέχρι σήμερα έχουν βρεθεί ίχνη από τις 100 σκήτες και όπως μας λέει ο *Εμμ. Πετράκης*, δάσκαλος. «Η μία σκήτη δεν έχει βρεθεί ακόμη. Πιστεύεται ότι εντός αυτής ευρίσκονται τα ιερά κειμήλια και το χρυσό σήμαντρο της Μονής». Στο προαύλιο της Μονής, υπάρχουν τρεις υπόγειες σκήτες με καμάρα στη μέση και μέσα εκεί βρίσκονται τα οστά των μοναχών. Προς βορά της Μονής υπάρχει μια μεγάλη σκήτη που στους τοίχους της υπάρχουν χαραγμένες παραστάσεις. Λέγεται ότι επί τουρκοκρατίας εκεί λειτουργούσε "*Κρυφό Σχολειό*".

Η ιστορία της Μονής κατά την παράδοση αρχίζει τη Β' βυζαντινή περίοδο ενώ φαίνεται ότι καταστράφηκε επί τουρκοκρατίας.

Η κοινοβιακή αυτή Μονή ήταν Σιναιτική με μεγάλη περιουσία 1000 στρεμμάτων, τα οποία πουλήθηκαν. Το σωζόμενο καθολικό της Μονής, ανακαινίστηκε το 1970 και μετονομάστηκε **Πέτρου και Παύλου**.

Μονή τον Αγίου Ιωάννου τον Προδρόμου

Βρίσκεται στη θέση *Τσαμαντουριανά* και γι' αυτή υπάρχει αναφορά τουρκικού εγγράφου του 1689 που καταγράφει τους πύργους που υπήρχαν στην περιοχή Ιεράπετρας. Ανάμεσα στους άλλους, λοιπόν, αναφέρεται και ο *πύργος της Μονής Αγίου Ιωάννου στη Μακρυλιά*. Ήταν επομένως μοναστήρι που λειτουργούσε την περίοδο της ενετοκρατίας και καταστράφηκε αργότερα από τους Τούρκους.

3. ΜΕΣΣΕΛΕΡΟΙ (Δημοτικό Διαμέρισμα Μεσελέρων)

Χωριό 10 χλμ βορειοδυτικά της Ιεράπετρας χτισμένο σε υψόμετρο 360 μέτρα και σε απόσταση 3 χλμ. από τη Μακρυλιά. Το χωριό βρίσκεται ανάμεσα στις

Αρχαίες Κρητικές Μινωικές πόλεις **Όλερος** και **Ο(Ω)λερία** και γι' αυτό ονομάστηκε Μεσελέροι.

Αξιοθέατα : Οι αρχαίοι οικισμοί και η Ωλέρια βιβλιοθήκη.

Ενοριακός Ναός του χωριού είναι του **Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου - Μεταμορφώσεως τον Σωτήρος**. Άλλοι Ναοί εντός του χωριού είναι οι βυζαντινοί ναοί του **Αγίου Γεωργίου**, της **Αγίας Μαρίας** (κοιμητηριακός).

Στην αγροτική περιοχή της *Κάτω Πρίνας*, υπάρχει ο Ναός του **Αγίου Γεωργίου**. Δίπλα στην εκκλησία σκεπασμένο με δένδρα λέγεται ότι λειτουργούσε την περίοδο της τουρκοκρατίας κρυφό Σχολείο. Επίσης στην περιοχή Περάματα ο Ναός του Αγ. Δημητρίου και στην *Κάτω Πρίνα* ο **Αγ. Ιωάννης ο Θεολόγος**.

Νοτιοανατολικά του χωριού και σε απόσταση 2 χιλιομέτρων από αυτό, σε υψόμετρο περίπου 600 μέτρων βρίσκεται η ιστορική **Μονή της Παναγίας Βρυωμένης** μέσα σε μια πανέμορφη καταπράσινη περιοχή με γάργαρα νερά.

4. ΜΟΝΗ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΒΡΥΩΜΕΝΗΣ (ΓΕΝΝΕΣΙΟΝ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ)

Είναι παλαιά Μονή. Το όνομα Βρυωμένη ή Βρυγιωμένης, όπως την αναφέρει ο *Στ. Ξανθουδίδης*, προέρχεται είτε από τα βρύα που βγαίνουν στα βράχια της περιοχής είτε από τον πλούτο της. Η Μονή άκμασε κατά την περίοδο της βενετοκρατίας ενώ η ακμή της φαίνεται ότι διατηρήθηκε και πολύ μετά. Εδώ λέγεται ότι ήταν η θερινή κατοικία του Επισκόπου Ιεράπετρας.

Σύμφωνα με τον *Στ. Ξανθουδίδη* το κτιριακό συγκρότημα της Μονής χτίστηκε στα τέλη του 16^{ου} αιώνα. Το καθολικό όμως προϋπήρχε τουλάχιστον δυο αιώνες πριν. Ο ίδιος ερευνητής αναφέρει: «*Έξω της εκκλησίας ευρέθη λίθος ειργασμένος και χρησιμεύων άλλοτε ως υπέρθυρο εφ' ού υπάρχει επιπόλαιον χάραγμα φέρον την χρονολογίαν αφοζ' (1577)*».

Στο υπέρθυρο της παλαιάς Θύρας του Ναού υπάρχει επιγραφή του 1401 που αναφέρει:

«*ΑΝΕΚΑΙΝΙΣΘΗ Ο ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΟΥΤΟΣ ΚΑΙ ΘΕΙΟΣ ΝΑΟΣ ΥΠΕΡ ΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΠΑΡΘΕΝΟΥ ΜΑΡΙΑΣ ΔΙ ΕΞΟΔΟΥ ΚΑΙ ΚΟΠΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΚΑΛΟΔΡΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΣ ΑΥΤΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΗΣ ΑΥΤΟΥ ΣΩΦΡΟΣΥΝΗΣ ΜΟΝΑΧΗΣ ΕΠΙ ΕΤΟΥΣ 6910 (1401-1402)*».

Σύμφωνα με την παραπάνω επιγραφή, το 1401 ανακαινίστηκε ο Ναός αυτός από τον μοναχό *Μύρωνα Καλοδρόσιο* και την επίσης μοναχή αδελφή του *Σωφροσύνη* με τη βοήθεια και της μητέρας τους *Παρασκευής*.

Από τις θαυμάσιες τοιχογραφίες του Ναού διακρίνονται στην κόγχη του ιερού η

Πλατυτέρα, δεξιά και αριστερά ο *Ευαγγελισμός* και από πάνω ο *Χριστός Ένθρονος* κάτω δε οι *Ιεράρχες*. Ακόμη στο χώρο του ιερού διακρίνονται η *Ανάληψη* και η *Γέννηση*.

Στον κυρίως Ναό νότια υπάρχει η *Γέννηση της Θεοτόκου* και δίπλα τα *Εισόδια*, πιο πάνω η *Βάπτιση* ενώ αριστερά διακρίνονται πάνω η *Σταύρωση* και η *Ανάσταση* και κάτω η *Ταφή* και δίπλα η *Ανάσταση του Λαζάρου*.

Από τα ιστορικά ευρήματα συνάγεται ότι η Μονή λειτουργούσε κανονικά καθ' όλη την τελευταία περίοδο της Ενετοκρατίας και τότε ολοκληρώθηκαν και οι υπόλοιπες εγκαταστάσεις του κελιά και πρόναος. Επίσης τότε τοποθετήθηκαν νότια πάνω στον πρόναο τα τρία αρχαιοελληνικά ανάγλυφα κεφάλια στη βάση του καμπαναριού και κατασκευάστηκε νέα λιθόγλυπτη είσοδος στο Ναό, ενώ η παλαιά δίπλα κλείστηκε και μετατράπηκε σε παράθυρο στο κάτω μέρος του οποίου μαρμάρινη αρχαία επιγραφή που υπήρχε εκλάπη το 1906 από Γερμανό αρχαιολόγο. Με τα νέα αυτά αρχιτεκτονικά στοιχεία, τους λιθόγλυπτους σταυρούς στις υδροροές και τα τέσσερα "ρόδια" στο ιερό σε σχήμα σταυρού ολοκληρώθηκε η κατά τα άλλα εντυπωσιακή όψη του Ναού.

Τα κελιά που περιέβαλαν τον Ναό με την πάροδο του χρόνου και καθώς η Μονή παράκμασε κατέρρευσαν.

Η παρακμή αυτή ίσως έγινε αρχές του 19^{ου} αιώνα. Πάντως σύμφωνα με την παράδοση εδώ πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνέλευση των οπλαρχηγών της Ανατολικής Κρήτης κατά το 1821 ενώ η Μονή δεν πρέπει να λειτουργούσε κατά το 1834, έτος κατά το οποίο το επισκέφτηκε ο Γάλλος Πρόξενος *A. Fabreguettes*:

«είχα ακούσει να γίνεται λόγος για το παλιό μοναστήρι "βριωσμένη" και αφήνοντας την πεδιάδα αριστερά διέσχισα ένα απότομο βουνό κατάφυτο και ποτιζόμενο μέχρι το μισό του ύψους...» και ο ίδιος περιηγητής συνεχίζει: *«8 Ιουνίου. Περίμενα να βρω ένα μεγάλο και όμορφο μοναστήρι (άλλωστε γνώριζα ότι ήτο εγκατελελειμένο) αφού και εδώ υπάρχει ακόμη η παράδοση των 101 πορτών από τις οποίες βρέθηκαν οι 100.*

Οι ελπίδες μου διαψεύσθηκαν βλέποντας μια μονή που είχε καταρρεύσει πρόσφατα και της οποίας οι εκατό πόρτες περιορίζοντο σε 20 με 25 εισόδους κελιών μοναχών. Η θέα της μονής είναι άλλωστε αρκετά τερπνή και ευχάριστη ως και η μικρή κοιλάδα είναι πολύ στενή και η ορατότης πολύ περιορισμένη...».

Άλλος περιηγητής ο *Raulin* αναφέρει το 1845 ότι βρήκε τη μονή εγκαταλελυμένη. Πάντως ο *Gerola* αρχές του 20^{ου} αιώνα σημειώνει πως τα κτήρια αυτά χρησιμοποιούνταν ως θερινή κατοικία του Επισκόπου Ιεράπετρας.

Με τη διάλυση της Μονής τα περιουσιακά της στοιχεία περιήλθαν στη *Μονή Φανερωμένης*.

Στις 29 Μαΐου του 1989 η ιστορική αυτή Μονή άρχισε να αναστηλώνεται με πρωτοβουλία του εφημέριου Μεσελέρων *παπά Νικολάου Ζαχαράκη* και των κατοίκων του χωριού.

Έγιναν αρχαιολογικές έρευνες και κατασκευάστηκε ξανά μεγάλο μέρος των κελιών όπως ήταν παλιά ενώ προστατεύτηκαν και οι τοιχογραφίες του Ναού. Σήμερα τη Μονή επισκέπτονται πολλοί προσκυνητές και τελούνται εκεί πολλές ιερές ακολουθίες όλο το χρόνο.

4^η ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΑΠΟ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ: ΜΠΡΑΜΙΑΝΑ- ΚΑΛΑΜΑΥΚΑ

ΚΑΛΑΜΑΥΚΑ (Δημοτικό Διαμέρισμα Καλαμαύκας)

Το χωριό βρίσκεται σε υψόμετρο 480μ. δυτικά της Ιεράπετρας και σε απόσταση 12 χιλιομέτρων και σ' αυτό υπάγονται επίσης οι οικισμοί *Καμάρα* και *Ψαθί*. Στην απογραφή του 1991 είχε 617 κατοίκους. Η Καλαμαύκα φημίζεται για τις φυσικές της καλλονές τα δροσερά της πλατάνια και τα γάργαρα νερά.

Ενοριακός Ναός είναι ο **Αγ. Αντώνιος-Ευαγγελισμός της Θεοτόκου**. Χτίστηκε το 1866 και έχει ένα υπέροχο ξυλόγλυπτο τέμπλο. Τα περισσότερα λαξευτά πελέκια είναι από πέτρα γκριζοπράσινου χρώματος και δεν προέρχονται από τη γύρω περιοχή. Πάνω από την πόρτα υπάρχει λιθόγλυπτο τόξο που η επεξεργασία του είναι μοναδική.

Μέσα και πάνω απ' το χωριό βρίσκονται επίσης οι εκκλησίες, , **Μιχαήλ Αρχάγγελος, Άγιος Ιωάννης, Προφήτης Ηλίας** (Κοιμητηριακός). Έξω από το χωριό ο **Τίμιος Σταυρός** στην κορυφή του λόφου *Κάστελος*, που είναι σπήλαιο διαρρυθμισμένο σε Εκκλησία στην οποία διακρίνονται ίχνη τοιχογραφιών. Η ανάβαση γίνεται από μια συνεχή σκάλα με 242 σκαλοπάτια. Στην κορυφή βρίσκεται το κωδωνοστάσιο ενώ από εκεί απλώνεται σε πανοραμική θέα η πεδιάδα της Ιεράπετρας και το Λιβυκό πέλαγος.

Στον ίδιο λόφο διακρίνονται επίσης ίχνη από παλαιές εγκαταστάσεις που ανάγονται από τους Μεσομινωικούς μέχρι και τους Ελληνορωμαϊκούς χρόνους.

Την περίοδο της βενετοκρατίας στην Καλαμαύκα φαίνεται ότι λειτουργούσαν πολλά μικρά μοναστήρια, λείψανα των οποίων σώζονται ακόμη αι σήμερα.

Κοντά στο χωριό υπάρχει τοπωνύμιο *Αγιασμένοι Λόφοι* όπου κατά την παράδοση αγίασαν ασκητές. Στη θέση *σκυφιά* υπάρχει σπήλαιο με την ονομασία *Καλογερόσπηλιος* όπου κατά την παράδοση ζούσε ερημίτης ασκητής. Τέλος δεν αποκλείεται οι Ναοί **Σωτήρος Χριστού** στη θέση *Σκυφιά*, ο **Άγιος Γεώργιος** στη θέση *Κάτω Περβόλια* ή *Καστελάνα* με τοιχογραφίες και ο Ναός της **Κοιμήσεως της**

Θεοτόκου στη θέση *Ψαθί* να ήταν τα καθολικά αντίστοιχων μοναστηριών. Σε όλους τους παραπάνω ναούς έχουν βρεθεί γύρω τους ερείπια κελιών.

5^η ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΑΠΟ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ: ΚΑΛΟΓΕΡΟΙ – ΑΝΑΤΟΛΗ – ΜΟΝΕΣ ΚΑΡΚΑΣΙΩΝ – ΜΑΛΛΕΣ – ΜΟΝΗ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΕΞΑΚΟΥΣΤΗΣ - ΧΡΙΣΤΟΣ - ΜΕΤΑΞΟΧΩΡΙ (ΠΑΡΣΑΣ) - ΣΕΛΑΚΑΝΟ

1. ΑΝΑΤΟΛΗ (Δημοτικό Διαμέρισμα Ανατολής)

Το χωριό βρίσκεται στη νότια πλαγιά λόφου στις ανατολικές υπώρειες των Λασιθιώτικων Ορέων σε υψόμετρο 600 μέτρων, σε καταπράσινη περιοχή με θέα το κάμπο της Ιεράπετρας και το Λιβυκό Πέλαγος και απέχει από την Ιεράπετρα 17 χιλιόμετρα. Είναι ένας από τους σημαντικότερους τόπους με μεγάλη βυζαντινή και λόγια παράδοση αιώνων.

Η παλιά κοινότητα της Ανατολής περιλάμβανε και τους οικισμούς **Καλόγεροι, Νέα Ανατολή, Στόμιο και Αμμουδάρα** με τρεις ενορίες στους οικισμούς *Ανατολή, Καλόγεροι, και Νέα Ανατολή*. Με την απογραφή του 1991 όλη η κοινότητα είχε 1288 κατοίκους.

Στην περιφέρεια της Ανατολής επίσης ανήκουν τα παλαιά και ιστορικά διαλυμένα Μοναστήρια των:

- 1) Αγ. Αποστόλων στα Κάτω Καρκάσα
- 2) Σωτήρα Χριστού στα Πάνω Καρκάσα
- 3) Παναγίας της Παντάνασσας στη Βαγιωνιά (Στόμιο)
- 4) Κυριακού και
- 5) Αγίου Δημητρίου στο Χαυγά Καλόγερων.

Η δημοσίευση του νοταριακού κατάστιχου του Γεραπετρίτη νοταρίου *Ιωάννη Ολόκαλου* (1496-1543) που έγινε το 1994 από το *Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας*, έφερε στο φως ένα πλήθος πληροφοριών που αφορούν τα ήθη και έθιμα των κατοίκων και την κατάσταση των μοναστηριών της περιοχής Ανατολής.

Από την δημοσίευση των έγγραφων του κατάστιχου πληροφορούμαστε για παλιά μοναστήρια που ενώ σήμερα μας είναι άγνωστα, τότε βρισκόταν σε μεγάλη ακμή όπως:

- 1) *Μονή Υπεραγίας Θεοτόκου (Καρδιώτισσας) στις Δρυές,*
- 2) *Μονή Αγίας Παρασκευής στο Καμινάκι,*
- 3) *Μονή Αγίας Οσιομάρτυρος και Αθληφόρου Παρασκευής στο Ψαθί (ή Ψαθοχάμπασο),*
- 4) *Μονή Αγ. Νικολάου στους Καλόγερους,*
- 5) *Μονή Αγίου Φανουρίου,*
- 6) *Μονή Μεγάλου Γεωργίου στις Δρυές,*
- 7)

Μονή Μεγάλου Γεωργίου στον Καλαφάτη και 8) Μονή του Μέγα Ιωάννη του Προδρόμου, λεγόμενου Κουτού.

Από το γεγονός αυτό συμπεραίνουμε ότι η περιοχή της Ανατολής έχει να επιδείξει μεγάλη βυζαντινή και λόγια παράδοση αιώνων. Στα Μοναστήρια της άκμασε ο μοναχικός βίος, ενώ μεγάλες θεολογικές μορφές, όπως του **Ιερομόναχου Νείλου Δαμιλά**, κατήχησαν και περιφρούρησαν με το έργο τους το Ορθόδοξο φρόνημα του κλήρου και του λαού της Ιεράπετρας, καθ' όλη τη μακρά περίοδο της Βενετικής κυριαρχίας.

Ενορία Ανατολής

Ναός Αγίων Πάντων -Μεταμορφώσεως τον Σωτήρος. Μεγάλων διαστάσεων δίκλιτη βασιλική που χτίστηκε το 1873 στη θέση παλαιού νεκροταφιακού Ναού της Μεταμορφώσεως. Αρχιτεκτονικά εμφανίζει πολλές αναλογίες με τον Ναό του Αγίου Γεωργίου Ιεράπετρας (εσωτερικοί μικροί τρούλοι, τέσσερις μεγάλες λίθινες κολώνες που χωρίζουν τα δύο κλίτη, νότια επιβλητική λιθόκτιστη είσοδος με λιθόγλυπτες μορφές από τη σκηνή της Μεταμορφώσεως κλπ). Τελευταία ανακαίνιση του Ναού και συντήρηση των εικόνων έγινε τον Απρίλιο του 1997. Εδώ φυλάσσονται πολλές εικόνες του 14^{ου} και 15^{ου} αιώνα από τα γύρω Μοναστήρια μεγάλης ζωγραφικής βυζαντινής τέχνης. Ιδιαίτερα αναφέρουμε τις υπέροχες εικόνες "*Χριστός Παντοκράτωρ*" και "*Παναγία Οδηγήτρια*" από το τέμπλο της Μονής Καρκασιών των οποίων τα τεχνοτροπικά ζωγραφικά τους γνωρίσματα τις εντάσσουν στα ρεύματα τέχνης του τέλους του 14ου αιώνα, στα οποία αναβιώνουν τρόποι της πρωιμότερης *παλαιολόγιας* ζωγραφικής.

Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου - Άγιος Νικόλαος, είναι δίκλιτος καμαροσκέπαστος παλαιός Ναός των βενετικών χρόνων με εξωτερικό προστατευτικό αντέρεισμα. Στο νότιο κλίτος της Κοιμήσεως σώζονται μέρη από τοιχογραφίες, ενώ στο πέτρινο δάπεδο του Ναού υπάρχει μαρμάρινος τάφος των αρχών του 19ου αιώνα, *Αντωνίου* ιερέως. Οι εικόνες στο τέμπλο είναι των μέσων του 19^{ου} αιώνα.

Ναός Προφήτη Ηλία, είναι μικρή καμαροσκέπαστη βασιλική της ύστερης βενετικής περιόδου με ξυλόγλυπτο τέμπλο και θαυμάσιες εικόνες της ίδιας περιόδου (*Άγιοι Γρηγόριος ο Παλαμάς, Ανδρέας ο Κρήτης, Ιωάννης της Κλίμακος* κ.).

Ναός της Πάνω Παναγίας (Εισόδια της Θεοτόκου). Βρίσκεται στο ανατολικό μέρος του χωριού. Παλιά ήταν εδώ το κοιμητήριο. **Ναός Αγ. Φωτεινής.** Βρίσκεται στην πανέμορφη περιοχή *Δρυγιές* σε σπηλαιώδες κοίλωμα και είναι Ναός παλαιός. Άλλοι Ναοί στην Ανατολή είναι του **Προφήτη Ηλία** δίπλα στην πλατεία του χωριού,

του **Τιμίου Σταυρού** στην ψηλότερη κορυφή, απέχει 5 χιλιόμετρα βόρεια του χωριού των μέσων του 19^{ου} αιώνα και του **Τιμίου Προδρόμου** που χτίστηκε το 1929 και είναι κοιμητηριακός.

Από τα παλιά μοναστήρια της περιοχής σήμερα σώζονται τα Καθολικά των **Αγ. Αποστόλων** στα *Κάτω Καρκάσα*, **Σωτήρος Χριστού** στα *Πάνω Καρκάσα*, της **Παναγίας της Παντάνασσας** στη *Βαγιωνιά*, της **Αγίας Παρασκευής** στο *Ψαθί*, της **Παναγίας** στο *Βαρύ* και του **Αγίου Γεωργίου** στις *Κάτω Δρυγιές*.

2. ΟΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΜΟΝΕΣ ΚΑΡΚΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΒΑΓΙΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ

Η ίδρυση και λειτουργία των Μονών αυτών σχετίζεται με τη μορφή του λόγιου **ιερομόναχου Νείλου Δαμιλά** που άκμασε γύρω στα 1400.

Υπέρμαχος της Ορθοδοξίας ο **ιερομόναχος Νείλος Δαμιλάς** πολέμησε με τον φλογερό του λόγο όλους όσους προσπάθησαν, με τη σπάθη του κατακτητή, να αλλοιώσουν το ορθόδοξο Εκκλησιαστικό φρόνημα του ορθόδοξου λαού μας.

Σε μια εποχή που η Κρήτη βρισκόταν κάτω από το ζυγό των Βενετών οι οποίοι επεδίωκαν με κάθε μέσο να εγκαθιδρύσουν το δόγμα της παπικής Εκκλησίας η φωνή του μεγάλου αυτού Γεραπετρίτη αντιρρητικού Θεολόγου θα προστεθεί δίπλα στις φωνές και των άλλων Ορθοδόξων Θεολόγων της εποχής των *Ιωσήφ Βρυενίου* και *Φιλάγρη* που με τον πνευματικό τους αγώνα θα ανακόψουν την ορμή των αντιπάλων λατινόφιλων *Μάξιμου Χρυσοβέργη*, *Δημ. Κυδώνη*, *Μανουήλ Καλέκα* κ.α.

Ιερομόναχος ΝΕΙΛΟΣ ΔΑΜΙΛΑΣ (1345-1420).

Ο Νείλος Δαμιλάς έζησε από το δεύτερο ήμισυ του 14^{ου} ως τις αρχές του 15^{ου} αιώνα (περίπου 1345-1420). Καταγόταν από την περιοχή Ιεράπετρας και ήταν γόνος της μεγάλης αστικής και γνωστής αργότερα στα γράμματα, κυρίως από τους αδελφούς *Δημήτριο* και *Αντώνιο Δαμιλά*, οικογένειας των *Δαμιλάδων* που μαρτυρείται στην Κρήτη από τον 13^ο αιώνα μέχρι σήμερα (στην Ιεράπετρα υπάρχει σήμερα *οικογένεια Δαμιλάκη*).

Ο Ιερομόναχος Νείλος Δαμιλάς έζησε και έδρασε στην *περιοχή Καρκασίων Ανατολής* όπου καλλιέργησε το μοναχικό φρόνημα και ίδρυσε ή επεξέτεινε τα αντίστοιχα *Μοναστήρια των Αγίων Αποστόλων στα Κάτω Καρκάσα*, του *Σωτήρος Χριστού στα Πάνω Καρκάσα* και της *Παναγίας στη Βαγιωνιά (στο Στόμιο)*.

Με πλατιά κλασική παιδεία και μόρφωση, ήταν γνώστης των πατερικών και κανονικών κειμένων ως και της λατινικής γλώσσας πράγμα που τον έκανε να συγκαταλέγεται μεταξύ των κορυφαίων Ορθοδόξων πνευματικών ανδρών της

εποχής του στη βενετοκρατούμενη Κρήτη. Τα έργα τα οποία μας άφησε παρ' ότι δεν είναι πολλά τον αριθμό, φανερώνουν τη φλόγα της ψυχής του και τον τρικυμισμένο του πόθο για την Ορθοδοξία και είναι όλα θεολογικά, ενώ σ' αυτά συγκαταλέγεται και η προσωπική του διαθήκη. Αυτά είναι:

α) Πρώτη επιστολή προς Μάξιμο Χρυσοβέργη

Γράφτηκε το 1400 και το θέμα της είναι η εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος εκ του Πατρός το οποίο εξηγεί με σαφήνεια ενώ συγχρόνως μαστιγώνει τους αντιλέγοντας λατίνους με θεολογικά και Πατερικά επιχειρήματα.

β) Δεύτερη επιστολή του Δαμιλά προς Μάξιμο Χρυσοβέργη

Γράφτηκε την ίδια χρονιά και συμπληρώνει την πρώτη.

Η αρχή της έχει ως εξής :

Έρρωσο εν Κυρίω, συν τοις αδελφοίς και πάσι τοις μετά σου. Αξιώ σου την λογιότητα. Γράψου ημίν περί ου εγκαλείς άνοιαν κεφαλαίου, ήγουν του πυρός εκείνου του προσκαίρου, του μετά θάνατον καθαίροντος τα μικρά ημών αμαρτήματα. Και ποία λέγεται μικρά αμαρτήματα δυσωπώ μαθείν, και εν ποσοίς έτεσι καθαρίζονται ποία αμαρτήματα, και ει μέλλοιεν οι τοιούτοι παραστήναι εις κρίσιν αύθις, ή ού;...

γ) Επιστολή προς τους Ιερείς της Ιεράπετρας

Η επιστολή αυτή στάλθηκε μετά το 1400 από τον Δαμιλά προς τους ιερείς της Ιεράπετρας οι οποίοι φαίνεται του είχαν ζητήσει τη γνώμη του και την πατρική του ευλογία για διάφορα κανονικά εκκλησιαστικά ζητήματα.

Ο τίτλος της που ασφαλώς δεν ανήκει στον ίδιο το συγγραφέα της έχει ως εξής:

«Του μακαριότατου εκείνου εν ιερομονάχοις κυρ Νείλου του Νταμιλά επιστολή πεμφθείσα προς τους ιερείς της Ιεράς Πέτρας, ζητηθείσα παρ' εκείνων, ότι αι αμαρτίαι των μαθητών εκ των ψυχών των διδασκάλων εκζητηθήσονται παρά θεού, ει αμελώς διάκεινται περί την θεραπείαν αυτών οι διδάσκαλοι».

δ) Το «Τυπικόν» της Μονής Βαγιωνιάς.

Κατά τη βυζαντινή συνήθεια, ο ιερομόναχος Νείλος Δαμιλάς συνέταξε ένα «Τυπικόν» για τη γυναικεία Μονή Βαγιωνιάς που ο ίδιος ίδρυσε στο 1398. Αποτελεί δε είδος κανονισμού λειτουργίας της Μονής και έχει σχέση με τους κανόνες διοίκησης και διαβίωσης των μοναζουσών, ως και να τις προφυλάξει και να ενισχύσει το Ορθόδοξό τους φρόνημα Ημερομηνία σύνταξής του είναι η 22 Απριλίου 1417.

Το «*Τυπικόν*» επιγράφεται:

«Του μακαριωτάτου εν ιερομονάχοις κυρ Νείλου του λεγομένου Νταμιλά, διαθήκη και τυπική παράδοσης ην παρέδωκε των μοναζουσών των εν τη σεβάσμια μονή της Υπεραγίας Δεσποίνης ημών Θεοτόκου και Αειπαρθένου Μαρίας της Παντανάσσης, τη παρ' εκείνου οικοδομηθείση εν τη τοποθεσία τη λεγομένη Βαϊοναία».

ε) Η Διαθήκη

Η σύντομη διαθήκη του *Ιερομόναχου Νείλου Δαμιλά* συντάχτηκε στις 22 Απριλίου 1417 και αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την Εκκλησιαστική ιστορία της Κρήτης. Το ενδιαφέρον αυτό κείμενο, ένας από τους παλαιότερους καταλόγους ιδιωτικής βιβλιοθήκης, περιλαμβάνει τα προσωπικά είδη του *Δαμιλά* (41 τον αριθμό) τα οποία δωρίζει στη Μονή και δεν έχει σχέση με τον κτητορικό κώδικα της Μονής κινητών και ακινήτων ειδών (*βρέβιον*).

Η αρχή της διαθήκης έχει ως εξής:

Εις τους αιτζ' (=1417) εις τον Απρίλιον μήναν εικοστή Δευτέρα καθομολογώ εγώ ο εν ιερομονάχοις Νείλος ο Νταμιλάς και γράφω την διαθήκην ταύτην. Τα βιβλία τα έχω ίση ταύτα.

1. Το άγιον τετραευαγγέλιον κόλλινον, γράμματα εδικά μου.

2. Πραξαπόστολον βέβρανον ερμηνευμένον, κομμάτιν ένα.

3. Οκτώηχον, γράμματα εδικά μου κόλλινον, κομμάτια δύο.

.....

Οι πνευματικές υποθήκες του *Νείλου Δαμιλά* θα επηρεάσουν την ζωή των μοναστηριών των *Καρκασίων* και *Βαγιωνάς* για πολλά χρόνια.

Αυτό αποδεικνύουν και τα πολλά έγγραφα (δωρητήρια, αφιερωτήρια και διαθήκες) ιερομόναχων και πιστών χριστιανών που μας αποκαλυφτήκαν τελευταία με την δημοσίευση του κατάστιχου (1496 -1543) του *Ιωάννη Ολόκαλου, νοταρίου Ιεράπετρας* και φανερώνουν το πνευματικό επίπεδο των μοναστηριών αυτών.

Για παράδειγμα το τμήμα της διαθήκης "*του κυρ Ανθίμου ιερομόναχου του Ντόνου*", ηγουμένου της μονής των *Αγίων Αποστόλων στα Κάτω Καρκάσα* που συντάχτηκε εκατό χρόνια μετά τον Νείλο Δαμιλά, στις 4 Σεπτεμβρίου του 1524 και αφορά την βιβλιοθήκη του μοναστηριού, σημειώνει 37 τόμους βιβλίων με περιεχόμενο Θεολογικό και Δεοντολογικό με μερικά απ' αυτά να προέρχονται από την βιβλιοθήκη του *Νείλου Δαμιλά* που είχε δωρίσει στη μονή το 1417.

Μονή των Αγίων Αποστόλων στα Κάτω Καρκάσα

Βρίσκεται δυο χιλιόμετρα νοτιότερα από το Χωριό Ανατολή και περίπου 15 Β.Δ της Ιεράπετρας, σε υψόμετρο περίπου 500 μέτρα σε υψίπεδο με πράσινο, πεύκα, θάμνους και θέα προς τη δυτική πλευρά των παραλίων της Ιεράπετρας και το Λιβυκό πέλαγος.

Ο δρόμος προς τη Μονή είναι χωματόδρομος αρκετά καλός για αυτοκίνητο βρίσκεται σε διακλάδωση από τον αμαξωτό Ιεράπετρας - Ανατολής κοντά στο Χωριό.

Η Μονή χτίστηκε πριν από το 1400 και επικοινωνούσε με τη *Μονή του Σωτήρα Χριστού στα Πάνω Καρκάσα* μέσω μονοπατιού το μήκος του οποίου είναι περίπου ένα χιλιόμετρο.

Από τις εγκαταστάσεις της Μονής σήμερα σώζεται μόνο το καθολικό ενώ το συγκρότημα των κελιών που βρίσκεται νότια του καθολικού είναι σε μορφή ερειπίων. Το καθολικό είναι μεγάλη καμαρόσκεπη βασιλική και τιμάται στο όνομα των Αγίων Αποστόλων.

Εσωτερικά ο Ναός είναι τοιχογραφημένος με θαυμάσιες παραστάσεις του 1400. Μεταξύ αυτών διακρίνονται ο *Μυστικός Δείπνος*, ο *Νιπτήρας*, η *Προδοσία*, η *Σταύρωση*, η *Αποκαθήλωση*, ο *Χριστός Στηθαίος* κ.α.

Η ζωγραφική των τοιχογραφιών αντιπροσωπεύει τις τάσεις της *Κωνσταντινουπολίτικης παλαιολόγειας δομής* ενώ η εκτέλεσή τους έγινε από μεγάλους ζωγράφους.

Επί των τοιχογραφιών υπάρχουν χαραγμάτα Λατίνων περιηγητών από το 1423 1469,1489 κ.α.

Από τα αδιάφορα στοιχεία που υπάρχουν προκύπτει ότι η Μονή των Αγ. Αποστόλων ήταν μάλλον γυναικεία Μονή, όπως σημειώνει και ο Γεραραπετρίτης επίσης ιερομόναχος **Ναθαναήλ Μπέρτος** στα μέσα του 15ου αιώνα. Σε διδασκαλική του ομιλία μεταξύ άλλων γράφει:

«...πού αι οσάι εκείναι γυναίκες και καλόγριες, που η ευλογημένη ψυχή εκείνη κυρά η Υπομονή και καθηγουμένη της Μονής των Αγίων Αποστόλων και αι έτεραι πρώται μοναχαί...».

Στο Ναό των Αγίων Αποστόλων υπάρχει παλαιό ξυλόγλυπτο τέμπλο όμως οι θαυμάσιες παλιές εικόνες έχουν μεταφερθεί προς φύλαξη στην ενορία της Ανατολής.

Μονή τον Σωτήρος Χριστού στα Πάνω Καρκάσα

Βρίσκεται ένα χιλιόμετρο βορειότερα της Μονής των Αγίων Αποστόλων και χτίστηκε μετά από την πρώτη. Από τις εγκαταστάσεις της Μονής σήμερα σώζεται μόνο το

καθολικό ενώ το συγκρότημα των κελιών που βρίσκεται δυτικά του καθολικού είναι σε μορφή ερειπίων.

Και εδώ η θέα προς τα δυτικά παράλια της Ιεράπετρας και το Λιβυκό πέλαγος είναι πανοραμική. Τα γύρω πετρώματα από τα οποία έχουν κατασκευαστεί και τα κελιά είναι από ψαμμιτικούς σχιστόλιθους και κροκαλοπαγή, ενώ το πεύκο στον περίβολο του Ναού είναι της ίδιας εποχής με το χτίσιμο του Ναού.

Το καθολικό είναι μια καμαρόσκεπη βασιλική και τιμάται στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος Χριστού.

Εσωτερικά ο Ναός είναι τοιχογραφημένος με ωραίες παραστάσεις. Μεταξύ αυτών διακρίνονται ο *Ευαγγελισμός*, η *Βάπτιση*, η *Σταύρωση*, η *Μεταμόρφωση*, η *Ανάληψη*, ο *Χριστός Σηθαίος* ανάμεσα στην *Παναγία* και τον *Ιωάννη*, οι *Τρεις Ιεράρχες* κ.α. ενώ διακρίνονται και εδώ χαράγματα στις τοιχογραφίες με τα έτη 1436, 1479 κ.α.

Ακόμη πάνω στο νότιο μικρό παράθυρο του Ναού διακρίνεται αφιερωτική επιγραφή που ο *Gerola* τη χρονολογεί κατά το 14^ο-15^ο αιώνα.

Μονή Παναγίας της Παντάνασσας Βαγιωνιάς (Ζωοδόχος Πηγή)

Βρίσκεται στην περιοχή του *Στομίου* και είναι χτισμένη σε απόμερη περιοχή ανάμεσα σε πελώριους βράχους Β.Α. και τη βαθιά κοίτη χειμάρρου από τα δυτικά. Σήμερα δε περιβάλλεται από θερμοκήπια.

Εξ αιτίας του δύσβατου εδάφους το συγκρότημα των κελιών βρίσκεται 30 μέτρα ανατολικά του καθολικού σε παρακείμενη πεζούλα. Είναι δε σε μορφή ερειπίων.

Από τη Μονή σήμερα σώζεται μόνο το καθολικό που είναι μικρός σε διαστάσεις Ναός με προέκταση της νότιας πύλης που έγινε το 1860. Τοιχογραφίες δεν υπάρχουν ενώ οι εικόνες του τέμπλου έχουν μεταφερθεί στην ενορία της Ανατολής. Το χτίσιμο της Μονής άρχισε ο Ιερομόναχος *Νείλος Δαμιλάς* στο 1397 και στις 9 Μαΐου 1398 την εγκαινίασε. Η Μονή αφιερώθηκε από τον ιδρυτή της στην *Παναγία την Παντάνασσα (Ζωοδόχος Πηγή)* και λειτούργησε σαν γυναικείο Μοναστήρι.

Η Παρακμή

Οι *Μονές των Καρκασίων* και της *Βαγιωνιάς* παρ' όλο ότι φαίνεται να λειτουργούσαν και μετά το θάνατο του *Δαμιλά* εν τούτοις χρόνο με το χρόνο περιήλθαν σε παρακμή ιδιαίτερα μετά τα μέσα του 15^{ου} αιώνα (αυτό ίσως φανερώνουν και τα χαράγματα Λατίνων περιηγητών που βρίσκομε πάνω στις τοιχογραφίες των καθολικών των μονών -διακρίναμε από το έτος 1465 μέχρι 1496 – αποτέλεσμα εγκατάλειψης;).

Ένας άλλος λόγιος Ιερομόναχος από την *Ιεράπετρα* **Ναθαναήλ Μπέτρος**, λίγο

μεταγενέστερος του Δαμιλά με πικρή νοσταλγία περιγράφει στους κατηχητικούς του λόγους τις ωραίες εκείνες εποχές της άνθησης του μοναχικού βίου στην περιοχή, σε σχέση με την ηθική κατάπτωση και παρακμή της εποχής του. Γράφει:

«Οίμοι και πού οι πρώτοι εκείνοι πατέρες και μοναχοί, πού ο φωστήρ εκείνος και μέγας διδάσκαλος και πνευματικός πατήρ, ο κύρις Νείλος ο Νταμιλάς, ο Υπέρμαχος της ορθοδοξίας και ο κύρις Νίκανδρος ο Παξιμάδης, ο πολύς και ενάρετος. Πού ο εμός διδάσκαλος κύρις Φιλόθεος, ο γρηγορόγλωσσος και θερμός της πίστεως πρόμαχος...».

Αργότερα και αφού παράκμασαν και ερημώθηκαν οι Μονές μαζί με την κτηματική τους περιουσία περιήλθαν στο *Πατριαρχείο Αλεξανδρείας*.

Χαρακτηριστικό της κατάστασης αυτής φανερώνουν και οι δύο επιστολές που απηύθυνε το Μάιο του 1633 ο Κρητικός Πατριάρχης Αλεξανδρείας *Γεράσιμος Σπαρταλιώτης* προς την ευγενή *Λουτζέταν Μοδάτσο (Mudazzo)* και τους τρεις υιούς της, διαμένοντας εν Ιεράπετρα. Τους αναγνωρίζει οικογενειακώς (όπως σημειώνει ο *Νικόλαος Β. Τωμαδάκης* στο περιοδικό *Αμάθεια* 1974 τ.18-19) *«ως κτήτορας του εν τη περιοχή ταύτη μετοχίου του θρόνου, ήτοι της μονής των Καρκασίων, τιμωμένης επ' ονόματι των 'Αγίων 'Αποστόλων (ην διαχειρίζετο τότε ο ιερομόναχος Παύλος). Το μετόχιον τούτο είχε προσηλώσει ο αποθανών σύζυγος της ως άνω Λουτζέτας εις το πατριαρχείον Αλεξανδρείας, εις μνημόσυνον της ψυχής του, διό και ενεγράφη εις τα δίπτυχα, δια να μνημονεύηται, αλλ' οι κληρονόμοι του ήγειρον απαιτήσεις επί της διαχειρίσεως των εισοδημάτων αυτού, πράγμα όπερ ήνάγκασε τον πατριάρχην να τους γράψει. Παρόμοια άφιέρωσις έγένετο κατ' Ίούνιον του 1636 παρά του ιερομόναχου Φιλόθεου του Σάντου και της μητρός του αφορούσα την μονήν του Σωτήρος Χριστού.»* Τα παραπάνω κτήματα, δύο αιώνες μετά, το 1837 επιβεβαιώνει σε έγγραφό του ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας *Ιερόθεος*. Πάντως μετά το 1870 όλα τα παραπάνω κτήματα επανήλθαν στην κυριότητα της κοινότητας Ανατολής.

Μονή Κυριακού.

Βρίσκεται σε απόσταση 800 μέτρων από τη *Μονή του Σωτήρος Χριστού* στα *Πάνω Καρκάσα* σε περίοπτη θέση, σε κατάσταση ερειπίων με διασκορπισμένα γύρω του τα αρχιτεκτονικά μέλη των εγκαταστάσεών της από *ψαμμιτόλιθο* που αφθονεί στην περιοχή, λίθινα πελεκητά τμήματα, κεραμίδες σκεπής και όστρακα, όλα της περιόδου των ενετικών χρόνων. Το βορειοδυτικό μέρος του Ναού, που σώζεται, υποστηρίζεται από αντηρίδα. Βόρεια και σε μικρή απόσταση από το Ναό, έχτισε το 1948 ο *Μπαριταντωνάκης Νικόλαος*, ο μετέπειτα μοναχός *Πρόδρομος Ξηροποταμινός Αγίου Όρους*, μικρό προσκυνητάρι του Αγίου. Η Μονή άκμασε την

περίοδο της βενετοκρατίας και καταστράφηκε αργότερα επί τουρκοκρατίας. Σε έγγραφο του 1797 αναφέρονται τα κτήματα της Μονής τα οποία είχαν περιέλθει και αυτά στο Πατριαρχείο Αλεξανδρείας.

Ενορία Νέας Ανατολής

Ενοριακός Ναός είναι του **Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου** που χτίστηκε τα τελευταία χρόνια. Επίσης στην ίδια ενορία ανήκει και ο Ναός του **Αγ. Χαραλάμπους** που χτίστηκε το 1904 στην κορυφή λόφου στη θέση *Αμμουδάρης*.

Ενορία Καλόγερων

Ο οικισμός των Καλόγερων απέχει 15 χιλιόμετρα από την Ιεράπετρα και το 1981 είχε 139 κατοίκους. Ενοριακός είναι ο Ναός του **Αγίου Γεωργίου** που χτίστηκε το 1861.

Άλλοι Ναοί είναι της **Αγίας Μαρίας** με την θαυματουργή εικόνα της *Παναγίας της Οδηγήτριας* που χτίστηκε το 1963 και ο Ναός του **Αγίου Νικολάου** στο κοιμητήριο του χωριού παλαιός Ναός που ανακαινίστηκε το 1899.

Μονή Αγίου Δημητρίου στο Χαυγά Καλόγερων

Βρίσκεται έξω από το χωριό σε πανέμορφο τοπίο. Η Μονή πρέπει να άκμασε κατά τον 16ο αιώνα ενώ η καταστροφή της ίσως έγινε από τους Τούρκους μετά το 1669. Στοιχεία για τη Μονή αναφέρονται σε συμβολαιογραφική πράξη του 1597 κατά την οποία ο φεουδάρχης *Φραντζέσκος Μουδάτσος* παραχώρησε τα μοναστήρια της *Βαγιωνίας* και του *Αγ. Δημητρίου* στον μοναχό *Νεόφυτο Μαστρόπουλο* από την Ανατολή.

Σήμερα σώζεται μόνο το καθολικό της Μονής και λείψανα από κελιά και τάφους. Το 1985 έγινε ανακαίνιση του Ναού οι δε παλαιές εικόνες μεταφέρθηκαν προς φύλαξη στην ενορία του Χωριού.

3. ΜΑΛΕΣ

Το χωριό Μάλες βρίσκεται σε υψόμετρο 580 μ. και απέχει από την Ιεράπετρα 28 χιλιόμετρα. Στην απογραφή του 1981 είχε 665 κατοίκους. Ενώ στην απογραφή του 1583 οι Μάλες είχαν 8 παπάδες.

Ενοριακός Ναός είναι η **Μεταμόρφωση των Σωτήρος -Αγίου Χαραλάμπους**.

Είναι δίκλιτη Βασιλική μεγάλων διαστάσεων και περιβάλλεται από μεγάλο περίβολο. Χτίστηκε το 1848 και διακοσμείται με ένα από τα ωραιότερα και κομψότερα ξυλόγλυπτα χρυσοποίκιλτα τέμπλα της περιοχής μας το οποίο λέγεται

ότι σκαλίστηκε επί τόπου το 1869. Της ίδιας χρονολογίας είναι και οι εξαιρετές εικόνες του τέμπλου "*δια χειρός Δημητρίου και Μιχαήλ Χατζή*". Τελευταία οι εικόνες και το τέμπλο συντηρήθηκαν με αποτέλεσμα να αναδειχθεί η σπουδαία τέχνη τους. Εδώ σώζεται Ιερό Λείψανο του Αγίου, επίσης φυλάσσονται παλιές εικόνες όπως η περίφημη **εικόνα της Αμπέλου** του γνωστού ζωγράφου του 15 αιώνα **Αγγέλου**, που αποκαλύφθηκε πριν από είκοσι χρόνια όταν έγινε ο καθαρισμός της.

Την εικόνα είχε στην κατοχή του αγρότης της περιοχής χωρίς να γνωρίζει ότι πρόκειται για εικόνα.

Η εικόνα προέρχεται από το Ναό του Αγίου Γεωργίου στον παλαιό, έρημο σήμερα οικισμό της **Λούτρας**, όπως και οι εικόνες *Ρόδο το Αμάραντο, Παναγία η Οδηγήτρια, ο Μέγας Αρχιερέυς, ο Άγιος Γεώργιος, ο Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος* και εικόνες από το δωδεκάορτο που φυλάσσονται επίσης εδώ .

Στο κέντρο των Μαλών βρίσκεται ο βυζαντινός Ναός του **Αγίου Νικολάου του Σταυρωτού**, σε μικρή απόσταση από τον Ναό της *Παναγίας της Μεσοχωρίτισσας*.

Είναι ένας από τους τέσσερεις παλαιότερους **σταυρεπίστεγους** Ναούς της Κρήτης. Στη βόρεια πλευρά του σώζονται τμήματα τοιχογραφιών της ίδιας περιόδου του πρώτου στρώματος των τοιχογραφιών της *Παναγίας της Μεσοχωρίτισσας* που είναι χτυπημένες με καλέμι, με σκοπό να γίνουν νέες επάνω τους, όπως και στη *Μεσοχωρίτισσα*. Όμως αυτό δεν έγινε καθώς τον 15ο αιώνα ο Ναός πέρασε στα χέρια των Λατίνων. Τελευταία ανακαίνιση έγινε στον Ναό το 1994.

Η Παναγία η Μεσοχωρίτισσα (Εισοδείων της Θεοτόκου) είναι ένας άλλος ονομαστός Ναός με σπουδαίες τοιχογραφίες σε δύο στρώσεις.

Οι νεώτερες χρονολογούνται από το 1431, σύμφωνα με επιγραφή στο δυτικό τοίχο: «*Ανακαινίσθη ο θείος Ναός της Υπεραγίας Δεσποίνης ημών Θεοτόκου και Αειπαρθένου Μαρίας υπό Γεωργίου Μαρκάτου και της συμβίας και των τέκνων (1431)*».

Η Αγία Τράπεζα είναι μαρμάρινη πλάκα με επιγραφή των ελληνοιστικών χρόνων (γύρω στο 180 π.χ.) και προέρχεται από τον αρχαιολογικό χώρο της *αρχαίας Μάλας*.

Στο ίσωμα σε μία πανέμορφη περιοχή με πηγές και περιβόλια κάτω από τις Μάλες, σε απόσταση λιγότερη από πεντακόσια μέτρα, βρίσκονται τα ερείπια του **οικισμού του Αγίου Γεωργίου στη Λούτρα** (κατοικούνταν μέχρι το 1958), όπου και ο ομώνυμος Ναός του Αγίου Γεωργίου.

Ο σωζόμενος Ναός **Αγίου Γεωργίου στη Λούτρα** είναι το κεντρικό κλίτος τρίκλιτης παλαιάς βασιλικής που τον 14ο αιώνα τα δύο πλευρικά κλίτη γκρεμίστηκαν ενώ οι τρεις αψίδες που τα ένωναν με το κεντρικό κλίτος χτίστηκαν και τοιχογραφήθηκαν

όπως και ο υπόλοιπος Ναός. Ίσως δε να λειτούργησε και ως Μονή.

Οι τοιχογραφίες του Ναού σώζονται σε άριστη κατάσταση, όπως και όλος ο Ναός που είναι συντηρημένος από τη *13^η Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων*.

Βόρεια μέσα στις αψίδες διακρίνονται στρατιωτικοί Άγιοι (*Μηνάς, Γεώργιος, Θεόδωρος*), *Ιεράρχες* κ.α. με εγχάρακτα φωτοστέφανα.

Τέλος στη μεγάλη κόγχη του ιερού δεσπόζει η μορφή του *Παντοκράτορος με την Θεοτόκο* στα αριστερά και τον *Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο*, δεξιά. Στο Ναό υπάρχει επίσης παλαιό ξυλόγλυπτο τέμπλο (οι εικόνες του φυλάσσονται στον ενοριακό Ναό των Μαλών).

Εξωτερικά οι δύο είσοδοι του Ναού είναι λιθόγλυπτοι. Πάνω από τη δυτική υπάρχουν τέσσερα ρόδια ενώ οι νότια φέρει μικρό λίθινο στέγαστρο . Ακόμη το λιθόκτιστο καμπαναριό χτίστηκε το 1893.

Ο Ναός βρίσκεται μέσα σε μεγάλο περίβολο, στον οποίο δεσπόζει νοτιοανατολικά μεγάλο χιλιόχρονο κυπαρίσσι και συνδέεται δυτικά με τον παρακείμενο οικισμό με δύο επιβλητικές λιθόκτιστες πύλες του 1865.

Άλλοι Ναοί είναι των: **Ζωοδόχου Πηγής** (1800), Αγ. Αντωνίου (1850), **Κοιμήσεως Θεοτόκου-Αγ. Αικατερίνης** (1835) , **Γενέσιον της Θεοτόκου** του 17^{ου} αιώνα στη θέση *Αρμός*, **Αγ. Ιωάννου Θεολόγου**, (1835) στη θέση *Αργουλίδια*, **Αγ. Νικολάου** (1815) και **Αγ. Φωτεινής** (1700) στη θέση *Τεργία*, **Αγ. Παντελεήμονα** (1800), **Αγ. Ειρήνης** στη θέση *Μέσωνας*, **Αγ. Ιωάννου Προδρόμου**, *αποτομή* (1830) και ο **Μιχαήλ Αρχάγγελος - Εσταυρωμένος. Προφήτη Ηλία** (κοιμητηριακός) των αρχών του 19^{ου} αιώνα,

Στο επάνω μέρος του χωριού βρίσκεται ο Ναός του **Αγίου Γεωργίου** (1480). Επί βενετών το Ναό πήραν οι Λατίνοι για τη λατρεία τους. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω σωζόμενο δίστιχο που μας γνώρισε ο π. *Φώτιος Διακάκης*:

«*Στον Αη Γιώργη θάβονται
ντόνες και ντονοπούλες
και στη Μεσοχωρίτισσα
ειν' οι παπαδοπούλες*»

Στο χωριό υπάρχει και τρίτος Ναός αφιερωμένος στον **Άγιο Γεώργιο** στην περιοχή *Ρίχτρες* των αρχών του 19^{ου} αιώνα, κοντά στο *μοναστήρι της Παναγίας Εξακουστής*.

Τέλος στο μέσο του χωριού σώζονται λείψανα παλαιού Ναού του **Μιχαήλ Αρχαγγέλου**.

Τα Μοναστήρια στην περιοχή των Μαλών

Μονή Παναγίας Αρμού

Βρίσκεται στα νοτιοανατολικά και σε απόσταση 5 χλμ. περίπου από τις *Μάλες* και τιμάται στη **Γέννηση της Θεοτόκου**. Η ακμή της Μονής πιθανολογείται ότι ανάγεται από τους πρώτους Αποστολικούς χρόνους. Το καθολικό της Μονής χτίστηκε τη βενετική περίοδο, ενώ η πρώτη γνωστή πληροφορία για τη Μονή προέρχεται από τουρκικό έγγραφο του 1685. Μάλιστα τη μονή χρησιμοποιούσαν συχνά ως θερινή ή μόνιμη κατοικία τους πολλοί Επίσκοποι. Κατά την παράδοση εκεί: *εχρημάτισαν και ετάφηκαν 7 Επίσκοποι*.

Με το πέρασμα του χρόνου η μικρή αυτή ιστορική Μονή ερημώθηκε. Το 1860 ο *Επίσκοπος Ιλαρίων Κατσούλης* προσάρτησε τη Μονή στην Μονή Φανερωμένης η οποία και απέστειλε μοναχό που ανέλαβε την συντήρηση της.

Την περίοδο αυτή κατασκευάστηκε το ωραίο ξυλόγλυπτο τέμπλο του Ναού που σώζεται μέχρι σήμερα και που φέρει την επιγραφή:

ΧΗΡ ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΥΡΟΝΙ 1869 ΔΕ(ΚΕΜΒΡΙΟΥ) 19

Το 1873 οι πληρεξούσιοι του χωριού Μάλες ζήτησαν από τον Διοικητή Λασιθίου *Αδοσίδη Κωστή Πασά* την παραχώρηση τμήματος των εσόδων των κτημάτων της Μονής για την κάλυψη των εξόδων λειτουργίας της **Αλληλοδιδασκτικής Σχολής Μαλών**.

Το αίτημα πάντως αυτό φαίνεται να ικανοποιήθηκε τελικά κατά την επανάσταση του 1878 οπότε και οι κάτοικοι των Μαλών κατέλαβαν δυναμικά τα κτήματα της Μονής, τα δε εισοδήματα από την ενοικίαση τους διέθεταν για εκπαιδευτικούς σκοπούς, και μετά το 1900 και για άλλα κοινοτικά έργα.

Η Μονή, όπως όλες οι μικρές Μονές της Κρήτης, καταργήθηκε το 1901 και σήμερα ανήκει στην Ενορία των Μαλών.

4. ΜΟΝΗ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΕΞΑΚΟΥΣΤΗΣ Γενέσιον της Θεοτόκου

Η Ιερά Μονή της Παναγίας της Εξακουστής-, βρίσκεται στη θέση *Αρμί*, μεταξύ των χωριών Μάλες και Ανατολή, αριστερά του δρόμου στο 35 χλμ. Από Ιεράπετρα προς τις Μάλες και σε υψόμετρο 560 μέτρα.

Η Μονή είναι παλαιά και ίσως να ερημώθηκε την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Το 1877 ο μοναχός *Χατζή Ανανίας Μπαρμπεράκης* από τις Μάλες ανακαίνισε την εκκλησία που υπήρχε εκεί, έχτισε κελιά και έδωσε νέα ζωή στη Μονή.

Ο Γάλλος αρχαιολόγος *Πωλ Φωρ* που μελέτησε την ιστορία της Μονής αναφέρει ότι όταν ήλθε το 1877 ο μοναχός Χατζή Ανανίας βρήκε εκεί ερείπια ναού αγνώστου

ονόματος και μικρό ναΐδριο τιμώμενο στην **Γέννηση της Θεοτόκου** και επονομαζόμενο **Παναγία η Εξακουστή**.

Η αποπεράτωση των εργασιών της ανακαίνισης της Μονής αναφέρεται σε επιγραφή που σώζεται κάτω από το καμπαναριό:

*ΤΗ 21^η ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1882 ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΕΞΑΚΟΥΣΤΗΣ
ΜΝΗΣΘΗΤΙ ΚΥΡΙΕ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΣΟΥ ΑΝΑΝΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΕΙΑΣ ΑΥΤΟΥ*

Όπως αναφέρει ο φιλόλογος *Δημ. Παπαδάκης* ο μοναχός Χατζή Ανανίας γεννήθηκε στις Μάλες. Στην νεανική του ηλικία κατάφυγε στη *μονή Καψά* όπου και έγινε ο βασικός συνεργάτης του *Αγ. Ιωσήφ του Γεροντογιάννη*. Μετά δε τον θάνατο του τελευταίου το 1874 έγινε ηγούμενος της Μονής. Κάποιες συκοφαντίες αργότερα τον ανάγκασαν να καταφύγει στα Ιεροσόλυμα. Αλλά ο πόθος και η αγάπη του για την πατρίδα τον ξαναέφεραν πίσω οπότε και επιδόθηκε στο έργο της ανακαίνισης της Μονής. Μάλιστα στην απογραφή του 1881 είχε 8 μοναχούς και κοσμικούς. Ο *Ανανίας* παρέμεινε ηγούμενος της Μονής μέχρι το 1895 οπότε και τον διαδέχτηκε ο Ιερομόναχος *Μεθόδιος Βρυγιωνάκης* από τους *Αρμένους*.

Η λαμπρή αυτή πορεία του Μοναστηριού έμελλε να γνωρίσει μεγάλο πλήγμα το 1901 οπότε και κρίθηκε διαλυτέο, ενώ οι μοναχοί μετατέθηκαν στη *Μονή Φανερωμένης*.

Όμως το 1903 η Μονή επανασυστάθηκε και ο *Χατζή Ανανίας* με όλη την αδελφότητα των μοναχών επανήλθαν στον αγαπημένο τους τόπο. Ο ίδιος δε πέθανε και ετάφη εκεί στις 22 Απριλίου 1907. Μετά τον θάνατο του, η Μονή γνωρίζει περίοδο παρακμής. Το 1920 είχε 4 μοναχούς ενώ το 1935 η Μονή κρίθηκε διαλυτέα.

Η ΝΕΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ αρχίζει από το 1961, μετά από την απόφαση για την επανίδρυση της από τον νέο, τότε, Μητροπολίτη Ιεραπόλυτης και Σητείας *Φιλόθεο Βουζουνεράκη*.

Το 1963 ο ηγούμενος *Ιωαννίκιος Ανδρουλάκης* πρώην ηγούμενος της *Μονής Τοπλού* ανακαίνισε εκ νέου την Μονή. Έχτισε δεκατέσσερα νέα κελιά, διαμόρφωσε τον περίβολο και έφερε νερό και ηλεκτρικό. Παρέμεινε δε στη Μονή μέχρι το 1976 οπότε και μετατράπηκε σε γυναικείο μοναστήρι. Η πρώτη δε αδελφότητα που εγκαταστάθηκε εκεί ήλθε από μοναστήρι του Νομού Καρδίτσας. Σήμερα το Μοναστήρι αριθμεί πενταμελή γυναικεία αδελφότητα.

5. ΧΡΙΣΤΟΣ (Δημοτικό Διαμέρισμα Χριστού)

Μετά το χωριό Μάλες και σε απόσταση 2 χιλ. από αυτό βρίσκεται το χωριό Χριστός, σε απόσταση 30χλμ από την Ιεράπετρα, στις νοτιοανατολικές πλαγιές της Δίκτης και σε υψόμετρο 500 μ. Το 1981 είχε 138 κατοίκους.

Αξιοθέατα : Ο οικισμός και το δάσος του **Σελακάνου**, ένα από τα ομορφότερα ορεινά τοπία της Κρήτης, μέρος του ευρωπαϊκού δικτύου προστασίας ΦΥΣΗ 2000.

Ενοριακός Ναός είναι της **Μεταμορφώσεως του Σωτήρος-Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού**. Στην διαδρομή μεταξύ Μαλών και Χριστού σε μια περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους με πολλά γάργαρα νερά, βρίσκεται το γραφικό εκκλησάκι της **Αγ. Παρασκευής** ενώ στο **Οροπέδιο του Σελάκανου** (υψ. 900 μ.) βρίσκεται ο **Ναός του Αγ. Ευσταθίου**.

Άλλοι Ναοί είναι: της **Αναλύψεως, Αγίας Τριάδος και Αγίου Γεωργίου**.

6. ΜΕΤΑΞΟΧΩΡΙ (Δημοτικό Διαμέρισμα Μεταξοχωρίου)

Το χωριό Μεταξοχώρι, πρώην **Παρσάς** βρίσκεται στην ανατολική βουνοπλαγιά της Δίκτης σε απόσταση 32 χιλιόμετρα από την Ιεράπετρα και 5 χιλ. δυτικά του χωριού Χριστός, σε υψόμετρο 560 μ. Το 1981 είχε 56 κατοίκους.

Ενοριακός Ναός είναι ο Ναός του **Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης -Τιμίου Σταυρού**.

Άλλοι Ναοί είναι των: **Αγίου Γεωργίου** βυζαντινός , **Αγίου Νικολάου, Εισοδίων της Θεοτόκου** (κοιμητηριακός), **Μεταμόρφωσης του Σωτήρος** στη θέση *Αφέντης*, και **Τιμίου Προδρόμου-Αγίας Μαρίας** που βρίσκεται πάνω από το χωριό στο αντίστοιχο μετόχι και χτίστηκε το 1881.

Το χωριό μετονομάστηκε Μεταξοχώρι για να τιμηθεί ο Οικουμενικός Πατριάρχης Μελέτιος ο Δ' (κατά κόσμο *Εμμ. Μεταξάκης*) ο οποίος καταγόταν από τον Παρσά.

Οικουμενικός Πατριάρχης Μελέτιος ο Δ' (Μεταξάκης)

Γεννήθηκε το 1871 στο χωριό *Παρσάς*, από φτωχή οικογένεια κτηνοτρόφων.

Σε ηλικία 18 ετών πήγε στα Ιεροσόλυμα όπου χειροτονήθηκε διάκονος με το όνομα Μελέτιος. Σπούδασε στη Θεολογική Σχολή του Σταυρού με υποτροφία.

Ως αρχιγραμματέας της Αγιοταφικής Αδελφότητας ίδρυσε σχολές, τυπογραφείο και το 1904 το περισπούδαστο Θεολογικό περιοδικό "*ΝΕΑ ΣΙΩΝ*". Το 1910 εκλέχτηκε *Μητροπολίτης Κιτίου Κύπρου* όπου και ίδρυσε Παγκύπριο ιεροδιδασκαλείο και το περιοδικό "*Εκκλησιαστικός Κήρυξ*". Το 1918 εκλέχτηκε *Μητροπολίτης Αθηνών* και το 1920 *Μητροπολίτης Βορείου και Νοτίου Αμερικής*. Το 1922 εκλέχτηκε

Οικουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ως Μελέτιος Δ'. Ενώ μετά την Μικρασιατική καταστροφή, το 1923, κατέφυγε στο Άγιο Όρος. Το 1926 διαδέχτηκε τον Πατριάρχη Φώτιο στο θρόνο ως *Πατριάρχης Αλεξανδρείας* όπου και παρέμεινε μέχρι τον θάνατο του στις 28 Ιουλίου 1935.

Ο Μελέτιος Μεταξάκης υπήρξε ένας από τους διαπρεπέστερους ιεράρχες της Ορθοδοξίας με τεράστιο έργο ποιμενικό, ηθικοκοινωνικό, εθνικό, ανθρωπιστικό, και συγγραφικό.

6^η ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΑΠΟ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ: ΓΡΑ ΛΥΓΙΑ - ΝΕΑ ΑΝΑΤΟΛΗ – ΑΜΜΟΥΔΑΡΕΣ - ΝΕΟ ΜΥΡΤΟΣ- ΜΥΡΤΟΣ- ΜΥΘΟΙ - ΓΔΟΧΙΑ – ΜΟΥΡΝΙΕΣ – ΡΙΖΑ – ΚΑΡΥΔΙ - ΑΠΑΝΩ ΣΥΜΗ

1. ΓΡΑ ΛΥΓΙΑ

Παραθαλάσσιος οικισμός του Δήμου Ιεράπετρας στο 4,5 χλμ. του δρόμου Ιεράπετρας-Βιάννου, με μεγάλη παραγωγή πρώιμων κηπευτικών.

Στην ενορία Γρα Λυγιάς ενοριακός Ναός είναι του **Αγ. Κωνσταντίνου και Ελένης**. Βρίσκεται στη μέση του χωριού και χτίστηκε στις αρχές του αιώνα μας. Στις μέρες μας ο Ναός ανακαινίζεται και χτίζονται άλλα δυο κλίτη αφιερωμένα στους **Αγ. Αναργύρους και Αγ. Σοφία**. Στην εορτή του Αγ. Κωνσταντίνου γίνεται μεγάλη πανήγυρης.

Ναός Παναγίας Κοτσουφιανής (Κοίμηση της Θεοτόκου). Βρίσκεται στη θέση *Στόμιο* και χτίστηκε πριν 50 περίπου χρόνια μετά από θαυματουργική παρέμβαση της Παναγίας εκεί που, κατά την παράδοση, υπήρχε αρχαίο Μοναστήρι το οποίο καταστράφηκε την περίοδο της τουρκοκρατίας. Η ίδια παράδοση αναφέρει και για τον θαυματουργό Όσιο που ασκήτευε εκεί και ότι ο τάφος του βρίσκεται κάτω από το Ιερό.

Ναός Αγ. Βαρβάρας. Κοιμητηριακός. Βρίσκεται στη θέση *Πετρούνια* και είναι παλαιός.

2. ΜΥΡΤΟΣ (Δημοτικό Διαμέρισμα Μύρτου)

Παραθαλάσσιο χωριό, βρίσκεται στη δυτική όχθη του ομώνυμου ποταμού και απέχει 19 χιλιόμετρα από την Ιεράπετρα. Στην απογραφή του 1991 είχε 596 κατοίκους.

Η παλιά κοινότητα του Μύρτους περιλάμβανε τρεις οικισμούς, Μύρτος, Νέο Μύρτος και Καλλιθέα.

Αξιοθέατα: Οι πρωτομινωικοί οικισμοί στους λόφους «*Φούρνου Κορφή*» (2600-2200 π.Χ.) και «*Πύργος*» (1600-1450 π.Χ.) με αξιόλογη αρχιτεκτονική και οργάνωση και σημαντικά ευρήματα. Το Αρχαιολογικό και Λαογραφικό Μουσείο Μύρτου. Τα ερείπια ρωμαϊκών λουτρών και οι παραλίες στο Μύρτος, *Σαρήκαμπο*, *Τρουλί*, *Μαυροχάρακο*, *Κοπάνες*.

Ενοριακός Ναός είναι ο νέος Ναός των **Αγίων Αναργύρων** (η ανοικοδόμησή του άρχισε το 1967) δίπλα στο δημόσιο δρόμο που ενώνει την Ιεράπετρα με τη Βιάννο, ενώ παλαιότερα ενοριακός Ναός ήταν ο Αγ. Αντώνιος.

Στην περιοχή του χωριού, όπως αναφέρει ο μελετητής Στέργιος Σπανάκης, υπήρχε παλιά βυζαντινή αυτοκρατορική Μονή, η **Μονή της Σφάκας** η οποία ιστορείται σε βενετικά έγγραφα του 1266, πιστεύεται δε ότι ήταν το πλουσιότερο Μοναστήρι μετά το μοναστήρι της Παλιανής στο Βενεράτο Ηρακλείου.

Ο *Γεώργιος Δημητριάδης*, δάσκαλος κατέγραψε στις 16-5-1993 τους παρακάτω Ναούς:

Άγιος Αντώνιος - Ανάληψη. Η ανοικοδόμηση του άρχισε στο τέλος του 14^{ου} ή αρχές 15^{ου} αιώνα και τελείωσε το 1853. Η επέκταση και ανακαίνιση του έγινε το 1952.

Άγιος Βασίλειος - Αγία Τριάδα. Στη θέση *Ποταμιές*, Βυζαντινός Ναός που στην αρχή πρέπει να ήταν Μοναστήρι. Χτίστηκε πιθανότατα ανάμεσα στα 1580 και 1600. Το 1818 ανακαινίστηκε και τότε προστέθηκε το δεύτερο κλίτος της Αγίας Τριάδας. Το 1881 ανακαινίστηκε για δεύτερη φορά και επεκτάθηκε προς τα δυτικά.

Άγιος Γεώργιος. Βρίσκεται στην τοποθεσία *Κουτσούρες*. Στοιχεία ακριβή για τη χρονολογία που κτίστηκε ο Ναός αυτός δεν υπάρχουν. Δύο γεγονότα όμως, μπορούν να μας βοηθήσουν να εντοπίσουμε τη χρονολογία αυτή. α) Μια Τουρκική επιγραφή που υπάρχει στο τόξο του υπέρθυρου της εξωτερικής πόρτας, χαραγμένη πάνω σε πέτρα από ασβεστόλιθο διαστάσεων περίπου 35X25 εκ., σκεπασμένη με ασβέστη και χρώμα και

β) στην τοποθεσία ακριβώς εκείνη που είναι χτισμένος ο Ναός, έγινε, το Δεκέμβριο του 1867 μια μεγάλη μάχη μεταξύ Τούρκων και επαναστατών της περιοχής, που στοίχισε πολύ ακριβά στους Τούρκους σε νεκρούς και τραυματίες. Και είναι γνωστό, από πολλά παραδείγματα στην περιοχή μας, πως πολλοί Τούρκοι παρά την καταγωγή και τη θρησκεία τους έτρεφαν κάποια κρυφή πίστη στα θαύματα των Αγίων. Είναι βέβαιο λοιπόν πως κάποιος Τούρκος που γλίτωσε από τη μάχη ως εκ θαύματος να έχτισε το Ναό αυτό, ή να βοήθησε με μεγάλη οικονομική βοήθεια στο χτίσιμο του. Ο Ναός δηλαδή του Αγίου Γεωργίου χτίστηκε πιθανότατα ανάμεσα στα 1867 και 1870. **Άγιοι Απόστολοι - Μιχ. Αρχάγγελος.** Βρίσκεται στην τοποθεσία *Καμάρα*. Χτίστηκε το έτος 1952 από ευλαβή χριστιανή και εγκαινιάστηκε στις 30

Ιουνίου 1958. **Άγιος Νεκτάριος**. Βρίσκεται στην τοποθεσία *Δακανάρη*. Χτίστηκε το 1991 από ευλαβή οικογένεια και εγκαινιάστηκε στις 22 Σεπτεμβρίου 1991. **Αγ. Τρύφων** (προστάτης των αμπελουργών), στη θέση *Τρουλί* που χτίστηκε το 1969 από κατοίκους των χωριών Χριστού και Μεταξοχωρίου (Παρσά).

3. ΜΥΘΟΙ (Δημοτικό Διαμέρισμα Μύθων)

Το χωριό απέχει 20 χιλιόμετρα από την Ιεράπετρα σε παράκαμψη του δρόμου δυτικά του Μύρτους προς τη Βιάννο . Βρίσκεται σε υψόμετρο 200 μ. και απέχει 4 χιλιόμετρα από το Μύρτος και 1,5 χιλ. από τις Μουρνιές. Δυτικά του χωριού, ψηλά στο βουνό, βρίσκονται τα μετόχια *Καρύδι* και το *Οροπέδιο Μινό*. Στην απογραφή του 1991 είχε 364 κατοίκους. Αξιοθέατα: Το *φαράγγι της Σαρακήνας* και οι γύρω περιοχές (*παλιός οικισμός Καρύδι, Μινός, Πελεκίδι στο πευκόδασος, το ύψωμα Σαραντάπηχος*)

Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις για την ύπαρξη αρχαίου οικισμού στην περιοχή, καθώς κατά καιρούς έχουν βρεθεί σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα, όπως κεφαλή αγάλματος ρωμαϊκής περιόδου, ίχνη αρχαίων τειχών, πήλινα αγγεία κλπ.

Ναός Αγίας Ζώνης - Αγ. Τρύφωνος. Βρίσκεται στο δυτικό μέρος του χωριού. Χτίστηκε το 1889 και έχει ωραίο ξυλόγλυπτο τέμπλο. Είναι ο ενοριακός Ναός του χωριού.

Ναός του Αγ. Γεωργίου-Σωτήρος Χριστού. Βρίσκεται στο κέντρο του χωριού. Ο σημερινός Ναός χτίστηκε το 19^ο αιώνα στα ερείπια βυζαντινού που ορισμένα τμήματα του σώζονται και σήμερα έξω από το ιερό. Ο Ναός κοσμεύεται με παλαιό ξυλόγλυπτο τέμπλο και τη Θαυματουργή εικόνα του Αγ. Γεωργίου. **Ναός Αγίου Νικολάου**. Είναι ο κοιμητηριακός Ναός ένα χιλιόμετρο νότια του χωριού και χτίστηκε τελευταία.

Ναός Μιχαήλ Αρχαγγέλου. Βρίσκεται στο *οροπέδιο Μινό* και χτίστηκε το 1845 όπως μαρτυρεί υπέρθυρη λιθόγλυπτη επιγραφή, σε μια περίοδο ακμής του σήμερα εγκαταλειμμένου παραθεριστικού οικισμού. Οι εικόνες στο τέμπλο είναι του 1855.

Μονή Παναγίας της Καρυδιώτισσας ή Καρυδιανής (Υπαπαντής του Σωτήρος)

Βρίσκεται στην περιοχή του *οικισμού Καρύδι* σε υψόμετρο 720 μ. και σε απόσταση 6 χλμ. περίπου από το χωριό Μύθοι. Η ανάβαση στη Μονή γίνεται από το χωριό Ρίζα. Η ίδρυση της Μονής ανάγεται στον 14^ο ή 16^ο αιώνα και η παράδοση αναφέρει ότι είχε πολλούς μοναχούς. Επέζησε δε και κατά την περίοδο της

τουρκοκρατίας και απέκτησε αρκετά περιουσιακά στοιχεία. Τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα κατάφυγε εδώ ο *Ιερομόναχος Μελέτιος Τσιχλάκης* όπου και έζησε μέχρι το τέλος της ζωής του το 1927.

Διοικητικά η Μονή υπαγόταν στη Μονή Φανερωμένης. Παράδοση αναφέρει ότι ο *Μελέτιος Μεταξάκης* ο μετέπειτα οικουμενικός Πατριάρχης πριν αναχωρήσει για τα Ιεροσόλυμα και ενδυθεί το μοναχικό σχήμα ερχόταν από το χωριό του τον Παρσά (σήμερα Μεταξοχώρι) για πνευματική καθοδήγηση στη Μονή αυτή.

Σήμερα από την Μονή Καρυδιώτισσας σώζεται μόνο το καθολικό και μερικά ερείπια κελιών στο δυτικό τμήμα του περιβόλου. Έξω δε από τον αυλόγυρο της Μονής βρίσκεται ο τάφος του Ιερομόναχου Μελέτιου. Κάθε χρόνο έρχονται εδώ πολλοί πιστοί για να προσκυνήσουν την Θαυματουργή εικόνα της Παναγίας και να λάβουν την ευλογία για ευτεκνία.

4. ΜΟΥΡΝΙΕΣ (Δημοτικό Διαμέρισμα Μουρνιών)

Βρίσκεται 3,5 χιλιόμετρα Βορειοδυτικά του Μύρτους σε υψόμετρο 310 μ. και απέχει 22 χιλιόμετρα από την Ιεράπετρα. Η παλιά κοινότητα Μουρνιών περιλάμβανε τις **Μουρνιές** και τον οικισμό της **Απάνω Σύμης**. Το 1991 είχε 156 κατοίκους.

Ενορία Μουρνιών

Ενοριακός Ναός είναι ο **Αγ. Χαράλαμπος-Άγιοι Πάντες**. Βρίσκεται στο ψηλότερο σημείο του χωριού και χτίστηκε το 1835 ενώ αργότερα προστέθηκε και το κλίτος των Αγ. Πάντων.

Ο Ναός είναι διακοσμημένος με ωραίο λιθόγλυπτο καμπαναριό του 1892 και παράθυρο του 1876. Η εικόνα του Αγ. Χαράλαμπος είναι από το 1835.

Άλλος Ναός είναι της **Αγίας Αικατερίνης** του 1898 στη θέση *Συνοκέφαλο*, παλαιού οικισμού των Μουρνιών που σήμερα έχει ερημωθεί.

5. ΓΔΟΧΙΑ (Δημοτικό Διαμέρισμα Γδοχίων)

Το χωριό βρίσκεται σε υψόμετρο 230 μέτρων σε απόσταση 23 χιλιομέτρων από την Ιεράπετρα, με καταπληκτική θέα, πολύ πράσινο και γάργαρα νερά. Είναι ένα από τα μαρτυρικά χωριά της Γερμανικής θηριωδίας. Πυρπολήθηκε στις 15 Σεπτεμβρίου 1943 και 43 κάτοικοι τουφεκίσθηκαν. Περιλαμβάνει τους οικισμούς **Γδόχια** και **Βάτος**. Το 1991 είχε 137 κατοίκους.

Αξιοθέατα : Πρωτομινωικός οικισμός νότια του χωριού. Η παραλία του Βάτου.

Ενορία Γδοχίων

Ευαγγελισμός της Θεοτόκου - Αγ. Δημήτριος. Είναι ο ενοριακός Ναός και βρίσκεται στο Β.Δ. άκρο του χωριού κοντά στον επαρχιακό δρόμο και είναι δίκλιτη βασιλική χτισμένη το 1831, με σπάνιες βυζαντινές εικόνες.

Ο Ναός διακοσμείται με ένα από τα επιβλητικότερα και ωραιότερα λιθόγλυπτα καμπαναριά καθώς και ανάλογα θυρώματα και κύρια είσοδο με υπέρθυρο στο οποίο παριστάνονται ανάγλυφες οι μορφές του Ευαγγελισμού στο δεξιό και Αγ. Δημητρίου στο αριστερό μέρος. Το καμπαναριό φέρει ημερομηνία 20 Μαρτίου 1890.

Άλλοι Ναοί είναι του **Αγίου Παντελεήμονος - Αγίας Πελαγίας** στον οικισμό *Βάτος*, οι **Άγιοι Δέκα** στη θέση *Κάτω Γδόχια* των αρχών του 20^{ου} αιώνα και ο **Αγ. Γεώργιος** στη θέση *Παπαδιανά* που εγκαινιάστηκε το 1968

Ένα Θαύμα του Αγ. Παντελεήμονος Βάτου περιγράφει ο εφημέριος π. *Νικόλαος Αλεξάκης και Ι. Γραμματικάκης* από τις Μουρνιές:

«Στην κατοχή είχαν μετατρέψει οι Ιταλοί σε φυλάκιο την Εκκλησία του Αγ. Παντελεήμονος στον Βάτο. Μια νύχτα στον ύπνο τους είδαν σε όραμα τον Άγιο να τους διατάζει να εγκαταλείψουν τον Ναό και αμέσως έντρομοι έφυγαν και έτσι σώθηκε η περιοχή».

6. ΡΙΖΑ (Δημοτικό Διαμέρισμα Ρίζας)

Βρίσκεται 6 χιλιόμετρα δυτικά του χωριού Μουρνιές και 28 χιλιόμετρα από την Ιεράπετρα, σε υψόμετρο 500 μέτρων. στους πρόποδες της Δίκτης Αποτελείται από τρεις οικισμούς **Ρίζα**, **Σφακούρα** και **Καμμένο** που έχει καεί τρεις φορές, από Σαρακηνούς, Τούρκους και Γερμανούς. Το Σεπτέμβριο του 1943 στην εκκλησία του Τίμιου Σταυρού οι Γερμανοί εκτέλεσαν τους άνδρες του χωριού και των γύρω περιοχών.

Στην απογραφή του 1991 είχε 111 κατοίκους.

Ενορία Ρίζας

Ενοριακός Ναός είναι ο **Αγ. Σπυρίδων** που βρίσκεται στο νότιο άκρο του χωριού δίπλα στο Δημοτικό Σχολείο. Χτίστηκε τον 19^ο αιώνα. Είναι μονόκλιτη βασιλική με ωραία λιθόγλυπτα υπέρθυρα, θυρίδες και καμπαναριό.

Άλλοι Ναοί στη Ρίζα είναι ο **Αγ. Νικόλαος** στη θέση *Λουτράκι* (1870), οι **Αγ. Απόστολοι** στο *οροπέδιο Λάπαθος*, οι **Τρεις Ιεράρχες** στη θέση *Καμένος* των αρχών του 20^{ου} αιώνα και ο **Τίμιος Σταυρός** στη θέση *Κεφάλι* που εγκαινιάστηκε το 1968.

7. ΑΠΑΝΩ ΣΥΜΗ

Εδώ βρίσκεται ο πολύ σπουδαίος **βυζαντινός Ναός του Αγίου Γεωργίου** του 15^{ου} αιώνα με θαυμάσιες τοιχογραφίες του ζωγράφου **Μανουήλ Φωκά** που έγιναν την περίοδο της Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως.

Στο άτριον του Ναού βρίσκεται η ακόλουθη κτητορική επιγραφή «...*ιρου Γεωργίου, δια εξόδου και... η μέσα εκκλησία και κηρού Κωνσταντίνου του Φρουλά και του ειού αυτού Θωμά και ετελειώθη...μετά την άλωσιν της Κωνσταντινουπόλεως δια χειρός καμού αμαρτωλού Μανουήλ του Φωκά...*»

Ο Ναός είναι χτισμένος σε σημείο που δεσπόζει στη γύρω περιοχή γεμάτη από πλατάνια, καρυδιές και γάργαρα νερά.

Ο κεντρικό κλίτος είναι του 13^{ου} αιώνα ενώ το εγκάρσιο του 1453. Ο Ναός είναι συντηρημένος από την 13^η Εφορία βυζαντινών Αρχαιοτήτων και από τις θαυμάσιες τοιχογραφίες του διακρίνονται: *Δέησις, Ευαγγελισμός, Ιεράρχες, Πεντηκοστή, Ανάληψη, Ανάσταση του Λαζάρου, Σταύρωση, Προδοσία, Μυστικός Δείπνος* κ.α.

Επίσης στην Απάνω Σύμη βρίσκεται και ο τρίκλιτος Ναός της **Μεταμορφώσεως του Σωτήρος -Κοιμήσεως της Θεοτόκου και Απότομης της Κεφαλής του Τιμίου Προδρόμου**. Χτίστηκε το 1841 και οι εικόνες στο τέμπλο είναι του 1883.

7^η ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΑΠΟ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ: ΚΟΥΤΣΟΥΝΑΡΙ – ΦΕΡΜΑ – ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Δημοτικό Διαμέρισμα Άγιου Ιωάννη.

Περιλαμβάνει το χωριό **Άγιος Ιωάννης** και τους παραλιακούς οικισμούς **Κουτσουνάρι, Φέρμα** και **Αγιά Φωτιά**, γνωστούς για τις πανέμορφες παραλίες τους.

Στην απογραφή του 1991 είχε 1069 κατοίκους που ζουν στους παραλιακούς οικισμούς ενώ στο χωριό έχουν απομείνει ελάχιστοι κάτοικοι.

1. ΚΟΥΤΣΟΥΝΑΡΙ

Ενοριακός Ναός είναι οι **Άγιοι Τεσσαράκοντα Μάρτυρες** που χτίστηκε τον 19ο αιώνα. Οι εικόνες του τέμπλου είναι του 1880 και παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον.

2. ΦΕΡΜΑ

Στον αντίστοιχο οικισμό ενοριακός Ναός είναι του **Αποστόλου Παύλου**. Θεμελιώθηκε την πρωτομαγιά του 1969 εις ανάμνηση, σύμφωνα με την παράδοση,

της αποβίβασης και διδασκαλίας του Αποστόλου Παύλου στην περιοχή και ο Ναός της **Αγίας Φωτεινής** στον οικισμό της *Αγιάς Φωπιάς* (1903).

3. ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Το χωριό βρίσκεται στις νότιες πλαγιές του υψώματος *Καταλύματα* σε υψόμετρο 500μ. Απέχει 18 χιλιόμετρα από την Ιεράπετρα.

Ενοριακός Ναός του χωριού είναι οι **Αγ. Πάντες-Αγ. Παντελεήμονας** (1898 - 1903). Άλλοι Ναοί είναι: **Αγ. Τριάδα - Αγ. Ιωάννης - Μιχ. Αρχάγγελος**. Στη θέση *Καλύβα*, βρίσκεται ο Ναός του **Αγ. Αντωνίου** (1894). Στη θέση *Καμινάκια στη Θρυπτή* ο Ναός του **Αγ. Δημητρίου** και στη θέση *Σελημάς* ο Ναός του **Προφήτη Ηλία** που εγκαινιάστηκε το 1913. Ανατολικά του χωριού και στην πανέμορφη περιοχή *Ψυχρό* βρίσκονται οι Ναοί του **Αγ. Γεωργίου** (1860) και **Κοιμήσεως της Θεοτόκου** που εγκαινιάστηκε το 1890.

Επίσης νοτιότερα από το Ψυχρό βρίσκεται ο Ναός της **Αγ. Παρασκευής** και Β.Α. του χωριού στη θέση *Πλάτανος* βρίσκεται ο Ναός του **Τιμίου Σταυρού** (1890).

4. ΜΟΝΗ ΣΩΤΗΡΑ ΧΡΙΣΤΟΥ ΣΤΗΝ ΨΑΘΗ

Βρίσκεται στην περιοχή *Ψάθης* ανάμεσα στο χωριό και τον οικισμό Κουτσουνάρι. Σήμερα έχει ερημωθεί και παραμένει μόνο ο Ναός και τα ερείπια μερικών κελιών.

Ήταν παλαιό μοναστήρι που η ιστορία του ξεκινά από την περίοδο της ενετοκρατίας. Έρευνα του καθηγητή Θ. *Δετοράκη* στα κρατικά αρχεία της Βενετίας έφερε στο φως τη δραστηριότητα της Μονής κατά την τελευταία περίοδο της βενετοκρατίας που συνδέεται με τη λόγια μορφή του *Ιερομόναχου Αγάπιου Λάνδου* σπουδαίου Εκκλησιαστικού συγγραφέα και υμνογράφου του 17^{ου} αιώνα του οποίου τα έργα έθρεψαν τον τουρκοκρατούμενο Ελληνισμό.

Ο **Αγάπιος Λάνδος ο Κρης**, όπως συνήθιζε να υπογράφει τα έργα του, γεννήθηκε στον Χάνδακα, γύρω στα 1600. Ασχολήθηκε με τη μελέτη των φυτών και την υγιεινή διατροφή. Γύρισε πολλά μέρη της Ελλάδας κηρύσσοντας το λόγο του Θεού στη δημοτική γλώσσα. Έκανε συχνά ταξίδια στη Βενετία για να επιμελείται τις εκδόσεις των έργων του.

Πέθανε γύρω στα 1664 με 1667.

Σε έγγραφο προερχόμενο από τα κατάστιχα του νοταρίου του Χάνδακα, *Νικόλαου Νέγρη*, εμφανίζεται για πρώτη φορά να μονάζει στη Μονή του Σωτήρα Χριστού στην Ψάθη Ιεράπετρας:

"Ο οσιότατος μοναχός κυρ Αγάπιος Λάντος ποτέ αφέντη Ντζόρτζι από την παρούσαν χώραν κάτοικος εις το μοναστήρι του Σωτήρος Χριστού κραζόμενον

Ψάθη περιτόριον της Γεράπετρος...". Ενώ όπως φαίνεται και σε άλλο έγγραφο παρέμεινε στη Μονή τουλάχιστον μέχρι το 1632. Πολυγραφότατος συνέγραψε πολλά έργα:

Υμνογραφικά: α. *Τριαδική Οκτάηχος,*

β. *Ακολουθία των Αγίων Βαρλαάμ και Ιωάσαφ,*

γ. *Ακολουθία του Αγίου Μόδεστου,*

δ. *Κανών εις την Θεοτόκον,*

ε. *Ακολουθία ασκητικής.*

Ασκητικά: *Αμαρτωλών σωτηρία*, 1632: Έργο που για αιώνες στάθηκε ο συνέκδημος του ασκητισμού.

Φυσιολατρικά: *Γεωπονικόν*, κ.α.

Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας το Μοναστήρι παρακμάζει και ένα αιώνα μετά βρίσκεται εγκαταλελειμμένο και έρημο. Η δε περιουσία του μεταβιβάστηκε άγνωστο πώς στο Πατριαρχείο Αλεξανδρείας μέχρι την κατάληψη της από την κοινότητα Αγίου Ιωάννου το 1871. Την ίδια εποχή αναζωπυρώνεται και το ενδιαφέρον για την επανίδρυση του Μοναστηριού και σύντομα εγκαθίσταται εκεί με απόφαση του Επισκόπου Ιεράς και Σητείας ο μοναχός *Μελέτιος Παναγιωτάκης* από το χωριό *Ρουκάκα* ο οποίος οργάνωσε και ανακαίνισε τη Μονή. Παρέμεινε δε μέχρι το 1890 οπότε και τοποθετήθηκε ο Ιερομόναχος *Γρηγόριος Παπαδάκης* από το χωριό *Μαγκασάς Σητείας*. Ο νέος ηγούμενος ανασυγκρότησε τη Μονή. Την περίοδο αυτή βρισκόταν εκεί τρεις μοναχοί και η ηλικιωμένη μοναχή Ευθυμία.

Το 1897 χειροτονήθηκε διάκονος της Μονής ο *Καλλίνικος Κατρίνης* από τον *Σκοινιά Μεραμπέλλου* όπου παρέμεινε μέχρι το 1901.

Με τον καταστατικό Νόμο το 1901 η Μονή διαλύθηκε και οι μοναχοί μετατέθηκαν σε άλλα μοναστήρια. Τα δε κτήματα της Μονής περιήλθαν στην ενορία του Αγίου Ιωάννου. Σήμερα δε τα κελιά βρίσκονται σε μορφή ερειπίων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Στέργιου Σπανάκη: Πόλεις και Χωριά της Κρήτης Ηράκλειο 1991.
- Νικ. Ι. Παπαδάκης: Ο Ιεροσητείας Αμβρόσιος Σφακιανάκης Χανιά 1936.
- Σωκρ. Δασκαλάκη: Ποίημα Αγιασμένου. 1990.
- Βασ. Ψιλάκη: Ιστορία της Κρήτης.
- Δημ. Λ. Παπαδάκη: Η Μονή Παναγίας της Εξακουστής και ο Χατζή Ανανίας. Περιοδικό "Αγία Φωτεινή η Ισαπόστολος".
- Δημ. Λ. Παπαδάκη: Δημοσιεύματα στα περιοδικά "Κρητική Εστία" και "Αγία Φωτεινή η Ισαπόστολος" σχετικά με τη Μονή Φανερωμένης, και τον Οπλαρχηγό Φραγκίσκο Τσαντηράκη.
- Αρχείο Ιεράς Μητροπόλεως Ιεραπότνης και Σητείας.
- Αρχιμ. Δαμασκηνού Καζανάκη : Ετήσιο Εορτολόγιο Μητροπόλεως Ιεραπότνης και Σητείας. Ανέκδοτη εργασία.
- Δημ.Λ. Παπαδάκη: Το Κρυφό Σχολείο της Μονής Φανερωμένης, Κρητική εστία. Τευχ. Ιανουαρίου- Φεβρουαρίου 1981.
- Γ. Μαρκοπούλου: Γεράπετρος και Γεραπετρίτες. Αθήνα 1981.
- Γ.Μαρκοπούλου: Νείλος Δαμιλάς. Ένας λόγιος Ιεραπετρίτης, περιοδικό Αμάθεια τ. 28 Αγ. Νικόλαος 1976. Ιεράπετρα Ιστορικά σημειώματα περιοδικό Αμάθεια τ. 12 και 13. Αγ. Νικόλαος 1972.
- Τουριστικός οδηγός Λασιθίου, Αγ. Νικόλαος 1976.
- Εμμ. Γ. Πετράκη :Δημοσιεύματα στην "Ανατολή " και περιοδικό "Αγία Φωτεινή η Ισαπόστολος" από 1974 - 1976.
- Κατερίνα Μυλοποταμιτάκη: Ο Ναός των Αγίων Γεωργίου και Χαραλάμπους στην Επισκοπή Ιεράπετρας. Δελτίο της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας, Τόμος ΙΒ' 1984.
- Μιχ. Νικολιδάκη: ο Κρητικός Ιερομόναχος Ναθαναήλ Μπέρτος και οι ειδήσεις για την ηθική κατάσταση της Κρητικής κοινωνίας κατά τα τέλη του 15^{ου} αιώνα, Κρητολογία 14 -15,1982.
- Μιχάλη Νικολιδάκη: Ο Ιερομόναχος Νείλος Δαμιλάς. Διδακτορική διατριβή. Ηράκλειο 1981. -Νικ. Π. Παπαδάκη: Ιεράπετρα. 1986.
- Χρύσα Μαλιτζού: Η Κρήτη κατά τη Βενετοκρατία. Κρήτη, ιστορία και Πολιτισμός 1988.
- Μανόλη Μπορμπουδάκη: Η Τέχνη κατά τη Βενετοκρατία. Κρήτη ιστορία και πολιτισμός, 1988. -Γεωργ. Ι. Παναγιωτάκης: Κρήτη Ιστορία-Εικόνες Ηράκλειο 1991.
- Αθ. Παλιούρας: Η Βυζαντινή Τέχνη στην Κρήτη,.

Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάνικα

- Νικ. Ψιλιάκης: Μοναστήρια και Ερημητήρια της Κρήτης τ.Β'

- Θεοχ. Ε. Δετοράκη: Βενετοκρητικά μελετήματα. Ηράκλειο 1996

- Εικόνες της κρητικής Τέχνης. Ηράκλειο 1993.

- Παγκόσμιος Οδηγός Εκκλησ. Εξοπλισμού. Αθήνα 1993.

- Giuseppe Gerola Βενετικά Μνημεία της Κρήτης (Εκκλησίες).

Κρήτη 1993. -Κωστή Παπαγεωργίου. Τα νησιά της Κρήτης. Ηράκλειο 1996.

- Ζαχαρίου Πρακτικίδου. Χωρογραφία της Κρήτης

(Παραστάτου πληρεξουσίου και Γενικού Φροντιστού της

Δικαιοσύνης από το 1822-1829 στην Κρήτη).

- Paul Faure. Εκκλησίες της Κρήτης μέσα σε σπηλαιώδεις κοι
λότητες. Κρητολογία τ.9. 1979

- Αμβροσίου Σφακιανάπη Επισκόπου Ιεροσητείας.

Εγκύκλιοι. Περιοδικό Μύσων 1937

- Αρχ. Δαμασκηνού Καζανάκη. Ιερά Μονή Παναγίας

Εξακουστής. Ιεράπετρα 1993

- Σπ. Ναουμίδη. Θεοφάνης Πάγκαλος. Ο αγιογράφος του
Λασιθίου.

- Εμμ. Αγγελάκη. Η Παναγία η Μονημερίτισσα Καλαμαύκας

- Σωκράτη Δασκαλάκη. Ποίημα Αγιασμένου. 1890. Ιστορικό
αρχείο Κρήτης. Ανέκδοτο

- Θεοδώρου Τζεδάκη, Μητροπολίτου Ρεθύμνης και
Αυλοποτάμου. Εισηγήσεις- Ανακοινώσεις εις Διεθνή Συνέδρια.

- Κρητολογία. Περιοδική Επιστημονική Έκδοσις υπό
Ελευθερίου Πλατάκη. Άρθρα σε διάφορα τεύχη.

- Μαίρη Ασπρα-Βαρδαβάκη. Οι τοιχογραφίες της Παναγίας
Μεσοχωρίτισσας στις Μάλλες Λασιθίου Κρήτης. Ανάτυπο από
τον Ε' τόμο του περιοδικού «Δίπτυχα» Εταιρίας Βυζαντινών
και Μεταβυζαντινών Μελετών. Αθήνα 1991

- Γιάννη Χριστάκη Η Ιεράπετρα. 1994

-1. Καραβαλάκη. Κείμενο του 1834 με πληροφορίες για την περιοχή Ανατολικής
Κρήτης. Ανάτυπο από τα τ.70-71 του περιοδικού Αμάθεια. Αγ. Νικόλαος 1987

- Βυζαντινοί Ναοί Αμαρίου. Έκδοση Γυμνασίου Συβρίτου

- Νικ. Β. Τωμαδάκη Ο Ιερόθεος Αλεξανδρείας και τα Εν
Ιεράπετρα, Κτήματα του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας.

Αμάθεια τ.18-19. Αγ. Νικόλαος 197

- Ιωάννης Ολόκαλος Νοτάρως Ιεράπετρας. Έκδοση του Ελληνικού Ιστιπούτου της Βενετίας. 1996.

- Κρητολογικά γράμματα τ.14 Ρέθυμνο 1998

ΣΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ 1999 ΕΓΓΡΑΨΑΝ

Αρχιερατική επιστολή του Σεβασμιώτατου Μητροπολίτου Ιεραπύτνης και Σητείας κ.κ. Ευγενίου με την ευκαιρία της β έκδοσης (1999).

Η ένδοξη και μακραίωνη ιστορία του τόπου που ζούμε μας "προκαλεί" να σκύψουμε και να μελετήσουμε τα ιερά και τα όσια του Γένους μας. Κάθε τέτοια προσπάθεια είναι επαινετή κατά τον Απόστολο Παύλο, γιατί θυμούμαστε και κρατούμε τις παραδόσεις, όπως τις παραλάβαμε: *«Επαινώ υμάς, αδελφοί, ότι...καθώς παρέδωκα υμίν τας παραδόσεις κατέχετε» (Α' Κορινθ. 11,2).*

Μια απόδειξη, ότι κρατούμε τις παραδόσεις μας και *«περισσοτέρως ζηλωτής υπάρχων των πατρικών μου παραδόσεων» (Γαλ.1,14)*, είναι το επιμελημένο και αξιόλογο βιβλίο - έρευνα της Περιβαλλοντικής Ομάδας του 3^{ου} Γυμνασίου Ιεράπετρας με τίτλο «Εκκλησίες και Μοναστήρια της Ιεράπετρας» που σήμερα κυκλοφορεί σε β' έκδοση βελτιωμένη από ιστορικά και εκκλησιαστικά στοιχεία σύμφωνα με το αγιολόγιο και το μηνολόγιο της τοπικής Εκκλησίας μας.

Δοξολογώ τον Ένα εν Τριάδι Θεό κι ευχαριστώ τον δομήτορα της Εκκλησίας μας Ιησού Χριστόν, γιατί στις δύσκολες μέρες που ζούμε φωτίζει και κατευθύνει καθηγητές και μαθητές *«για μεγάλα, ωραία και ωφέλιμα έργα».*

Ως Μητροπολίτης της Ιεράς Μητροπόλεως Ιεραπύτνης και Σητείας και Πνευματικός πατέρας της περιοχής μας συγχαίρω τους αξιόλογους κ. καθηγητές και τους δημιουργικούς μαθητές. Γνωρίζω ότι αφιέρωσαν στις σύγχρονες κι έξαλλες σειρήνες των καιρών κι αφουγκράστηκαν τον παλμό, τη δύναμη και το κάλλος της πατροπαράδοτης ευσέβειας μέσα απ' τα βυζαντινά μνημεία, Μοναστήρια, ρημοκλήσια κι ακατοίκητους ιερούς χώρους.

Κατάλαβαν, ότι η αξία τους είναι όχι στην εξωτερική αλλοιωμένη απ' το χρόνο όψη τους, αλλά κρύβεται στα βάθη των αιώνων, απ' όπου έλκουν την καταγωγή και την αυθεντικότητα τους.

Η ιστορική ιερή μνήμη είναι αποτυπωμένη πάνω τους. Πετροποιημένη κι ανάγλυφη η παρουσία του Θεού. Αυτό σημαίνει, ότι ο τόπος μας είναι ιερός και με παράδοση ιερή. Στη γλώσσα της θεολογίας μας αυτό σημαίνει ότι παράδοση ορθόδοξη είναι η αλληλοδιαδοχή της θείας Χάριτος.

Σε μας απομένει το χρέος και το βάρος της ευθύνης. Τα παιδιά μας, οι μαθητές

μας, που πολλές φορές υποτιμούμε, έκαμαν το χρέος τους. Ο Θεός άμειψε τους κόπους τους και προβαίνουν σε β' έκδοση.

Το βιβλίο τους μας δίνει θάρρος να προχωρήσουμε στο μεγάλο έργο της αναστήλωσης. Αυτό προσπαθώ κι αγωνίζομαι από την πρώτη μέρα της εγκαταστάσεως μου. Ήδη έχουμε αρχίσει τις αναστηλωτικές εργασίες στο Μητροπολιτικό Ναό του Αγ. Γεωργίου Ιεράπετρας, στον Αγ. Γεώργιο στο Καπίστρι, στο ιερό προσκύνημα του "Αγιασμένου", όλα στον τόπο μας.

Ακολουθούν η Ιερά Μονή Φανερωμένης, τα Καρκάσα κι η Ι. Μονή της Παπλινού, που προγραμματίζουμε. Με την ιερή αναστήλωση θα ξαναζωντανέψει ο τόπος μας και θα μείνει στους αιώνες *«τόπος αγιάσματος της δόξης»* του Κυρίου Παντοκράτορος, καθώς θα λειτουργούν οι Εκκλησίες μας.

Τα μοναστήρια, τα ρημοκλήσια, τα ξυλόγλυπτα, οι βυζαντινές εικόνες, η θεολογία κι η αγιογραφία αναδίδουν άρωμα πνευματικής ευωδίας κι αγιότητας των δημιουργών τους, των κατοίκων του τόπου μας.

Αυτή την ιδιαίτερη και ξεχωριστή φυσιογνωμία του τόπου μας ήλθαν να συμπληρώσουν οι κ. καθηγητές με τους αγαπητούς μαθητές τους μας απέδειξαν έμπρακτα, ότι υπάρχουν ακόμη ρίζες βαθιές. Υπάρχουν ιδανικά. Κι έτσι υπάρχει ακόμα η ελπίδα να μιμηθούν κι άλλοι το παράδειγμα τους για να γίνουν τα σχολεία μας κέντρα γνώσεως και φωτισμού, κέντρα μόρφωσης κι όχι παραμόρφωσης ή ψευδομόρφωσης.

Τότε τα παιδιά μας, που έχουν παράδοση, θα έχουν παραδοσιακό λόγο για τους μεταγενέστερους, γιατί δυστυχώς σήμερα μιλούμε για παράδοση, αλλά ο τρόπος της ζωής μας είναι αντιπαραδοσιακός. Ο τόπος μας πρέπει να δει καλλίτερες μέρες, Η Κρήτη να παραμείνει "κοιλιά της Ευρώπης" μακριά από τα πάθη και τις μικρότητες, μακριά από τον επάρατο τοπικισμό. Έχει πλούσια εκκλησιαστική και πολιτιστική κληρονομιά. Ζηλευτή και ξακουστή παράδοση. Έχει ψυχή, που είναι ευαίσθητη και καλλιεργημένη. Γιατί η ψυχή του πολιτισμού είναι ο πολιτισμός της ψυχής και *«τι δώσει άνθρωπος αντάλλαγμα της ψυχής αυτού;»*. (Ματθ. 16,26). Αλλά και λαός που ξεχνά την ιστορία του είναι καταδικασμένος να σβήσει.

Η αφιέρωση της εκδόσεως αυτής στο πρόσωπο μου είναι πολύ τιμητική και σας ευχαριστώ.

Ο ΙΕΡΑΠΥΤΝΗΣ ΚΑΙ ΣΗΤΕΙΑΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ

Με πατρικές ευχές και συγχαρητήρια,

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

διάπυρος προς Θεόν ευχέτης πάντων υμών.

ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ 1994 ΕΓΓΡΑΨΑΝ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΡΧΙΜ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΚΑΖΑΝΑΚΗ
ΠΡΩΤΟΣΥΓΚΕΛΛΟΥ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ
ΙΕΡΑΠΥΤΝΗΣ ΚΑΙ ΣΗΤΕΙΑΣ

Εν Ιεράπετρα τη 21^η Μαΐου 1994

Προς

Τους Ελλογιμωτάτους

κ. Γεώργιον Απιδιανάκην, Διευθυντήν

κ. Γεώργιον Ψαρουδάκην, Καθηγητήν

του Γ' Γυμνασίου Ιεράπετρας

Ενταύθα

Ελλογιμώτατοι,

Με πολλήν χαράν και μεγάλην ικανοποίησιν ανέγνωσα τα χειρόγραφα της λίαν αξιόλογου εργασίας σας *"Ιστορικός οδηγός τής Εκκλησίας της Επαρχίας Ιεράπετρας"*.

Ομολογώ ότι, όταν προ έτους περίπου ανελαμβάνατε την εργασίαν αυτήν υπό τας ευχάς και ευλογίας και την παρότρυσιν τού αιμνήστου Ποιμενάρχου μας κυρού Φιλόθεου, εις τα πλαίσια τής περιβαλλοντικής εκπαιδεύσεως, με την συνεργασίαν των μαθητών σας, προκειμένου να ευαισθητοποιήσετε και αυτούς και τους κατοίκους τής περιοχής, ώστε να αγαπήσουν το περιβάλλον των, να προσέχουν αυτό, να ενδιαφέρονται και να προστατεύουν αυτό, ουδείς εφαντάζετο ότι, εντός τού συντόμου αυτού διαστήματος, θα εφθάνατε εις το εντυπωσιακόν αυτό αποτέλεσμα.

Η εργασία σας αυτή, έτοιμη ήδη προς εκτύπωσιν, αποτελεί αξιόλογον επιστημονικόν έργον, το οποίον μαρτυρεί ότι δεν περιωρίσθητε εις την μελέτην μόνον ωρισμένων πηγών, αλλά με προθυμίαν μεγάλην, με ζήλον πολύν, με ευσυνειδησίαν υποδειγματικήν, με κατάρτισιν επιστημονικήν και χωρίς να φεισθήτε κόπων και θυσιών, επεσκέφθητε τα αντικείμενα της μελέτης σας, ερευνήσατε την αλήθειαν και ανεζητήσατε όλας τας υπάρχουσας πηγάς, ώστε η ιστορική περιγραφή σας να αποδίδει την αληθή μαρτυρίαν και το έργον σας να αποτελεί ένα θαυμάσιον ιστορικόν οδηγόν τής τοπικής Εκκλησίας.

Η προσφορά σας αυτή έχει τερασσίαν αξίαν, διότι, ως είναι γνωστόν, η ιστορία της τοπικής Εκκλησίας, της οποίας πρωταγωνισταί υπήρξαν οι πατέρες μας, αποτελεί και τον άριστον διδάσκαλον τόσον τής παρούσης, όσον και των επομένων γενεών.

Οι ιεροί Ναοί, ως αισθητά έργα, έστω και αν ευρίσκονται εις κατάστα-σιν ερειπίων, και η ζωή, οι λόγοι και το παράδειγμα των πνευματικών ποιμένων τής περιοχής, συνεχίζουν με την ιστορίαν των, την οποίαν έχετε απο κρυπτογραφησει, να εκπέμπουν ανά τον κόσμον τα πολύτιμα μηνύματα των. Αυτά μάς πληροφορούν δια την ζώσαν πίστιν, τον ένθεον ζήλον και την ορθήν θεοσέβειαν των πατέρων μας.

Αυτά διακηρύσσουν ότι εκείνοι υπεράνω του πρόσκαιρου υλικού συμφέροντος των ετοποθέτουν το πνευματικόν και αιώνιον. Δια τούτο δεν υπελόγιζον κόπους και θυσίας, προκειμένου δι' αισθητών μέσων να εκφράσουν τα προς τον Θεόν συναισθήματα αυτών και να βεβαιώσουν ότι η προς τον Θεόν ευλάβεια των αποτελεί το πολύτιμον εφόδιον και την ακατάβλητον δύναμην, η οποία και θαύματα πραγματοποιεί και νόημα δίδει εις την ζωήν, ακόμη και όταν οι άνθρωποι ζουν υπό τον σκληρόν ζυγόν στυγνών και βαρβάρων κατακτητών.

Τα έργα αυτά των πατέρων μας αποτελούν, κατά τα μεν την έκφρασιν του Αποστ. Πέτρου, *"τα ίχνη"*, επί των οποίων πρέπει να πορεύωνται αι επερχόμεναι γενεαί, κατά δε τον Αποστ. Παύλον, *"τήν σφραγίδα τής αποστολής"*, διά τής οποίας εκείνοι μεταφέρουν προς τους απογόνους των το σπουδαίον μήνυμα, *"νά γίνουν μιμηταί των"*, μήνυμα ιδιαιτέρως χρήσιμον και αναγκαίον εις την υλοκρατούμενην εποχήν μας, εάν δεν θέλωμεν να γίνωμεν ψυχραί μηχαναί, αλλ' επιθυμώμεν να είμεθα άνθρωποι ολοκληρωμένοι και τέκνα Θεού, με πόθους ιερούς και ιδανικά υψηλά και ευγενή, εχέγγυα απαραίτητα διά μίαν καλλιτέραν κοινωνίαν.

Δια πάντα ταύτα, αλλά και δια τον πρόσθετον λόγον ότι την εργασίαν σας αυτήν αφιερώνετε εις την ιεράν μνήμην τού εκλιπόντος αιιδίμου Ποιμενάρχου μας, αισθάνομαι την ανάγκην να σας συγχαρώ, και σας και τους μαθητάς σας, και δια την ευγένειαν των αισθημάτων σας και δια την πολύτιμον προσφοράν σας και σας εύχομαι, από καρδίας, πλούσιον τον θείον φωτισμόν και δαψιλή την ευλογίαν του Κυρίου εις τα έργα και την ζωήν, την ιδικήν σας, των μαθητών σας, των γονέων και των οικείων αυτών.

Μετά τιμής και αγάπης
Αρχιμ. Δαμασκηνός Καζανάκης
Πρωτοσύγκελλος Ιεράς Μητροπόλεως
Ιεραπύτνης και Σητείας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Α' ΕΚΔΟΣΗΣ (1994)

του Γεωργ. Απιδιανάκης, Φιλολόγου,
Δ/ντη του 3^{ου} Γυμνασίου Ιεράπετρας

Το παρόν πόνημα δεν φιλοδοξεί να διεκδικήσει την πρωτοπορία στην προσπάθεια έρευνας, καταγραφής και προβολής της ιστορίας και των θησαυρών της Εκκλησίας μας σε τοπικό επίπεδο. Κι' αυτό, γιατί αρκετοί φωτισμένοι άνθρωποι έχουν ασχοληθεί με το θέμα και έχουν προσφέρει την πολύτιμη σοφία τους στην προσπάθεια να διασωθεί η ιερή κληρονομιά μας, τα ατίμητα λείψανα μιας εποχής, όπου η ανόθευτη πίστη των πατέρων μας πύργωνε θαυμάσιους Ναούς και φιλοτεχνούσε εξαιρετες αγιογραφίες, περίπρανες αποδείξεις και αυθεντικές μαρτυρίες της βαθιάς τους προσήλωσης στα ιερά και τα όσια του τόπου μας. Η αξία του πιο πολύ έγκειται στο ότι είναι καρπός μιας συλλογικής προσπάθειας, στην οποία πήραν μέρος μαθητές του 3^{ου} Γυμνασίου Ιεράπετρας με την καθοδήγηση εκλεκτών συναδέλφων, κάτω από την επιμέλεια και εποπτεία του ακούραστου και φλογερού εραστή και ψάλτη της ελληνοχριστιανικής παράδοσης, του πολυτάλαντου Υπ/ντή του σχολείου Γιώργου Ψαρουδάκη.

Μέσα στη στεγνή εποχή μας, εποχή της ατομοκρατίας, του εγωισμού και της μαζικής αλλοτρίωσης, εποχή που άλλα εκτιμά και άλλα θαυμάζει, πιστεύομε, πως η προσπάθεια των συναδέλφων και των παιδιών μας αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Γιατί και μόνο το ότι μπόρεσαν οι μαθητές μας να προσεγγίσουν και να βιώσουν το πνεύμα της αθάνατης κληρονομιάς μας και να μεταλάβουν το Ιερό νόμα της Χριστιανικής πίστης, για μας είναι πολύ σπουδαίο.

Και το γεγονός αποκτά ξεχωριστή βαρύτητα, αν σκεφθεί κανείς πως η συμμετοχή τους στην προσπάθεια αυτή ήταν προαιρετική και εντελώς αυτόβουλη.

Αλλά και ως βοήθημα, για όποιο θέλει να επισκεφθεί και να θαυμάσει τους διάσπαρτους σε κάθε γωνιά της πανέμορφης περιοχής της Ιεράπετρας θησαυρούς της πίστης μας, το έργο είναι πολύτιμο. Γιατί το χαρακτηρίζει η συνοπτικότητα, η σωστή διάταξη και ακρίβεια των περιεχομένων, η απλή γλώσσα του και η μεθοδικότητα.

Ας θεωρηθεί ακόμη ως έκκληση για κάθε αρμόδιο να δει με στοργή και ενδιαφέρον τη θρυμματισμένη και παραμελημένη πολιτιστική μας κληρονομιά και να συμβάλει στην αποκατάσταση και διατήρηση της.

Ευχαριστούμε, τέλος, όλους εκείνους που με οποιοδήποτε τρόπο βοήθησαν να ολοκληρωθεί αυτή η προσπάθεια και ιδιαίτερα την Ιερά Μητρόπολη, τον Ιερό Κλήρο και την κ. Παπαχριστοπούλου Γεωργία, υπεύθυνη για την περιβαλλοντική

εκπαίδευση στο νομό μας για την πολύτιμη συμβολή τους και εκφράζομε τη χαρά και την περηφάνια μας για τους εκλεκτούς συνεργάτες μας και τα άξια παιδιά μας.

Ιεράπετρα 15 Μαΐου 1994

Ο Δ/ντης του 3^{ου} Γυμνασίου Ιεράπετρας

Γεωργ. Απιδιανάκης

Φιλολόγος

3ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ: ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΜΑΘΗΤΕΣ:

Αϊβαλάκη Ειρήνη, Γιακουμάκης Εμμανουήλ, Δαργωνάκη Άννα, Δασκαλάκης Ανδρέας, Καμινογιαννάκης Ιωάννης, Καραλάκης Εμμανουήλ, Κυδωνάκη Μαρία, Κωνσταντακάκη Αικατερίνη, Λαθουράκη Αντιγόνη, Λιονουδάκη Μαρία, Μαρκουλάκη Μαρία, Μαυρή Αικατερίνη, Μεταξάς Χάρης, Ξενικάκη Ιωάννα, Παπαδοπετράκη Αικατερίνη, Πετάση Μαρία, Πλεξουσάκη Ειρήνη, Στυλιανουδάκη Σοφία, Τερτζοπούλης Γεώργιος, Τριχάς Γεώργιος, Φουσκάκη Εμμανουέλα, Φρονιμάκη Άννα, Ψιλλινάκη Καλλιόπη.

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:

Ελένη Μπογιατζόγλου, Νικόλαος Φιλανδάρης

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΔΟΚΙΜΙΩΝ:

Γεωργία Λουτσέτη

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:

Νικόλαος Γ. Παναγιωτάκης, Αρχαιολόγος

Νικόλαος Λιανός, Φωτογράφος

ΕΡΕΥΝΑ - ΚΕΙΜΕΝΑ - ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΓΕΩΡΓΟΣ ΨΑΡΟΥΔΑΚΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αρχιερατική επιστολή	
Εισαγωγή	
Εκκλησιαστική περιφέρεια Ιεράπετρας	
πρώτοι χριστιανικοί χρόνοι	9
Αραβοκρατία (824 - 961).....	10
Η περίοδος Βενετοκρατίας στην Ιεράπετρα.....	13
Β' Η ζωγραφική των Εκκλησιών.....	14
Περίοδος Τουρκοκρατίας(1669-1898).....	17
Οι Επίσκοποι από τους χρόνους της τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα.....	18
Ναοί που ανήκουν στην ιερά Μητρόπολη.....	24
Ιεράπετρα.....	25
Ενορίες της Ιεράπετρας.....	26
-Αγίου Γεωργίου. Μητροπολιτικός Ναός.....	26
-Μεταμορφώσεως του Σωτήρος.....	26
-Τιμίου Σταυρού.....	28
-Παναγίας Ελεούσας.....	28
Αγίας Φωτεινής. Καθεδρικός Ναός.....	30
-Μονή Παναγίας Φανερωμένης.....	32
-Μονή Αγίου Γεωργίου στην Άσσαρη.....	36
-Ιερό γυναικείο Ησυχαστήριο της Υπεραγίας Θεοτόκου το Άξιον Εστί.....	36
Χωριά της Ιεράπετρας	
Γρα λυγιά.....	36
Βαϊνιά (Γιανίτσι).....	37
-Μονή παναγίας Παπλινού.....	37
Κεντρί.....	38
Σταυρός (Καπίστρι).....	38
-Μονή Παναγίας στο Γουρνί.....	40
Μακρυλιά.....	42
-Μονή Αγίου Αντωνίου (Πέτρου και Παύλου).....	42
-Μονή Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου.....	42
Μεσελέροι.....	43
-Μονή Παναγίας Βριωμένης.....	43
Καλαμαύκα.....	44

Ανατολή.....	44
-Μονές Καρκασιών, Βαγιωνιάς, Κυριακού.....	46
-Ιερομόναχος Νείλος Δαμιλάς.....	46
Ενορία Νέας Ανατολής.....	48
Ενορία Καλόγερων.....	49
-Μονή Αγίου Δημητρίου Χαυγά.....	49
Μάλες.....	49
-Μονή Παναγία Αρμού.....	50
- Μονή Παναγίας Εξακουστής.....	50
Χριστός.....	52
Μεταξχώρι (Παρσάς).....	52
-Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Μελέτιος Μεταξάκης.....	52
Μύρτος.....	52
Μύθοι.....	53
Μουρνιές.....	54
-Απάνω Σύμη.....	54
Γδόχια.....	54
Ρίζα.....	55
Κάτω Χωριό.....	55
Επάνω Χωριό.....	56
Επισκοπή.....	56
Παχεία Άμμος.....	59
Βασιλική.....	59
Μοναστηράκι.....	59
Καβούσι.....	60
Άγιος Ιωάννης.....	61
Ενορία Κουτσουναρίου.....	62
Ενορία Φέρμων	62
Βιβλιογραφία.....	63

